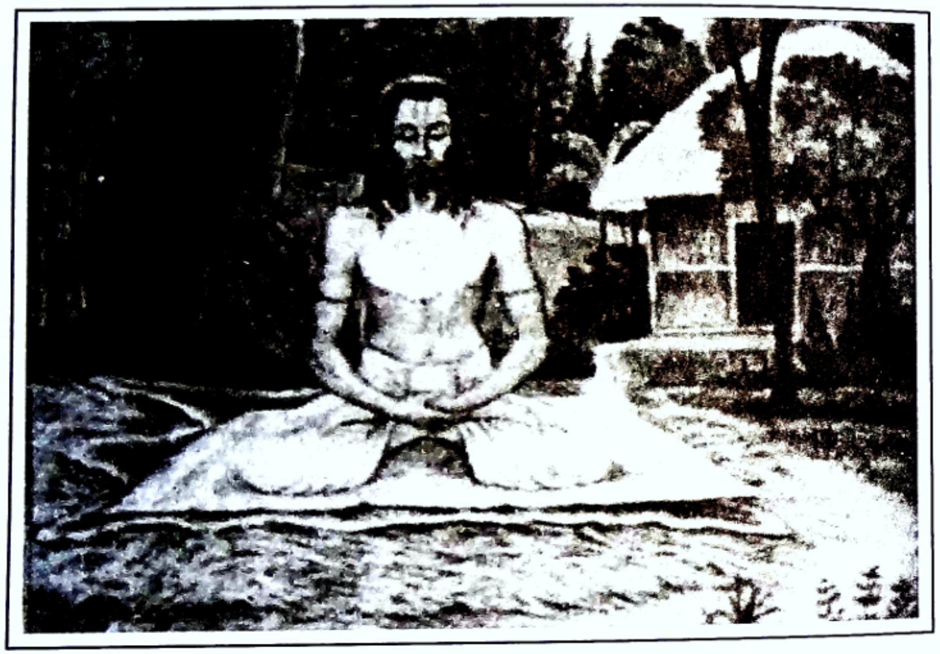

చైతన్య భగవద్గీత

అథ షష్ఠో౽ధ్యాయః - ఆరవ అధ్యాయము

ఆత్మసంయమ యోగః - ఆత్మసంయమ యోగము

ధ్యానమె నీ నావ - ధన్యము నీ త్రోవ

ప్రతి ఒక్కరు జీవితంలో ఏదో ఒక సమయంలో బాహ్య ప్రపంచం నుండి విడిపడి హృదయంలో ఒదిగి ఉండాలనే ప్రయత్నం చేస్తారు. ఆ సమయం ఏదో, అదే ధ్యానానికి శ్రీకారం అవుతుంది. అది గత జన్మలో జరిగి ఉంటే ఈ జన్మలో అప్రయత్నంగా ధ్యానం ప్రారంభ మవుతుంది. కొందరికి ఈ జన్మ లోనే శ్రీకారం చుట్టబడి ధ్యానం ఆరంభం కావచ్చు. ఏ పుణ్యమూ లేని వారికి ఈ జన్మలో కూడా ధ్యాన స్పృహ కలుగక పోవచ్చు. కానీ, భవిష్యత్తులో మరో జన్మలో నైనా, ఏదో ఒక శుభవేళ ధ్యానావేశం కలుగక పోదు. ధ్యాన నౌకలో ఎక్కి ప్రయాణం చేసి శాంతి తీరాన్ని చేరే అవకాశం ప్రతి జీవికి కలుగుతుంది.

ఏ బంధమైనా ఏదో ఒకనాడు తొలగి పోవలసిందే. ఈ విషయంలో సంసార బంధానికి ప్రత్యేకత లేదు. జన్మ కొచ్చిన ప్రతి ప్రాణికి జన్మ రాహిత్యం తప్పదు. ఎప్పుడు, ఎక్కడ, ఎలా? అనే ప్రశ్నలకు సంస్కారాలే సమాధానాలు చెబుతాయి. బంధ మోక్షాలకు మధ్యలో గోచరిస్తున్న భయంకరమైన సాగరమే సంసారము. సంసార జలధిని దాటి మోక్ష తీరాన్ని చేరే వారు ఏదో ఒక సమయంలో ఎక్కడో ఒక్క చోట ధ్యాన నౌకను ఎక్కి పయనిస్తారు.

ధ్యాన వైభవం

ధ్యానం అనేది జ్ఞానం కాదు. ధ్యానం అనేది కర్మ. మానస కర్మ. మనస్సు ద్వారా చేసే కర్మ ధ్యానము. ఏ కర్మ అయినా మనస్సులో పుట్టేదే కదా! నిజమే. ఏ కర్మ చేయాలన్నా, ఆ కర్మకు సంబంధించిన జ్ఞానం ముందుగా ఉండాలి. జ్ఞానం బుద్ధిలో ఉంటుంది. కనుక కర్మాచరణమునకు ముందే కర్మకు సంబంధించిన ఆలోచనలు మనస్సులో ఉంటాయి.

వంట చేయడానికి ముందే వంటకు సంబంధించిన ఆలోచనలు మనస్సులో ఉంటాయి. అలాగే, ధ్యానం చెయ్యడానికి ముందే ధ్యానానికి సంబంధించిన ఆలోచనలు మనస్సులో ఉంటాయి. అన్నీ కర్మలే. అన్ని కర్మల వెనుక కర్మలకు సంబంధించిన జ్ఞానం ఉంది. ధ్యానం కూడా కర్మే. కనుక, ధ్యానం వెనుక కూడా ధ్యానానికి సంబంధించిన జ్ఞానం ఉంది.

కాకపోతే, అన్ని కర్మల లాగే ధ్యానం కూడా కర్మే అయినా, ధ్యానం అనేది అన్ని కర్మల వంటిది కాదేమో! అందుచేతనే, ధ్యానం చేయడమా? ధ్యానంలో ఉండటమా? అనే ప్రశ్నను ఐదవ అధ్యాయం చివర లోనే చర్చించు కున్నాము.

ధ్యానం మానస కర్మ కావచ్చు. అలాగని ధ్యానం అన్ని కర్మల వంటిది కాదు. అన్ని పనుల లాంటిది కాదు. కర్మ కాని కర్మ ధ్యానము. పని కాని పని ధ్యానం. అది కూడా ఎలాగో చెప్పుకుందాం.

ఏ పని చేసినా, పనిలో మనిషి అలసిపోవడం మనం చూస్తూ ఉంటాము. కాని ధ్యానంలో మనిషి అలసి పోడు. పైగా, అలసటను పోగొట్టు కుంటాడు.

పనిలో శక్తి క్షీణిస్తుంది. కాని, ధ్యానంలో మనిషికి అపార శక్తి ప్రాప్తిస్తుంది. పని చేసిన తరువాత వ్యక్తికి

విశ్రాంతి అవసరం అవుతుంది. ధ్యానం కూడా పని అయ్యేటట్లైతే, ధ్యానం చేసిన తరువాత మనిషి విశ్రాంతిని కోరుకోవాలి. కాని, మన అనుభవం ఇందుకు భిన్నంగా ఉంది.

ధ్యానం తరువాత మనిషి అలసి పోవడం లేదు. అతనికి విశ్రాంతి యొక్క అవసరం తెలియడం లేదు. పైగా అలసి పోయిన వ్యక్తి ధ్యానంలో విశ్రాంతిని పొందడం జరుగుతూ ఉంది. పని వ్యక్తికి అలసటను కలిగిస్తుంది అంటే అర్థం చేసుకోగలం. పనిలో అలసి పోయిన వ్యక్తి ధ్యానం అనే కర్మ నాచరించి అలసటను పోగొట్టుకుంటున్నాడు అంటే, ధ్యాన మనేది ఎంతటి అద్భుతమైన కర్మో కొద్దిగా ఆలోచించండి!

సాధారణంగా ఏ పనిలో నైనా ఆదుర్దా ఉంటుంది. ఆందోళన ఉంటుంది. దీనికి భిన్నంగా ధ్యాన మనే మానస క్రియలో ఆనందం ఉంటుంది. ప్రశాంతత ఉంటుంది. ధ్యానం కర్మే అయినా కర్మ లక్షణాలు ఏవీ ధ్యానంలో కనిపించడం లేదు. ఇక్కడే ధ్యానక్రియ సర్వ కర్మలకు విలక్షణంగా, వినూత్నంగా శోభిస్తూ ఉంది.

ధ్యాన స్వభావం - వృత్తి విశేషం

కార్యాలయంలో కంప్యూటర్ వద్ద పని చేయడం కర్మ. అలాగే స్నానం చేయడం కర్మ. భోజనం చేయడం కర్మ. కంప్యూటర్ వద్ద పనిని పూర్తి చేయమని ఒకరు మరొకరికి చెప్తారు. కాని స్నానం చెయ్యమని, భోజనం చెయ్యమని ఒకరు మరొకరికి చెప్ప వలసిన అవసరం లేదు. అవసరాలుగా మారిన వ్యాపకాలకు మరొకరి ప్రోత్సాహం అవసరం ఉండదు. మరి, ధ్యానం ఎలాంటి కర్మ?

ఈ అధ్యాయం సంపూర్ణంగా ధ్యానాన్ని గూర్చే చర్చిస్తుంది. అన్ని విషయాలను ఉపోద్ఘాతం లోనే చెప్పుకోవలసిన అవసరం లేదు. ముమ్ముందు ఆసక్తికర మైన అనేక అంశాలను మనం చర్చించు కుంటాము. కాకపోతే, ఒకటి రెండు ప్రధానమైన అంశాలను ఈ దశలో కూడా అర్థం చేసుకోవడం చాలా అవసరం.

కర్మాచరణంలో శక్తి క్షీణించడం, అలసట చెందడం అనే వాటిని రెండు కోణాల నుండి ఈ సందర్భంలో అర్థం చేసుకోవడం ముఖ్యమని నా అభిప్రాయం. మొదటిది, ఇతరుల ప్రోద్బలంతో, ప్రేరణతో, బలవంతంగా ఆచరింపబడే ఏ కర్మలో అయినా తొందరగా అలసి పోతూ ఉంటాము. కారణం, అలాంటి కర్మాచరణములో శక్తి ఎక్కువగా క్షీణిస్తూ ఉంటుంది. కర్మలలో ఒత్తిడి ఉండటమే దీనికి ముఖ్య కారణము.

ఇక రెండవ విషయాని కొస్తే, ఇది కాస్త శాస్త్రీయంగా, సహేతుకంగా అర్థం చేసుకో వలసిన విషయము. కష్టమైన విషయం కాదు గాని, కాస్త మనస్సును స్థిరంగా పెడితే గాని అర్థం కాని విషయము.

ఏ కర్మలో నైనా పరిణామ క్రమము అనివార్యంగా ఉంటుంది. ఈ క్రమం లోనే శక్తి క్షీణించడం, అలసట చెందడం జరుగుతూ ఉంటాయి. కర్మ జరుగుతూ ఉంది అంటే, అది ఒక దృశ్యాన్ని చూడటము కావచ్చు, లేదా ఒక పదార్థాన్ని రుచి చూడటం కావచ్చు. ఈ మాత్రం కర్మలలో కూడా శక్తి ఖర్చు అవుతూ ఉంటుంది. అదే అలసట.

మనం ఒక వస్తువును చూస్తున్నాము అంటే, కేవలం దానిని కళ్ళతో చూడటమే కాదు, దానిని అర్థం చేసుకుంటున్నాము కూడా. అలాంటి ప్రక్రియలో మన దేహ, ఇంద్రియ, ప్రాణ, మనస్సుల నుండి శక్తి ప్రవహించడం జరుగుతుంది. అప్పుడే విషయ జ్ఞానము వ్యక్తికి అందుతుంది. వీటి వల్ల ఏమి వస్తూ ఉంది అనేది అలా ఉంచితే, ప్రవాహ రూపంలో శక్తి విడుదలై, సహజంగా మనలో ఉన్న శక్తిని క్షీణింప చేస్తూ ఉంది అనేది వాస్తవం.

నాలుక మీద రసగుల్లా ముక్కను పెట్టుకుని దానిని చప్పరిస్తూ ఉంటే ఒక మధురానుభూతి కలుగుతూ

ఉంది అనేదే అందరికీ తెలుసు. కాని, ఆ విధమైన ప్రక్రియలో మన దేహము, దేహము లోని అంగము లన్నీ కలిసి ఒక యంత్రం లాగా పని చేయడం ప్రారంభిస్తాయి అనే ఎరుక అందరికీ ఉండదు. నాలుకపై రసగుల్లా ముక్క పడిన క్షణమే నోటిలో లాలాజలం ఊరుతూ ఉంది. నాలుక రుచి చూస్తూ ఉంది. ఆ రుచిని మనస్సు తెలుసుకుంటూ ఉంది. అంతే. అనుభూతికి సంబంధించిన భావ తరంగాలు బుద్ధి సరోవరంలో చలించడం ప్రారంభిస్తున్నాయి.

ఒక వైపు చప్పరిస్తూ మ్రింగుతూ ఉంటే, మరో వైపు ఆహార నాళం ద్వారా రసం క్రిందికి జారుతూ ఉంది. ఆహార నాళం పని చేయడం ఆరంభిస్తుంది. రక్త ప్రవాహములో చలనము, ప్రతి జీవకణంలో స్పందన - ఇలా చూచినపుడు, దేహ మంతా ఒక్కసారి ఒక కర్మాగారంలా పని చేయడం ఆరంభిస్తుంది అనేది అర్థ మవుతుంది. ఒక్క రసగుల్లా ముక్క నాలుకపై పడితే ఇంత జరిగింది అంటే అని మనం నమ్మలేక పోవచ్చు. ఈ విషయాన్ని నమ్మమని ఎవరన్నారు? ఇది నమ్మకానికి కాదు, జ్ఞానానికి సంబంధించిన విషయం. కనుక తెలుసుకోవలసిన సత్యం.

ఈ విధంగా ప్రతి కర్మ ఏదో ఒక విషయంగా, వస్తువుగా రూపాంతరం చెందే ప్రక్రియలో ఉండటం చేత కర్తలో శక్తి క్షీణిస్తూ ఉంటుంది. ధ్యానం అనేది సాధారణ కర్మల లాగా ఏదో ఒక పరిస్థితిగా మారే కర్మ కాదు. తనలో తాను ఉండే స్థితియే ధ్యానము. కర్త యొక్క చిత్త మనే నది నుండి కదిలే వృత్తి ప్రవాహము విషయ ప్రపంచములో పడిపోవడం సాధారణ కర్మలలో జరుగుతూ ఉంటే, బాహ్యానికి ప్రవహించే ఈ వృత్తి ప్రవాహము ధ్యానంలో అడ్డగింపబడి అంతర్ముఖం గావింప బడటం చేత, నిరోధింపబడిన ఈ చిత్త నదీ ప్రవాహము చిదానంద సాగరంలో విలీన మవుతుంది. ఈ విధంగా సర్వ కర్మలలో క్షయ మయ్యే శక్తి ప్రవాహం ధ్యానంలో మాత్రం అక్షయంగా వృద్ధి చెందుతూ ఉంది. ఈ విషయాలన్నీ ముమ్ముందు శ్లోకాలు ప్రారంభమైన తరువాత చర్చించు కుందాం.

సిద్ధ పడితేనే సిద్ధిస్తుంది

'నేను ధ్యానం చెయ్యాలి. నేను ధ్యానం చేస్తాను. నాకు ధ్యానం చెప్పండి. ధ్యాన మంత్రాన్ని ఉపదేశించండి', అని చాలా మంది మాట్లాడుతూ ఉంటారు. ఈ మాటలలో మాటలే ఉన్నాయి. మనస్సు లేదు. మనస్సే లేనపుడు హృదయం ఉంటుందా? అందుచేత, ఎవరినో ఒకరిని మెప్పించి, లేదా నొప్పించి మంత్రదీక్ష తీసుకుంటారు. రోజులు గడిచే కొద్ది ధ్యానాన్ని వదిలేస్తారు. మంత్రాన్ని మరచి పోతారు.

నేను ధ్యానం చెయ్యాలి - చేస్తాను అనేది ముఖ్యం కాదు. నేను ధ్యానం చెయ్యగలనా? ధ్యానం చేసే మనస్సు నాకు ఉందా? ఇలా ప్రశ్నించుకోవడం ప్రధానమైన విషయం. ధ్యానం చేసే మనస్సు లేనపుడు ధ్యానం ఎవరిలో అయినా ఎంత కాలం నిలుస్తుంది?

ఆఖ్యాయిక

చికిత్స కొరకు తన వద్దకు వచ్చిన రోగిని పరిశీలించి కొన్ని కుశల ప్రశ్నలు అడిగిన తరువాత, 'ఇంతకీ మీ సమస్య ఏమిటి?' అని అడిగాడు మానసిక వైద్యుడు.

'ఏం చెప్పేది సార్! నేను ఎక్కడి కెళ్ళినా ఇతరులను సంతోష పెట్టడానికే వెళ్తాను. కాని ఫలితం అందుకు భిన్నంగా ఉంటుంది. ఎవరిని సుఖ పెట్టాలనుకున్నా వాళ్ళు మాత్రం నా వల్ల బాధ పడుతూనే ఉంటారు. ఇంటి లోను, వీధి లోను ఇదే పరిస్థితి' అన్నాడు ఆ మానసిక రోగి.

ప్రశ్నించిన ప్రశ్నలోనిది. కనుక, ఆత్మ సాక్షాత్కారమును పొందడము అంటే అనంత సుఖాన్ని పొందడము అని

మిత్ర వియోగము, పుత్ర వియోగము, కళత్ర వియోగము, పతి వియోగము - ఏ వియోగ మైనా

దుఃఖ కారణమే. దుఃఖం రోగ లక్షణమే గాని యోగ లక్షణం కాదు. మన అనుభవం అలాగే ఉంది. కాని వియోగమును యోగంగా ప్రస్తుత శ్లోకంలో భగవానుడు అభివర్ణించాడు. ఇది విపరీత లక్షణం. వియోగమును యోగంగా గుర్తించడ మనేది విపరీత లక్షణం ద్వారానే జరుగుతుంది. అది చెప్పుకొనే ముందు యోగ మేమిటో, వియోగము ఏమిటో తెలుసుకుందాం.

వృత్తి నిరోధం చేత శాంతించిన చిత్తమును ఇరవైయవ శ్లోకంలో ప్రవేశ పెట్టి, అక్కడ నుండి వరుసగా అనేక విశేషాలతో కూడిన యోగానుష్ఠానాన్ని వివరించి, అట్టి యోగాన్ని తెలుసుకొని ఆచరించ మని తెలుపుతూ, ఇంతవరకు ఏది అపేక్షింప బడిందో దానిని పూరిస్తూ, ***తం విద్యాత్*** - అట్టి యోగాన్ని తెలుసుకో అని ప్రస్తుత శ్లోకాన్ని ఆరంభిస్తున్నాడు. ***తం*** అనేది యోగమును సూచిస్తూ ఉంది. ***విద్యాత్*** అంటే తెలుసుకోవాలి అని అర్థము.

వియోగమే యోగము

దుఃఖాలతో సంబంధాన్ని కలిగి ఉండటము దుఃఖ సంయోగము ***(దుఃఖైః సంయోగః దుఃఖ సంయోగః)***. అది విడిపోవడము లేదా తొలగి పోవడము వియోగము. ఇదే దుఃఖ సంయోగ వియోగము. ఈ దుఃఖ సంయోగ వియోగము 'యోగం' అనే పేరు ***(సంజ్ఞ)*** తో ఉంది ***(యోగ సంజ్ఞితమ్)***.

ఇక్కడ దుఃఖ శబ్దము చేత దుఃఖము, దుఃఖ మిశ్రితమై ఉండే విషయ సుఖాలు అని కూడా గ్రహించాలి. దుఃఖ మేమిటి? సంసారమే దుఃఖము. దుఃఖ రూపమైన సంసారానికి హేతువు ఏమిటి? ఏముంది, దృగ్దృశ్య సంబంధమే. నిత్యమైన ఆత్మ తనకు దృశ్యమైన బుద్ధితో, ఆ బుద్ధి ద్వారా అందే అనిత్యము లైన శబ్దాది విషయాలతో సంబంధమును కలిగి ఉండటమే దుఃఖానికి కారణము. ఈ దృగ్దృశ్య సంబంధమే దుఃఖ సంయోగము. ఈ విధమైన సంబంధానికి కారణ మేమిటి? అవిద్యయే. అజ్ఞానమే. ఆత్మకు సంబంధించిన జ్ఞానము లేకపోవడమే. ***తస్య హేతుః అవిద్యా*** - ఈ సంబంధానికి కారణము అజ్ఞానమే అని పతంజలి మహర్షి యోగదర్శనం - సాధన పాదములో ఇరవై నాల్గవ సూత్రము.

దుఃఖ సంయోగానికి కారణం అవిద్య కనుక, దుఃఖ సంయోగ వియోగము జరగాలి అంటే, అజ్ఞానం నుండి విడిపడాలి. ఈ విధమైన దుఃఖ సంయోగ వియోగానికి 'యోగము' అని పేరు అంటూ ప్రస్తుత శ్లోకంలో గీతాచార్యుడు అద్భుతంగా ప్రవచించాడు.

ఆత్మ కాని దానిని ఆత్మగా భావించడమే మిథ్యా జ్ఞానము. అదే అజ్ఞానము లేదా అవిద్య. దుఃఖానికి కారణ మైన దృగ్దృశ్య సంబంధమునకు హేతు వైనది అవిద్యయే ***(ద్రష్టృ దృశ్యయోః సంయోగో హేయ హేతుః - పతంజలి... 2 - 17)***. ఈ అవిద్యను అంత మొందించేది జ్ఞానమే, ఆత్మజ్ఞానమే. కనుక, ఇక్కడ దుఃఖము నుండి, దుఃఖ సంబంధము నుండి విడిపడటం వియోగము అయితే, ఆ వియోగమునకే యోగ మని పేరు అని చెప్పడం వల్ల జ్ఞానమే, ఆత్మజ్ఞానమే యోగ శబ్దార్థ మైంది. ఇది కేవలం జ్ఞానానికి సంబంధించిన విషయం కావడం చేత ***విద్యాత్*** తెలుసుకోవాలి అంటున్నాడు ***(విద్యాత్ విజానీయాత్)***.

ఇక్కడ వియోగాన్నే యోగంగా తెలుసుకున్నాం. దుఃఖ సంయోగ వియోగాన్ని యోగంగా ఎలా తెలుసుకోవాలి? కలిసేది యోగము, విడిపోయేది వియోగము అయినప్పుడు వియోగాన్ని యోగంగా ఎలా తెలుసుకోగలం? విపరీత లక్షణం ద్వారా తెలుసుకోగలం ***(విపరీత లక్షణేన విద్యాత్ ఇత్యర్థః)***.

ఒక విషయానికి సంబంధించిన అర్థం ప్రస్ఫుటంగా, ప్రసిద్ధంగా తెలుస్తూ ఉండినా, దానికి విపరీత మైన అర్థం చెప్పినపుడు, ఆ అర్థం విపరీత లక్షణ మనే వృత్తి చేత చెప్పబడింది అని అంటారు.

ఒక మామిడి తోటలో చెట్లన్నీ విరగ కాసి ఉన్నాయి. అన్ని చెట్లు కాయలతో నిండి ఉన్నాయి. ఒక్క చెట్టు మాత్రం ఒకటో, రెండో కాయలతో కనిపిస్తుంది. అప్పుడు ఆ చెట్టును చూపిస్తూ, అబ్బ! ఏం కాసిందండీ ఈ చెట్టు! ఎన్ని కాయలండి! లెక్క పెట్టడం సాధ్యమా? అని ఎవరైనా అన్నారనుకోండి. దాని అర్థ మేమిటి? ఆ చెట్టులో అసలు కాయలే లేవు అని అర్థం. ఈ అర్థం విపరీత లక్షణం చేత ప్రాప్తించిందే గాని వాస్తవ మైన అర్థం కాదు. అలాగే దుఃఖ సంయోగ వియోగము విపరీత లక్షణం చేత యోగం అనే పేరుతో చెప్పబడింది.

దుఃఖ సంయోగము అవిద్యా జనిత మని అర్థం చేసుకున్నాం. దుఃఖ సంయోగ వియోగము అనేది విద్య ద్వారానే జరగాలి. విద్య అంటే జ్ఞానము. ఆత్మకు సంబంధించిన అజ్ఞానమే అవిద్య. ఆత్మకు సంబంధించిన జ్ఞానమే విద్య. విద్య అవిద్యను అంతం చేస్తుంది. అవిద్య లేనపుడు అవిద్యా జనిత మైన దుఃఖ సంయోగము కూడా లేదు అని భావము ***(అవిద్య అభావాత్ దుఃఖ సంయోగాభావః)***. ఇదే వియోగము. ఈ వియోగమే యోగము లేదా జ్ఞానము. అందుకే, యోగము దుఃఖాన్ని హరిస్తుంది అని ముందే చెప్పుకున్నాము ***(యోగో భవతి దుఃఖహా ... 6 - 17)***.

యోగ విశేషాలను, యోగ సాధనలను, యోగ ఫలమును కూడా చెప్పిన తరువాత, 'నిశ్చయము', 'అనిర్వేదము' అనేవి యోగ సాధనా లని ప్రముఖముగా నిర్ణయించి చెప్పడానికి మళ్ళీ అన్వారంభం చేత యోగము కర్తవ్య మని చెబుతున్నాడు ***(అన్వారంభేణ యోగస్య కర్తవ్యతా ఉచ్యతే)***. ఒక విషయాన్ని ముగించిన తరువాత, దానికి సంబంధించిన మరొక నూతనాంశాన్ని ప్రస్తావించడం కోసం దానినే మళ్ళీ తిరిగి చెప్పడం అన్వారంభం అంటారు. యోగానుష్ఠానాన్ని పూర్వమే సమాప్తి చేసినా మళ్ళీ ఇక్కడ యోగము కర్తవ్య మని చెప్పడం అన్వారంభం. ఇక్కడ ప్రస్తావించే యోగ సంబంధమైన క్రొత్త అంశాలే 'నిశ్చయము', 'అనిర్వేదము'.

ఆ యోగము ***(స యోగః)*** దృఢమైన నిశ్చయము చేత ***(నిశ్చయేన)***. నిర్వేదము లేని చిత్తము చేత ***(అనిర్విణ్ణ చేతసా)*** అభ్యసింప దగింది ***(యోక్తవ్యః)***.

నిశ్చయ భావం

ఏ దుఃఖ సంయోగ వియోగము యోగం అనే పేరుతో చెప్పబడిందో అది జ్ఞానమే అని గ్రహించాము కనుక, అట్టి యోగమును అభ్యసించాలి. దేని చేత అభ్యసించాలి? - **నిశ్చయేన.** నిశ్చయము చేత. ఇది మొదటి సాధన. నిశ్చయము అంటే నిశ్చయ జ్ఞానము. శాస్త్ర, ఆచార్య ఉపదేశ జనిత జ్ఞానము. గురువు అందించిన ప్రమాణ విషయము నందు ఏ విధమైన సంశయానికి అవకాశం లేకుండా నిశ్చయింప బడిన జ్ఞానము. అదియే అభ్యసించ దగినది ***(యోక్తవ్యః)***.

అనిర్వేద చిత్తము

నిర్వేదము చెందని చిత్తము అనిర్వేద చిత్తము ***(అనిర్విణ్ణ చేతః)***. నిర్విణ్ణము అంటే నిర్వేదము. నిర్వేదము అంటే నిరుత్సాహము, విసుగుదల అని అర్థము. అనిర్వేద చిత్తము అంటే నిరుత్సాహము, నిస్పృహ, విసుగుదల లేని మనస్సు. యోగమును అభ్యసించడానికి నిర్వేదము లేని మనస్సు అవసరం అని చెబుతున్నాడు. నీరస బుద్ధులు నిరంజన స్వరూపాన్ని అందుకో లేవు.

నేను ఇంత కాలం యోగాన్ని అభ్యసించాను. అయినా ఫలితం సిద్ధించ లేదు. ఈ ధ్యానాభ్యాసము, ఇంద్రియ నియమము, మనో నిగ్రహము - ఇలా ఇంకా ఎంత కాలం చేయాలి? ఈ కష్టము దుర్భరంగా ఉంది అనే అనుతాపమే నిర్వేదము. ఈ విధమైన నిర్వేదము లేకుండా, నిత్యోత్సాహముతో అభ్యసించడానికి ఉపకరించే సాధనమే అనిర్వేద చిత్తము. నిర్వేదములో దుఃఖ బుద్ధి ఉంటుంది కనుక, ప్రయత్నము సడలి

పోతూ ఉంటుంది. అనిర్వేదంలో బుద్ధి ఉత్సాహంగా ఉంటుంది కనుక, సాధన ఉద్యమిస్తూ ఉంటుంది. శ్రీ గౌడపాదాచార్యుల వారు నిశ్చయ అనిర్వేదాలను అసమాన మైన రీతిలో సోదాహరణంగా విస్పష్టం చేశారు.

ఉత్సేక ఉదధే ర్యద్వత్ కుశాగ్రే నైక బిన్దునా ।
మనసో నిగ్రహ స్తద్వ ద్భవే దపరి ఖేదతః ॥

దర్భపోచను ఉపయోగించి సముద్ర జలము నంతటిని బొట్టు బొట్టుగా తీరానికి చిమ్మి సాగరాన్ని నిర్జలంగా మార్చే ప్రయత్నము లాగా, ఏ విధమైన ఖేదము లేకుండా మనస్సును నిగ్రహించే ప్రయత్నం చెయ్యాలి అన్నారు శ్రీ గౌడపాదాచార్యులు. దీనికి ఒక ఆఖ్యాయిక అనుసంధానంగా ఉంది.

ఆఖ్యాయిక

ఒక టిట్టిభ పక్షి సముద్ర తీరంలో గ్రుడ్లు పెట్టింది. వాటిని తన కెరటాల ద్వారా సముద్రుడు అపహరించాడు. తన గ్రుడ్లను సముద్రుడు అపహరించుటను చూచి టిట్టిభ పక్షి కలత చెందింది. సముద్రునిపై ప్రతీకారం తీర్చుకొని, తన గ్రుడ్లను తిరిగి తెచ్చుకోవాలని నిశ్చయించుకుంది ***(నిశ్చయేన).***

ఒక దర్భపోచను ముక్కుకు కరిపించుకొని, ఆ కుశాగ్రముచే ఒక్కొక్క నీటి బొట్టును తెచ్చి తీరములో పోస్తూ ఉంది. బంధుజన మంతా చుట్టు చేరి పరిహసించారు. ఇది సాధ్యమయ్యే పని కాదని నిరుత్సాహ పరచారు. విసుగు జనించేలా వ్యాఖ్యానాలు వినిపించారు. అయినా టిట్టిభము తన పట్టుదలను విడిచి పెట్టలేదు. నిరుత్సాహ పడలేదు. విసుగు చెందలేదు. నిర్వేదానికి గురి కాకుండా మహా ఉత్సాహంతో నీళ్ళను చిమ్మే ***(ఉత్సేక)*** కార్యాన్ని అనిర్వేద చిత్తముతో కొనసాగిస్తూనే ఉంది ***(అనిర్విణ్ణ చేతసా).***

నారద మహర్షి ఆ వైపు వెళ్తూ టిట్టిభమును చూశాడు. విషయాన్ని అడిగి తెలుసు కున్నాడు. పక్షి నిర్ణయానికి విస్మితు డయ్యాడు. ఓ టిట్టిభమా! ఇది నీ చేత సాధ్యమయ్యే కార్య మేనా? నీ వేమిటి? సముద్రాన్ని శోషింప చేయడ మేమిటి? ఈ విఫల యత్నాన్ని విరమించి విశ్రాంతి తీసుకో అని హితవు చెప్పాడు.

మహర్షి సలహాను టిట్టిభము అంగీకరించ లేదు. మునీంద్రా! నా ప్రయత్నాన్ని విరమించను. ఎన్ని జన్మ లెత్తినా, ఈ పని లోనే ఉండి సాగరాన్ని ఎండ పెడతాను అంది ఉద్యమ స్ఫూర్తితో.

మహర్షి మనస్సు కరిగింది. ఆ పక్షి పట్టుదలకు సంతసించిన నారద మహర్షి గరుడ లోకం వెళ్ళి గరుత్మంతుని కలిశాడు. జరిగిన పక్షి వృత్తాంతాన్ని వినిపించాడు. నీ జాతికి సంబంధించిన ఒక పక్షిని సముద్రుడు అవమానించి ఆపదకు గురి చేశాడు అని ప్రకోపాన్ని కలిగిస్తూ మాట్లాడాడు.

మహర్షి మాటలను ఆలకించిన గరుడుడు క్రుద్ధ డయ్యాడు. వెంటనే బయలుదేరి సముద్ర ఉపరితలాన వేగంగా పయనించాడు. ఆ వాయు వేగాన్ని సాగరుడు భరించలేక పోయాడు. గరుడుని రెక్కల పెనుగాలికి శోషించిన సాగరుడు భీతి చెంది, గ్రుడ్లను పైకి తెచ్చి టిట్టిభానికి అప్పగించాడు. నిశ్చయ, అనిర్వేదాలతో పక్షి అభిమతం నెరవేరినట్లు, యోగి కూడా నిశ్చయ అనిర్విణ్ణ చేతసుడై యోగాన్ని అభ్యసించాలి ***(యోక్తవ్యః).*** నారదమహర్షి కృప చేత టిట్టిభము యొక్క అభిమతము సిద్ధించినట్లు, పరమేశ్వరుని అనుగ్రహం చేత యోగి అభిమతము కూడా సఫల మౌతుంది.

ధ్యాన యోగాభ్యాసంలో అవలంబించ వలసిన విధానాలను తరువాత రెండు శ్లోకాలలో చెబుతున్నాడు.

సంకల్ప ప్రభవా న్కామాం స్త్యక్త్వా సర్వా నశేషతః ।
మన సై వేన్ద్రియగ్రామం వినియమ్య సమన్తతః ॥ 24

శనైః శనై రుపరమే ద్బుద్ధ్యా ధృతిగృహీతయా ।
ఆత్మసంస్థం మనః కృత్వా న కించి దపి చిన్తయేత్ ॥ 25

సంకల్ప ప్రభవాన్-కామాన్-త్యక్త్వా-సర్వాన్-అశేషతః
మనసా-ఏవ-ఇంద్రియగ్రామం-వినియమ్య-సమంతతః
శనైః-శనైః-ఉపరమేత్-బుద్ధ్యా-ధృతిగృహీతయా
ఆత్మసంస్థం-మనః-కృత్వా-న-కించిత్-అపి-చింతయేత్

సంకల్ప ప్రభవాన్	=సంకల్పము వలన కలిగే	ధృతిగృహీతయా	= ధైర్యమును అవలంబించిన
సర్వాన్	=సమస్తమైన	బుద్ధ్యా	= బుద్ధి చేత
కామాన్	=కోరికలను	మనః	= మనస్సును
అశేషతః	=పూర్తిగ	ఆత్మసంస్థం	= ఆత్మ యందుండు లాగున
త్యక్త్వా	=విడిచి	కృత్వా	= చేసి
మనసా ఏవ	=మనస్సు చేతనే	శనైః శనైః	= మెల్ల మెల్లగా
ఇంద్రియగ్రామం	=ఇంద్రియ సమూహమును	ఉపరమేత్	= విషయముల నుండి విరమించాలి
సమంతతః	=సమస్త విషయముల నుండి	కించిత్ అపి	= కొంచెమైనను
వినియమ్య	=నిగ్రహించి	న చింతయేత్	= చింతింప గూడదు

సంకల్పము వలన కలిగిన కోరికలను సంపూర్ణంగా వదిలేయాలి. ఇంద్రియాలను అన్ని వైపుల నుండి మనస్సు చేత నిగ్రహించాలి. ధైర్యం గల బుద్ధి చేత మెల్లమెల్లగా మనస్సును విషయాల నుండి మరలించాలి. మనస్సును ఆత్మ యందు స్థిరంగా ఉంచి, దేనిని కూడా చింతించకుండా ఉండాలి.

వ్యాఖ్య

ధ్యానయోగాన్ని అనుష్ఠించే వాని ఆసన ఆహార విహారాదులు ఏ విధంగా ఉంటే అవి ధ్యాన సాధనాలుగా ఉంటాయో వాటి విధి విధానాలు, అలాగే యోగాన్ని పొందిన వాని లక్షణము, యోగము యొక్క ఫలము - ఇవన్నీ ఇంతవరకు చెప్పబడ్డాయి. ఇక ధ్యానం ఎలా చెయ్యాలి? అనేది చెప్పవలసి ఉంది. అది ఈ రెండు శ్లోకాలలో చెబుతున్నాడు.

కామ సంకల్ప త్యాగము

సంకల్పము నుండి పుట్టిన సమస్త మైన కామాలను నిశ్శేషంగా విడిచి పెట్టాలి. ధ్యానంలో ఇది మొదటి సోపానము. సాధన సోపానము. ఇక్కడ కామాలను సంకల్ప ప్రభవాలు అన్నాడు ***(సంకల్ప ప్రభవాన్ కామాన్).*** ఏవి ప్రభవించ డానికి సంకల్పము కారణమో అవి సంకల్ప ప్రభవాలు. ఇవే కామాలు. కామాలు అంటే కోరికలు, విషయాలు అని కూడా అర్థం. ఈ విషయం ముందే చెప్పుకున్నాం. వీటిని నిశ్శేషంగా త్యజించాలి ***(అశేషేణ నిర్లేపేన).*** అంటే, వాసన కూడా మిగల కుండా విడిచి పెట్టాలి. అదే నిర్లేపము.

ఒక పాత్రలో నూనె పోసి ఉంచి, కొంత కాలానికి ఆ పాత్ర లోని నూనెను తోడేసి పాత్రను శుద్ధి చేసినా, దాని జిడ్డు ఎంతో కొంత పాత్రను అంటి పెట్టుకొనే ఉంటుంది. ఇదే లేపము. గంధ విషయము. ఒక వస్త్ర ఖండంలో ఇంగువను కట్టి ఉంచి, కొంత కాలమైన తరువాత ఇంగువను తీసేసినా, వస్త్రము ఇంగువ వాసన తోనే శేషించి ఉంటుంది. అదే వాసనా విషయము. అలా వాసన ఏ మాత్రము లేకుండా, రాకుండా చేయ గలిగితే, గంధాన్ని నిశ్శేషంగా తొలగించిట్లు అవుతుంది. ఈ విధంగా సంకల్ప ప్రభవా లైన కామాలను నిశ్శేషంగా,

నిర్లేపంగా దూరం చేసుకోవాలి. కామా లన్నిటినీ సంపూర్ణంగా విడిచి పెట్టినా, సంకల్పాలు మిగిలి ఉంటే తిరిగి కామనలు ప్రభవించే అవకాశ మున్నందున, సర్వకామ త్యాగములో సంకల్ప త్యాగమే ప్రధాన మైన దని ధ్యానయోగి ముందుగా గ్రహించాలి.

విషయాల యందు లేని రమణీయత ఉన్నట్లు కనిపించడాన్ని శోభనాధ్యాస అంటారు. ఈ శోభనాధ్యాసే **సంకల్ప కామాలకు** హేతువుగా ఉంటుంది. అనిత్య మైన మాయా విషయాలలో లేని సౌందర్యమును చూచి నపుడు, **అవి చాలా మేలైనవి, పొంద దగినవి** అనిపిస్తుంది. ఇదే సమీచీనత్వము. సమీచీనత్వము అంటే, **మేలైనది, తగినది అని అర్థము. తగినది అంటే, నాకు తగినది అని భావము. తగినది కనుక దానిని తగిలించుకోవా లనే ఆశ జనిస్తుంది. అదే కామము. సంకల్ప ప్రభవము, ఉత్పన్నము.**

ఇదం మే స్యాత్ - ఇదం మే స్యాత్ - ఇది నాకు కావాలి - ఇది నాకు కావాలి అనే సంకల్పము. ఈ సంకల్పం కలిగిన తరువాత, అది కామంగా మారుతుంది. కామం ఊరుకోదు. కామం విషయం వైపు ఉరేగుతుంది. పదార్థముల యందు సమీచీనత్వ బుద్ధి ఏర్పడ గానే సంకల్పం కదుల్తుంది. కదిలిన సంకల్పం కామాన్ని కదిలించి విస్తృమిస్తుంది. అక్కడ నుండి కామము విజృంభిస్తుంది. ఫలసిద్ధికి ప్రయత్నిస్తూ ఉంటుంది. కనుక, కామాలను త్యజించాలి అంటే, కామనలను కదిలించే సంకల్పాలను కూడా త్యజించాలి. కామ సంకల్ప త్యాగము జరగాలి. వివేక వైరాగ్యాల చేత కామనా విషయాల లోని దోషాలను దర్శించడం చేత కామ సంకల్పాలు ఆగుతాయి. అక్కడ నుండి ధ్యానం సాగుతుంది. ఆ తరువాత ఇంద్రియ నిగ్రహం జరగాలి.

ఇంద్రియ నియమము

మనస్సు చేత ఇంద్రియా లన్నిటినీ అన్ని వైపుల నుండి నిగ్రహించాలి ***(మనసైవ ఇంద్రియ గ్రామం వినియమ్య సమన్తతః).*** ఇంద్రియ గ్రామం అంటే ఇంద్రియ సముదాయము. ఇంద్రియాల నన్నిటినీ ఆయా విషయాల నుండి సంపూర్ణంగా నియమించాలి. దేని చేత నియమించాలి? మనస్సు చేత నియమించాలి. ఇక్కడ మనస్సు చేత అంటే, వివేకము చేత అని అర్థము.

మనస్సులో వివేకము ఉన్నప్పుడు విషయాలలో శోభనాధ్యాస ఉండదు. సమీచీనత్వ బుద్ధి ఏర్పడదు. కామం కదలదు. కామం నిగ్రహింపబడిన తరువాత ఇంద్రియాలు విషయాల వైపుకు ఎందుకు వెళ్తాయి? కనుక, మనస్సులో వివేకము ఉదయిస్తే, మనస్సు ఇంద్రియాలతో సంబంధాన్ని విరమించు కుంటుంది. మనస్సు ఇంద్రియాలతో సంబంధాన్ని దూరం చేసుకోగానే, విషయ సంబంధం నుండి ఇంద్రియాలు విడిపడి పోతాయి.

ఇంద్రియాలు గుఱ్ఱాలు అని ***(ఇంద్రియాణి హయాన్),*** మనస్సు కళ్ళెము అని ***(మనః ప్రగ్రహం)*** కఠోపనిషత్తు. గుఱ్ఱాలు ఆయా మార్గాలలో పయనించునట్లు, ఇంద్రియాలు ఆయా విషయాల వైపు పరుగులు తీస్తాయి ***(విషయాన్ తేషు గోచరాన్).***

పయనించే దారులు సిద్ధంగా ఉన్నా, కళ్ళెమును లాగి పడితే, గుఱ్ఱాలు దారుల లోకి వెళ్ళ లేవు. అలాగే విషయాలు ప్రపంచంలో సిద్ధంగా ఉన్నా, వివేకముతో మనస్సును నిగ్రహిస్తే, ఇంద్రియాలు విషయాల వైపు వెళ్ళలేవు. వివేకం గల మనస్సు చేత ఇంద్రియాలను నియమించినట్లు, ధైర్యం గల బుద్ధి చేత మనస్సును విషయాల నుండి మరలించాలి.

మనో నిగ్రహము

ధైర్యం గల బుద్ధి చేత ***(ధృతి గృహీతయా బుద్ధ్యా)*** మెల్లమెల్లగా ***(శనైః శనైః)*** విషయాల నుండి మనస్సును ఉపరమించాలి ***(ఉపరమేత్).***

బుద్ధిలో ధైర్యం ఉండాలి. సాహసం ఉండాలి. భయపడే బుద్ధి ఏదీ సాధించ లేదు. అలాగని ధైర్యం అంటే మొండి ధైర్యం కాదు. సత్త్వ గుణ ప్రధాన మైన ధైర్యం. వివేకముతో కూడిన ధైర్యం. ఈ విషయాన్ని గీతాచార్యుడు పద్దెనిమిదవ అధ్యాయంలో కూడా చెబుతాడు ***(ధృతిః సా పార్థ సాత్త్వికీ - 18 - 33).*** సాత్త్విక మైన ధైర్య సాహసాలు లేనపుడు మానవులకు శుభాలు ప్రాప్తించవు ***(న సాహస మనారుహ్య నరో భద్రాణి పశ్యతి).***

ధైర్యం గల బుద్ధి చేత విషయాల నుండి మనస్సును మరలించాలి. ఈ విషయంలో తొందరపాటు మంచిది కాదు. అందుచేత, మెల్లమెల్లగా ***(శనైః శనైః)*** అంటున్నాడు. రబ్బరు బంతిని వేగంగా గోడ కేసి కొడితే, కొట్టిన వేగం కన్నా రెండింతలు వేగంతో వెను దిరుగుతుంది. విలపించే పసి బాలుని దిగ్గరగా గద్దిస్తే ఆ బాలుడు ఏడుపును రెండింతలుగా పెంచుతాడు. లాలించి పాలించాలి అని హితవాక్యం. పాలించడాని కైనా, పాలివ్వడాని కైనా లాలించడమే ప్రధానంగా ఉండాలి. అందుచేతనే యోగవాసిష్ఠంలో ***లాలయేత్ చిత్త బాలకమ్.*** పసి బాలుణ్ణి లాలిస్తేనే పాలించడం జరుగుతుంది అన్నాడు వసిష్ఠ మహర్షి. ఇక్కడ కూడా అదే మార్గము. కనుక, మెల్లమెల్లగా ఉపరమించాలి.

అన్య చింతలు లేని ఆత్మ స్థితి

ధైర్యం గల బుద్ధి చేత విషయాల నుండి మెల్లమెల్లగా మనస్సును మరలించిన తరువాత, అట్టి మనస్సు తిరిగి బాహ్య విషయాల వైపు వెళ్ళకుండా జాగ్రత్త పడాలి. మనస్సును కేవలం అంతర్ముఖం చేసినంత మాత్రాన ఉపయోగం లేదు. నిద్రలో మనస్సు ఆంతర్యంలో లయించడం లేదా? మేలుకో గానే తిరిగి బాహ్యానికి పరుగులెత్తడం లేదా? అంతర్ముఖ మైన మనస్సు కూడా తిరిగి ప్రపంచం లోకి పరుగు లెత్తే అవకాశాన్ని కాదన లేము. అలా పోకుండా ఉండాలి అంటే, మనస్సును ఆత్మ యందే నిలిపి ***(ఆత్మసంస్థం మనః కృత్వా)*** దేనిని గూర్చి కూడా ఆలోచించకుండా ఉండాలి ***(కించిదపి న చింతయేత్).***

మనస్సును ఆత్మ యందు ఉంచడము అంటే ఎలా? బీరువాలో డబ్బు ఉంచినట్లు, జేబులో కలాన్ని ఉంచినట్లు, మనస్సును ఆత్మలో ఉంచమని అర్థమా? అది ఎలా సాధ్యము?

ఆత్మ సంస్థం అంటే, ఆత్మయే సర్వము. ఆత్మ కంటే అన్య మైనది ఏదీ లేదు అనే భావంతో ఆత్మ యందే మనస్సు ఉండటాన్ని ఆత్మసంస్థం అని శ్రీ ఆచార్యుల భాష్యము ***(ఆత్మ సంస్థం, ఆత్మైవ సర్వం న తతః అన్యత్ కించిత్ అస్తి ఇత్యేవం ఆత్మ సంస్థం).*** జ్ఞాతృ - జ్ఞాన - జ్ఞేయ భేదము లేకుండా చైతన్యమే సర్వముగా తెలియుటయే ఆత్మ సంస్థం.

అన్య విషయాలను ఆలోచించి నపుడు మనస్సు బహిర్ముఖ మవుతుంది. ఇక్కడ అన్య విషయ చింతనము లేదు. ఇంద్రియాల నుండి, విషయాల నుండి విరమించిన మనస్సు ఆంతర్యంలో తన మూల మేమిటో ఆ వైపు పయనిస్తుంది.

ఇది చాలా జాగ్రత్తగా, అవధానంతో అర్థం చేసుకోవలసిన విషయం. మనస్సును ఆత్మ యందు నిలపడము అనేది సామాన్య మైన విషయం కాదు. మనస్సును ఎక్కడైనా పెట్టవచ్చు. ఆత్మలో ఉంచడం ఎలాగో నా కైతే అర్థం కాదు.

ఆత్మలో ఉంచాలి అంటే, ఆత్మ అంటే ఏమిటో ముందుగా తెలియాలి. అప్పుడే ఉంచడం సాధ్య పడుతుంది. ఆత్మ ఏమిటి? ఆత్మ అనంత స్వరూపము. ఏకము. అద్వితీయము. ఆత్మ కన్నా వేరుగా మనస్సు ఉంటే కదా, మనస్సును తీసుకెళ్ళి ఆత్మలో ఉంచడానికి! ఏది ఉన్నా అది ఆత్మ కన్నా వేరుగా లేదు. ఇక మనస్సంటారా? మనస్సు కూడా ఆత్మే. కాని, ఆత్మ మనస్సు కాదు.

మనస్సు ఏమిటి? అని ప్రశ్నించ గానే, అన్య చింతలు మాని, మనస్సు యొక్క మూలాన్ని అన్వేషిస్తూ పోవాలి. సంకల్పాలు ఎక్కడ నుండి పుడుతున్నాయో ఆ వైపు నడక సాగించాలి. సంకల్పానికి ఆధారంగా చైతన్యం ఉంటుంది. ఆత్మ చైతన్యం ఉంటుంది.

సంకల్పం ఉంది, చైతన్యం ఉంది. సంకల్పం లేదు, చైతన్యం ఉంటుంది. మనస్సు ఉంది, చైతన్యం ఉంది. మనస్సు లేదు, చైతన్యం ఉంటుంది. ఇదే మనస్సు యొక్క మూలం. జ్ఞాతృ - జ్ఞాన - జ్ఞేయ భేదము అర్థం గాని అఖండ ప్రకాశైక స్వరూపము. ధ్యాన మూలం. అన్య చింతలు మాని, మనస్సు ఆత్మ యందే ఎలా సంస్థితమై ఉండాలో, ఆ ప్రక్రియను మనస్సుకే మెల్లగా చెవిలో చెప్పింది శాస్త్రం.

న యాహి చేత స్స్వమిత స్తతోఽపి దేహేంద్రియాద్యై ర్నకురుష్వ కర్మ!
త్వం యత్ర కుత్రా ప్యుపవిశ్య నిత్యం విచార యస్వ స్వనిదాన మన్తః!

హే మనసా! నువ్వు అటు ఇటు పరుగు లెట్టకు. దేహేంద్రియాలతో కలిసి పని చేయకు. నువ్వు ఎక్కడో ఒక చోట కూర్చుని లోపల నీ మూల మెక్కడో నిరంతరము విచారిస్తూ ఉండు.

ధ్యానయోగి చేయవలసిన అభ్యాసము ఇదే. అదే విషయాన్ని తరువాత శ్లోకంలో చెబుతున్నాడు.

యతో యతో నిశ్చరతి మన శ్చఞ్చల మస్థిరమ్ ।
తత స్తతో నియ మ్యైత దాత్మ న్యేవ వశం నయేత్ ॥ 26

యతః-యతః-నిశ్చరతి-మనః-చంచలం-అస్థిరం
తతః-తతః-నియమ్య-ఏతత్-ఆత్మని-ఏవ-వశం-నయేత్

యతః యతః	= ఏయే విషయము లందు	ఏతత్	= దీనిని
చంచలం	= చంచల మైనది	నియమ్య	= మరలించి
అస్థిరం	= నిలకడ లేనిది	ఆత్మని ఏవ	= ఆత్మ యందే
మనః	= మనస్సు	వశం	= వశమును
నిశ్చరతి	= నిరంతరము సంచరించు చున్నదో	నయేత్	= తీసుకొని పోవాలి
తతః తతః	= ఆయా విషయముల నుండి		

అర్జునా! మనస్సు చంచలంగా ఉంటుంది. నిలకడ లేకుండా ఉంటుంది. ఎక్కడెక్కడో తిరుగుతూ ఉంటుంది. ఎక్కడ తిరిగినా అక్కడ నుండి మళ్ళించి తిరిగి ఆత్మ యందే నిలుపుతూ ఉండాలి.

వ్యాఖ్య

మనస్సును ఆత్మ యందు నిలిపి, దేనిని కూడా చింతించకుండా ఉండమని పూర్వ శ్లోకంలో భగవంతుడు ఆదేశించాడు. ఆదేశించినంత మాత్రాన మనస్సు అధీనంలో ఉంటుందా? మనస్సును ఆత్మలో నిలిపినా, అది నిలవకుండా బాహ్యానికి పరుగులు తీస్తే, అప్పుడు ధ్యానంలో మనం ఏమి చేయాలి? చెబుతున్నాడు.

చంచలము, అస్థిరము అయిన మనస్సు ***(చంచలమ్ అస్థిరం మనః)*** ఏయే కారణాల చేత బాహ్యానికి వెళ్తుందో ***(యతః యతః నిశ్చరతి, యస్మాత్ యస్మాత్ కారణాత్ బహిః గచ్ఛతి)*** అలాంటి ప్రతి విషయం నుండి ***(తస్మాత్ తస్మాత్ శబ్దాదేః కారణాత్)*** మనస్సును నియమించి ***(ఏతత్ నియమ్య)*** ఆత్మ యందే వశమై ఉండే లాగున ***(ఆత్మని ఏవ వశం నయేత్)*** చూసుకోవాలి. మనస్సును ప్రయత్నం చేత అనుకూలం చేసుకోవాలి.

స్వభావ దోషము

పవిత్ర మైన ధ్యానాభ్యాస సమయంలో మనస్సు ఎందుకని బాహ్యానికి పరుగు లెత్తుతుంది? కారణం

లేకుండా మనస్సు బహిర్ముఖ మవుతుందా? కారణం లేకుండా, ఎలా పడితే అలా తిరగడం పిచ్చివాళ్ళ లక్షణం. మరి ధ్యానం నుండి బాహ్యానికి పరుగులు తీస్తున్న మనస్సుకు పిచ్చి పట్టింది అంటారా? అదే వాస్తవ మైతే పిచ్చి పట్టిన మనస్సు ధ్యానంలో ఎలా ఆసీన మైంది?

నిష్కారణంగా మనస్సు బాహ్యంలో చరించడం లేదు. కారణం లేకుండా వెళ్ళడం లేదు. కాకపోతే, ఏ కారణం చేత బహిర్ముఖ మైనప్పటికి, ప్రాధాన్యత ధ్యానానికే కనుక, మనస్సును ఆయా కారణాల నుండి మరలించి ఆత్మ వశంలో ఉంచాలి.

మనస్సు చలించక పోతే ఆశ్చర్యము. మనస్సు సంచరించడంలో ఆశ్చర్యం ఏముంది? చలించడ మనేది మనస్సు యొక్క స్వభావము. స్వభావ దోషం వల్లనే మనస్సు క్షణం నిలకడ లేకుండా పరుగులు తీస్తూ ఉంటుంది ***(స్వభావ దోషాత్)***.

స్వభావాలు అనుకున్నంత తేలికగా మారవు. **స్వభావో దురతి క్రమః** స్వభావాన్ని అతిక్రమించడం కష్టం. అందుచేతనే, మారాలని తీవ్ర ప్రయత్నం చేసే మనుషులు కూడా మారలేక, వారి బ్రతుకులలో మార్పును చూడలేక బాధపడుతూ ఉండటం మనం చూస్తూనే ఉంటాము.

నిశ్చలంగా ప్రకాశింప వలసిన దీపం చలిస్తూ ఉంది అంటే, అలా చలించడం వెనుక కారణ ముంది. గాలి వీస్తూ ఉంటే దీపం చలించకుండా ఎలా ఉంటుంది? మనస్సు కూడా అంతే. విషయ వాసనా గాలులు వీస్తూ ఉంటే, మనస్సు మాత్రం చలించకుండా ఉంటుందా?

ధ్యానంలో ఉన్న మనస్సు తనకు తానుగా ఎందుకు బయటకు వెళ్తుంది? బయట నుండి ఎవరో బలవంతంగా మనస్సును బాహ్యానికి ఈడుస్తున్నారు. ఆంతర్యంలో ఉండలేని పరిస్థితిని కల్పిస్తున్నారు. అందుకే మనస్సు బయటకు పరుగు లెత్తుతోంది.

మనస్సును బాహ్యానికి ఈడ్చేవి పూర్వ వాసనలు. గతానుభవాలు మనుషుల్ని విడిచి పెట్టవు. అనుభవాలు అంతరించినా, అనుభవ జనిత సంస్కారాలు వేధిస్తూనే ఉంటాయి. బాహ్యం లోని శబ్దాలు, రూపాలు, రుచులు గతంలో మనస్సు అనుభవించినవే. ఆ అనుభవాలే నేడు వాసనల రూపంలో మనోగతమై ఉన్నాయి. అవే మనస్సును కదిలిస్తున్నాయి. ధ్యానంలో చలింప చేస్తున్నాయి. ఏయే వాసనలు కుదుపుతూ ఉంటే ***(యస్మాత్ యస్మాత్ నిమిత్తాత్)***, తత్సంబంధ మైన ఆయా విషయాల వైపు ***(తస్మాత్ తస్మాత్ శబ్దాదేః)*** మనస్సు పరుగులు తీస్తూ ఉంటుంది. ఆ దశలో మనస్సు మన వశంలో ఉండదు. మనమే మనస్సుకు వశపడి ఉంటాం.

గతంలో విషయాలలో రమణీయతా బుద్ధి ఉండటం చేత, శోభనాధ్యాస ఏర్పడి విషయ సుఖాలలో రమించడం జరిగింది. మనస్సులో ఆ విధమైన శోభనాధ్యాస ఇంకా అలాగే ఉంది కనుక, విచారం లోపించిన కారణంగా విషయాలు సుఖ హేతువులు అనే భావన చెదరకుండా ఉంది కనుక, మనస్సును ధ్యానంలో ఉంచినా, ముంచినా, అది మళ్ళీ విషయాల లోనే తేలుతూ ఉంది.

ఇప్పుడు ఏమి చేయాలి? మనస్సును ఎలాగైనా నియమించాలి. ధ్యానం నిరాటంకంగా సాగటానికి అదొక్కటే మార్గం. మరి మనస్సును నియమించే దెలా? ఏయే కారణాల చేత మనస్సు బాహ్యానికి వెళుతూ ఉందో, ఆయా విషయాల యొక్క వాస్తవ స్వరూపాన్ని మనస్సు దర్శించే లాగ విచారము ద్వారా నిరూపించాలి. ఇది మొదటి ఉపాయము. ఇక రెండవది, వైరాగ్య భావన చేత అవి ఎలా నిస్సారమో మనస్సుకు అర్థ మయ్యేలా చేయాలి. ఇలా చేస్తే మనస్సు విషయాల నుండి విరమించి మనం ఆశించినట్లు ఆత్మలో స్థిర పడుతుంది.

వైరాగ్య భావన

ప్రతిదీ ప్రతి దానితో సంబంధం కలిగి ఉన్న ఈ ప్రపంచంలో మనస్సును ఏది ఎప్పుడు హరిస్తుందో చెప్పలేము. ఎప్పుడు ఏ విషయం చలింప చేస్తుందో అర్థం కాదు. వంగే మొక్కనే ఎవరైనా వంచ గలరు. వంగని చెట్టును ఎవ్వరూ వంచలేరు. చలించే లక్షణం ఉంది కనుకనే మనస్సును విషయాలు చలింప చేయ గలుగుతున్నాయి. స్థిర బుద్ధిని కదిలించే శక్తి విషయాలకు ఎక్కడ నుండి వస్తుంది?

మనస్సుకు స్థిరత లేదు. సుస్థిరత తెలియదు. అస్థిరతే మనస్సుకు ఆస్తి. అస్థిర మైనది చలించకుండా ఉంటుందా? అందుచేతనే మనస్సు చంచలము, అస్థిరము అంటున్నాడు భగవంతుడు ***(మనశ్చంచల మస్థిరమ్).***

స్థిర మైనది చలించదు. చలించేది స్థిరం కాదు. ఏది చంచలమో అది అస్థిరము. ఏది అస్థిరమో అది చంచలము ***(మనః చంచలమ్ అత ఏవ అస్థిరం).*** ఈ రెండూ ఒక్కటే కదా అనిపిస్తూ ఉంది కదూ! నిజమే, కాని రెండిటి మధ్య ఏదో ఉంది.

కోతికి స్థిరత్వం ఉండదు. అస్థిర మైన స్వభావం కలిగి ఉంటుంది. ఒక కొమ్మ మీద కొంచెం సేపు స్థిరంగా కూర్చోవడం కోతికి చేత కాదు. ఒక కొమ్మ నుండి మరొక కొమ్మ పైకి ఎగురుతూనే ఉంటుంది. ఇది అస్థిరత్వం.

కోతిని పట్టుకొని, దాని కాళ్ళు కట్టేసి ఒక చోట కదలకుండా కూర్చోపెట్టి చూడండి! బంధింపబడి ఉంది కనుక ఎగరలేక, దుముకలేక ఉంచిన చోటే స్థిరంగా ఉన్నట్లు కనిపిస్తుంది. మరు క్షణం లోనే వెక్కిరిస్తూ, వెకలి చేష్టలు చేస్తూ అగుపిస్తుంది. ఇది కోతి యొక్క చంచలత్వము. కోతి ఎందుకని అస్థిరము? ఎందుకని చంచలము అంటే ఏమి చెప్పగలం? అస్థిరం కనుక చంచలం, చంచలం కనుక అస్థిరం. అంతే. మనస్సు కూడా అలాంటిదే. కనుక అది అస్థిరం గాను, చంచలం గానూ ఉంటుంది. అస్థిర స్వభావం కలిగింది అస్థిర సుఖాల వైపే పరుగులు తీస్తుంది. చంచల స్వభావం కలది చంచల మైన విషయాల వైపే మొగ్గు చూపుతుంది. అలాంటి మనస్సును నియమించాలి అంటే, మనస్సుకు విషయాల యదార్థ స్వరూపాన్ని తెలియ పరచడం, వైరాగ్య భావనను వంట పట్టించడం - ఈ రెండే ఉపాయాలు ***(యథాత్మ్య నిరూపణేన ఆభాసీకృత్య వైరాగ్య భావన యా చ).***

మనసా! ఏదో సుఖ పడాలని ఇంత కాలం విషయాలలో పరిభ్రమించావు. సుఖపడిన దాఖలాలు ఉన్నాయేమో ఒక్కసారి ఆలోచించు. ఎక్కడ సుఖపడ్డావో చెప్పు? ఎప్పుడు సుఖపడ్డావో విశ్లేషించుకో! అల్ప సుఖాలలో ఆనందం కోసం ఎంత కాలం అన్వేషిస్తావు?

అల్పమైన వాటిలో, స్వల్పమైన వాటిలో సుఖం లభించదు ***(నాల్పే సుఖ మస్తి).*** అల్ప మైనవి ఏవైనా అనిత్యాలే కనుక, అవి నశించి పోతాయి ***(యదల్పం తన్మర్త్యం).*** మృత మయ్యేవి ఏవైనా అవశ్యం దుఃఖాన్ని కల్పిస్తాయి ***(యన్మర్త్యం తద్దుఃఖం).*** ఇక, నువ్వు సుఖపడే దేముంది చెప్పు?

ఈ విధమైన అనిత్య విషయాల వెంట పడిన వారికి ఏం జరిగిందో కళ్ళు తెరచి చూడు. వాళ్ళు ఏమి సాధించారో పరిశీలించి అర్థం చేసుకో! ఆందోళన తోనే బ్రతుకు తున్నారు. ఆవేదన తోనే మరణిస్తున్నారు.

చిత్తమా! ఈ ప్రపంచం ఎవరిదో కాస్త ఆలోచించు. మనది మాత్రం కాదు. మనం రాక ముందే ఈ ప్రపంచం ఉంది. మనం పోయిన తరువాత కూడా ఉంటుంది. ఎవరికీ సంబంధించని ఈ ప్రపంచాన్ని అందరూ తమ దైనట్లు భావిస్తున్నారు. అందరికీ అన్నీ కావాలి. కాని, ఏదీ ఎవరికీ దక్కడం లేదు. ఇది మిథ్యా ప్రపంచము. ఇదొక మాయా జగత్తు. ఉన్నది కనిపించదు. కనిపించేది ఉండేది కాదు.

దేనిని పొందినా పోగొట్టుకో వలసిందే. రాబట్టుకోవాలనే ఆశ - పోగొట్టుకున్నా మనే నిరాశ, ఇదేనా జీవితం? చేజారి పోయేవే చేతికి అందుతున్నాయి. ఛాయలే మన వెంట నడుస్తున్నాయి. మాయలే మనల్ని మురిపిస్తున్నాయి.

ప్రపంచంలో ఉన్నవి నీవి అవుతాయేమో గాని, కలల ప్రపంచంలో ఉన్నవి నీవి అవుతాయా? కల ఎవరిది? నీదే. కలలో నీకు తెలిసిన ప్రపంచం నీది కానపుడు, నీకే తెలుస్తున్న ఈ ప్రపంచం మాత్రం నీ దవుతుందా? మేలుకుంటే కల మిథ్య. జ్ఞానంలో జాగృతిని పొందితే ఈ ప్రపంచం మిథ్య. మిథ్యలో పడి ఎంత కాలం వ్యథ చెందుతావు? జ్ఞాన ప్రకాశంలో శోభించడానికి ఎందుకు ప్రయత్నించవు?

చిత్తమా! నీ రూపాన్ని అద్దం ఎంతగా చూపించినా, అలా చూపించి నిన్ను ఎంతగా మురిపించినా, నువ్వు అద్దంలో లేవు అనేది వాస్తవం. అద్దంలో కనిపించేది నీ ప్రతిబింబమే గాని నువ్వు కావు. నువ్వు కాని అద్దానికి అలంకరణలు చేసే దుర్గతి నీ కెందుకు పట్టింది? నిన్ను నీవు విస్మరించే అధోగతికి నువ్వు ఎందుకు దిగజారు తున్నావు? ఇక్కడే బ్రతుకు దారి తప్పుతుంది.

మనసా! అనిత్యాలను వాటేసుకుంటే అవి తప్పక కాటేసి పోతాయి. కాటేసేందుకే అవి మాటేసుకుని ఉన్నాయి. నా మాట విను! ఈ ప్రపంచం ఒక అగ్ని గోళం. ఎక్కడ పట్టుకున్నా చెయ్యి కాలుతుంది. ఎవరిని ముట్టుకున్నా చిత్తం పేలుతుంది. అర్థం చేసుకో! మూడు రోజుల ముచ్చటలో మృత్యువే ముందు కాచుకొని ఉంది.

పల్లవి: నాలుగు రోజుల ఆట - బ్రతుకు
మూడు దినాల ముచ్చట ॥ నాలుగు ॥
చరణము: ఎవరికి ఎవరో ఏమౌతారో ఎరుగరు ఎవరూ ఇల లోన
ఏదేమైనా ఎవరెటు పోయినా చింతే మిగులును భువి లోన ॥ నాలుగు ॥

అని చైతన్య గీతం.

మనసా! అర్థమైంది కదూ! తిరిగింది చాలు! ఇక తిరుగుదలే మేలు. దుఃఖమిశ్రిత మైన ఈ క్షణిక సుఖాలు నీ కెందుకు? ఇవి నిన్ను బలహీనం చేస్తాయి. బ్రతుకును బజారున పడేస్తాయి. బుగ్గిపాలు చేస్తాయి.

నీ శక్తిని నీవు మరచి పోయావు. బలమైన నువ్వు దుర్బలాల వెంటపడి పోతున్నావు. నీ శక్తి అపారము. నీ యుక్తి అనంతము. కంప్యూటర్‌ని కనిపెట్టింది నీవే. ఖగోళాన్ని గాలించింది నీవే. ప్రపంచ మంతా నీ చూపులో ఇమిడి పోతుంది. విశ్వమంతా నీ కౌగిలిలో కరిగి పోతుంది.

ఇక వెను దిరుగు! ప్రపంచంలో దగా పడ్డావు. ధ్యానంలో ధన్యత పొందుతావు. అల్ప సుఖాలకు చరమ గీతం పాడు! అక్షయ సుఖానికి తెర తొలగించు! దేనినీ చింతించకు! ఆత్మ లోనే రమించు! ***(ఆత్మ సంస్థం మనః కృత్వా న కించి దపి చిన్తయేత్).***

ఈ విధమైన వైరాగ్యాన్ని మనస్సుకు విచారం చేత పట్టిస్తే, ఆ తరువాత మనస్సు ప్రపంచంలో కలత పడటం మానేసి ధ్యానంలో కుదుట పడి ఉంటుంది.

ఇక, ధ్యానము యొక్క ఫల మేమిటో చెబుతున్నాడు.

ప్రశాన్త మనసం హ్యేనం యోగినం సుఖ ముత్తమమ్ ।
ఉపైతి శాన్తరజసం బ్రహ్మభూత మకల్మషమ్ ॥ 27

ప్రశాంతమనసం-హి-ఏనం-యోగినం-సుఖం-ఉత్తమం
ఉపైతి-శాంతరజసం-బ్రహ్మభూతం-అకల్మషం

ప్రశాంత మనసం	=	ప్రశాంత చిత్తుడు
శాంతరజసం	=	శాంతించిన రజోగుణము గలవాడు
బ్రహ్మభూతం	=	బ్రహ్మభూతుడు
అకల్మషం	=	పాపరహితుడు
ఏనం	=	ఈ
యోగినం	=	యోగిని
ఉత్తమం	=	శ్రేష్ఠమైన
సుఖం	=	సుఖము
ఉపైతి హి	=	పొందుతూ ఉంది

అర్జునా! ధ్యానయోగి ప్రశాంత మనస్కుడు. వికారాలు లేని వాడు. దోషాలు తెలియని వాడు. జీవన్ముక్తుడు. అతణ్ణి అక్షయ సుఖం వరిస్తుంది.

వ్యాఖ్య

ఒక వస్తువు నందు మనకు ప్రియత్వము లేనపుడు, ఆ వస్తువు మనకు సుఖాన్ని పంచలేదు. ఒక వ్యక్తి యందు మనకు ఇష్టము లేనపుడు ఆ వ్యక్తి నుండి మనకు ఆనందం కలగదు. ప్రియ వస్తువే ప్రియత్వాన్ని అందిస్తుంది. ఇష్టమైన వ్యక్తే సుఖ పెట్టడం జరుగుతుంది.

ఏది మనకు ఇష్టమో అది మనకు సుఖ హేతువుగా గోచరిస్తుంది. ఇష్ట మైనది అయిష్టంగా మారి నపుడు, ఆ వస్తువు లేదా వ్యక్తి ఉంటారే గాని, సుఖ హేతువులుగా ఉండలేరు. పైపెచ్చు, దుఃఖ కారణాలుగా మారినా ఆశ్చర్యపో నవసరం లేదు.

భోక్త భోగ్య సంబంధమే సుఖానికి కారణ మయ్యేట ట్లయితే, సుఖ మనేది భోక్తకు సంబంధించిందా? లేక భోగ్యానికి సంబంధించిందా? అనే శంక కలుగుతుంది. అనుభవించడము అనేది కేవలం కార్యమే కనుక, సుఖ మనేది వస్తువులో నైనా ఉండాలి, లేదా ఆ వస్తువును అనుభవించే వ్యక్తిలో నైనా ఉండాలి.

వస్తువుపై మనకు ప్రియత్వము లేనపుడు, కోరిక లేనపుడు వస్తువు సుఖాన్ని పంచలేక పోతూ ఉంది కదా! సుఖము అనేది వస్తువుకు సంబంధించింది అయితే, మన ఇష్టాయిష్టాలతో పని లేకుండా సుఖాన్ని పంచుతూ ఉండాలి. కాని మన అనుభవం ఇందుకు భిన్నంగా ఉంది. అదీ గాక, వస్తువులో గనుక సుఖమే ఉంటే, ఒకరికి సుఖాన్ని పంచిన వస్తువు అందరికీ సుఖాన్ని పంచేదై ఉండాలి. ఈ విషయంలో కూడా మన అనుభవం విభేదిస్తూ ఉంది. కనుక సుఖ మనేది వ్యక్తి లోనే ఉంది. వ్యక్తి స్వరూపమే ఆనందము. ఇష్ట వస్తువు సుఖాన్ని పంచుతుంది అంటే, అది పంచే సుఖం తనలో లేదు. ఆ వస్తువు పట్ల వ్యక్తిలో ఉన్న ప్రియత్వమే వస్తువులో ప్రతిఫలించి దానిని సుఖ కారణంగా మార్చుతూ ఉంది. అంటే, వస్తువులో లేని సుఖాన్ని వస్తువుకు ఆపాదిస్తూ ఉంది.

ఆనందము అనేది అనుభవించే వానికి సంబంధించింది. అందము అనేది చూచే వానికి సంబంధించింది. ఇది కేవలం వృత్తి రూప సుఖం. వృత్తి, లేదా ఆలోచన వస్తువు నుండి, లేదా కోరిక నుండి విరమించి నపుడు, అది చైతన్యము నందు లయిస్తుంది కనుక, అక్కడ నిత్యానందము అనుభూతిగా అందుతుంది. అది అక్షయ సుఖం.

ఆ ఆనందం వృత్తి రూపమైంది కాదు. స్వరూపానికి సంబంధించింది. కోరికకు సంబంధించింది కాదు. కోరికకు సంబంధించిందే అయితే, కోరిక తీరి పోగానే ఆనందం కూడా కారి పోవాలి. కాని, స్వరూపానందము అలాంటి పరిచ్ఛేద సుఖం కాదు. నైమిత్తికం కాదు. పరిమిత మైంది కాదు. నిత్య మైనది. అఖండ మైనది.

ఉత్కృష్ట మైనది. యావత్ ప్రపంచము లేకపోయినా, స్వరూపానందం నిత్యమై ఉంటుంది. ఏది లేకపోయినా మనం గాఢనిద్రలో సుఖాన్ని అనుభవిస్తున్నా మంటే, దానికి కారణము ఆత్మయే. అదే ఆత్మ సుఖము. ఆత్మానందము. కనుక సమస్త సుఖాలకు ఆధార మైన ఆత్మసుఖాన్ని ధ్యానయోగి తన లోనే అనుభూతిగా పొందు తున్నాడు. అట్టి ఉత్తమ మైన సుఖం యోగిని చేరుతుంది ***(ఏనం యోగినం సుఖం ఉత్తమం నిరతిశయం ఉపైతి ఉపగచ్ఛతి).*** ఎలాంటి యోగిని చేరుతుంది? ప్రశాంత చిత్తుడు, వికార రహితుడు, దోషములు లేని వాడు, జీవన్ముక్తు డైన యోగిని అక్షయ సుఖం చేరుతుంది.

ప్రశాంత మనస్కుడు

మిక్కిలి శాంతించిన మనస్సు ఎవడి కైతే ఉందో అతడు ప్రశాంత మనస్కుడు ***(ప్రశాంతం మనః యస్య సః ప్రశాన్త మనాః).*** మనస్సులో ఏ విధమైన కలతలు లేనివాడు. ధ్యాన యోగాభ్యాసము వలన వృత్తి రహితమైన మనస్సు ఆత్మ యందే శాంతిని పొందుతుంది. ఈ విధమైన శాంతిని పొందిన మనస్సు ఆత్మ సంబంధమైన ఉత్తమ సుఖాన్ని అనుభవిస్తుంది. ప్రశాంత చిత్తములో అనుభూతిగా తెలిసే నిరతిశయ సుఖము సంప్రజ్ఞాత సమాధి ఫల మని నీలకంఠీయము.

శాంత రజస్కుడు

శాంతించిన మోహాది క్లేశములు గల వాడు శాంత రజస్కుడు ***(శాంత రజసం ప్రక్షీణ మోహాది క్లేశ రజసమ్ ఇత్యర్థః).*** నిరంతర ధ్యానాభ్యాసము చేత మనస్సు లోని రజోగుణమును పోగొట్టుకొనిన వాడు. ఇక్కడ రజ శ్శబ్దము తమోగుణానికి ఉపలక్షణము. రజ శ్శబ్దము ద్వారా రజోగుణముతో పాటు తమోగుణమును కూడా గ్రహించాలి. అంతేకాదు, ఆ రెండు గుణాల కారణంగా మనస్సులో చెలరేగే కామ, క్రోధ, లోభ, మోహాది క్లేశాలు అనే కార్యాలు కూడా ఉపశమించిన వాడు శాంత రజస్కుడు. కేవలము శుద్ధ సత్త్వ స్వభావుడు. కనుక కల్మష రహితుడు.

అకల్మషుడు

అకల్మషుడు అంటే ఏ విధమైన కల్మషములు లేని వాడు. పాపములు లేని వాడు. ఏ విధమైన అధర్మాది జీవనము లేని వాడు ***(అకల్మషమ్ అధర్మాది వర్జితమ్).*** అంతఃకరణము లోని రాగద్వేషాదులే పుణ్య పాపాలకు హేతువు లైన కల్మషములు. రాగద్వేషాల నుండి విడి పడిన పవిత్ర మైన మనస్సు కలవాడు.

విక్షేప విపరీత భావాలకు మూలమైన రజ స్తమో గుణాలు కామ క్రోధ, లోభ మోహాది కార్య సహితంగా నిశ్శేషంగా వినాశమును పొందడం చేత వృత్తి శూన్యమైన ప్రశాంత చిత్తముతో నిర్వికారమై ఉండు ధ్యాన యోగియే బ్రహ్మభూతుడు.

బ్రహ్మభూతుడు

సర్వము బ్రహ్మమే అనే నిశ్చయజ్ఞానం కలవాడు బ్రహ్మభూతుడు ***(బ్రహ్మైవ సర్వం ఇత్యేవం నిశ్చయ వన్తం బ్రహ్మ భూతమ్, జీవన్ముక్తం ఇత్యర్థః).*** బ్రహ్మభూతుడే జీవన్ముక్తుడు. నిరతిశయ సుఖానుభూతిని పొందిన వాడు. తనతో పాటు ఈ కనిపించే దృశ్యమాన జగత్తు కూడా బ్రహ్మమే అని గ్రహించిన వాడు. జీవించి ఉండగానే ముక్తిని పొందిన వాడు.

బ్రహ్మభూతుని ఆనందము కాలంలో వచ్చి పోయేది కాదు. తన సుఖానికి ఒక ప్రత్యేక కారణం అవసరం లేని వాడు కనుక జీవన్ముక్తుడు సదానంద స్వరూపుడు. అంతకు మించిన సుఖము మరొకటి

లేనందున, అతడు పొందినది ఉత్కృష్ట మైన సుఖము ***(సుఖ ముత్తమమ్).*** కాకపోతే, ఈ ప్రస్తుత శ్లోకంలో ఒక పదం విచిత్రంగా ప్రయోగింప బడింది. అవగాహన లేని వారికి అది సంశయాన్ని కలిగించక పోదు.

బ్రహ్మభూతుని ఉత్తమ మైన సుఖం ***ఉపైతి.*** వచ్చి చేరుతుంది అని ఉంది. బ్రహ్మభూతుడు సుఖాన్ని చేరాడు అంటే అర్థం చేసుకోగలం. సుఖము వచ్చి బ్రహ్మభూతుని చేరింది అంటే, సుఖము కర్త అవుతుంది. ఇంతవరకు ఆనందమును పొందుట అని అర్థం చేసుకున్నాం. ఇక్కడే ఆనందం వచ్చి చేరుతుంది అనేది వింటున్నాము. పొందడము అంటే, ఉండి కూడా ఏదయితే ఉన్నట్లు తెలియకుండా ఉందో, దానిని తెలుసుకోవడమే అని అర్థం చేసుకున్నాం. ఇక్కడ వచ్చి చేరుతుంది అంటే, అంతవరకు లేనిది క్రొత్తగా వచ్చి చేరుతుంది అనే అర్థం వస్తుంది. అదే వాస్తవ మైతే, అలాంటి సుఖం ఉత్తమ సుఖం కాలేదు.

ఈ సంశయం తరువాత శ్లోకంలో పరిహరింప బడుతూ ఉంది.

యుఞ్జ న్నేవం సదాత్మానం యోగీ విగత కల్మషః ।
సుఖేన బ్రహ్మసంస్పర్శ మత్యన్తం సుఖ మశ్నుతే ॥ 28

యుంజన్-ఏవం-సదా-ఆత్మానం-యోగీ-విగతకల్మషః
సుఖేన-బ్రహ్మసంస్పర్శం-అత్యంతం-సుఖం-అశ్నుతే

ఏవం	= ఈ విధంగా	సుఖేన	= సులభంగా
సదా	= ఎల్లప్పుడు	బ్రహ్మ సంస్పర్శం	= బ్రహ్మానుభవమును
ఆత్మానం	= తనను	అత్యంతం	= మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైన
యుంజన్	= ఆత్మ యందు నిలుపుచు	సుఖం	= ఆనందమును
విగత కల్మషః	= పాప రహితుడైన	అశ్నుతే	= పొందుతాడు
యోగీ	= యోగి		

పార్థా! యోగి దోషరహితుడు. నిరంతరము మనస్సును ఆత్మ యందే ఉంచుతాడు. అతడు బ్రహ్మానుభూతిని అనాయాసంగా పొందుతాడు. పరమ సుఖాన్ని అనుభవిస్తాడు.

వ్యాఖ్య

అందరూ మోక్షాన్నే వాంఛిస్తున్నారు. సాధించా లని సాధనలు ఆచరిస్తున్నారు ***(తదేవ సాధ్యతామ్).*** ఆత్మ సాక్షాత్కారమే మోక్షము అని ఇప్పటికే గ్రహించాము. కనుక సాధ్యము అనేది మోక్షమే. మోక్షము అనినా, ఆత్మ అనినా ఒకటే అని కూడా తెలుసుకున్నాం. మరి ఆత్మను ఎలా పొందాలి? సాధ్య రూపంలో ఉన్న ఆత్మను పొందడానికి సాధన ఏమిటి?

ఆత్మ అనంతము, అఖండము అని తెలుసుకున్నాం. అనంత మైన దానిని పొందడానికి ఏ సాధన చేయగలం? సాధన ఏదైనా అది కర్మే. కర్మ ఏదైనా దానికి ఆద్యంతాలు ఉంటాయి. ఆద్యంతాలు కలిగిన కర్మ ద్వారా అనంత మైన ఆత్మను పొందడం శక్యమా?

ఆత్మ అనంతము కనుక, దానిని పొందడానికి అనంత మైన కర్మను ఆచరించడం సాధ్యపడదు. ఆత్మ అనంతంగా ఉంది అంటే, ఆత్మ కన్నా అన్యంగా రెండవది లేదు అని అర్థము. అట్టి అనంతాత్మ జ్ఞాన రూపమై ఉంది కనుక, ఆత్మకు సంబంధించిన జ్ఞానము కలిగితే, ఆత్మ ఏమిటో తెలిసి పోతుంది. ఆత్మను తెలియడమే ఆత్మను పొందడము. కనుక ఆత్మ సాధ్యమైతే, జ్ఞానము సాధనమై ఉంది. జ్ఞానము కలిగితే ఆత్మను పొందినట్లే.

ఆత్మవిచారము ద్వారానే ఆత్మజ్ఞానం కలుగుతుంది. గురు సాన్నిధ్యంలో ఆత్మ విచారం చేయడం ద్వారా ఆత్మజ్ఞానం కలుగుతుంది. అట్టి జ్ఞానము ప్రాప్తించాలి అంటే బుద్ధి శుద్ధి పడి ఉండాలి. సాధనకు అంతరాయాలు లేకుండా ఉండాలి. ఈ రెండు విషయాల యందు విజయం సాధించిన యోగి, మనస్సును సదా ఆత్మ యందు ఉంచడం ద్వారా ఆత్మ సాక్షాత్కారాన్ని పొందుతాడు. తానే ఆత్మ అని గ్రహిస్తాడు. అంతేకాదు, ఆత్మయే బ్రహ్మము అనే అఖండాత్మ జ్ఞానాన్ని పొంది, అఖండానందమును స్వరూప స్థితిలో అనుభవిస్తాడు.

పూర్వ శ్లోకంలో తెలిపిన ఉత్తమ మైన సుఖరూప మోక్షమును పొందాలి అంటే ప్రధానంగా (1) మనస్సు లోని పాపాలను ప్రక్షాళనం చేసుకోవాలి. (2) నిరంతరాయంగా మనస్సును ఆత్మ యందే ఉంచాలి. ఈ రెండు విషయాలను ప్రస్తుత శ్లోకంలో సుస్పష్టం చేస్తున్నాడు.

మనస్సును సదా ఆత్మ యందే నిలిపి ***(సదా ఆత్మానం యుంజన్),*** పాపము లన్నీ పోగొట్టుకొన్న ***(విగత కల్మషః)*** యోగి నిరతిశయ మైన ఆనందమును ***(అత్యన్తమ్ సుఖమ్),*** అనాయాసంగా బ్రహ్మానుభూతిని ***(సుఖేన బ్రహ్మ సంస్పర్శం)*** పొందుతాడు ***(అశ్నుతే).***

సదా మనస్సును ఆత్మ యందే నిలప మని చెప్పేది ఎవరి కోసం? నిలపాలి అనుకుంటూ నిలుప లేకుండా ఉన్న సాధకుల కోసం. మరి, అలా నిలపలేక పోవడానికి కారణా లేమిటి? ఏవో ప్రతిబంధకాలై ఉండాలి. అవే అంతరాయాలు. అవి తొలగిపోతే సాధన సదా, అంటే నిరంతరాయంగా సాగుతుంది. కనుకనే ప్రస్తుత శ్లోకంలో ***యోగీ*** అనే పదానికి యోగ ప్రతిబంధకాలు లేని వాడు ***(యోగీ, యోగాంతరాయ వర్జితః)*** అని అర్థం చెప్పింది శ్రీ శంకర భాష్యము.

అంతరాయాల మధ్య ఏ సాధన అయినా ప్రవాహ రూపంలో సాగదు. ముళ్ళున్న బాటలో ప్రయాణం వేగాన్ని పుంజుకోదు. రాళ్ళున్న రహదారిలో వాహన వేగం సహజం గానే తగ్గి పోతుంది. కాలువలో నీరు ప్రవహిస్తూ ఉంటుంది. అడ్డుకట్ట వేస్తే, నీరు ముందుకు పోలేక ఆగి పోతుంది. అడ్డుకట్టను తొలగించ గానే మళ్ళీ నీరు ప్రవాహ రూపంలో సాగుతుంది. యోగం కూడా అంతే. ఏ విధమైన యోగ ప్రతిబంధకాలు లేనపుడే సాధన సదా సాగుతుంది. యోగాన్ని ముందుకు పోనివ్వకుండా ఆపే ఈ అంతరాయాలు తొమ్మిది విధాలు అని పతంజలి మహర్షి యోగదర్శనంలో తెలిపాడు.

నవ విధ అంతరాయాలు

యోగాంతరాయాలు లేని వాడు యోగి అని ఆచార్యుల వారి భాష్యానుసారముగా యోగాంతరాయాలు ఏమిటో తెలుసుకొని, వాటిని తొలగించుకోవడం మంచిది అనే ఉద్దేశ్యముతో పతంజలి యోగదర్శనాన్ని అనుసరిస్తూ అంతరాయాలు తెలియ జేస్తున్నాను.

సూ॥ వ్యాధి స్త్యాన సంశయ ప్రమా దాల స్యావిరతి భ్రాంతి దర్శనాలబ్ధ భూమి
క త్వానవస్థితత్వాని చిత్త విక్షేపా స్తేఽ న్త రాయాః ॥ - ఈ విధంగా యోగానుష్ఠానానికి, సాధనకు తొమ్మిది అంతరాయాలు ఉన్నాయని పతంజలి మహర్షి యోగదర్శనం - సమాధి పాదం లోని ముప్పైయవ సూత్రం. ఈ తొమ్మిది అంతరాయాలను వరుస క్రమంలో సంక్షేపంగా చెప్పుకుందాం.

(1) వ్యాధి :- శరీరం లోని ధాతు రస కరణములు విషమించడమే వ్యాధి సంక్రమణము. వాత పిత్త కఫాలు ధాతువులు. ఆహార పరిణామ రూపాలు రసాలు. శ్రోత్రాది ఇంద్రియాలు కరణాలు. ఇవి అపసవ్య మైనపుడు ఆరోగ్యంలో మార్పులు వస్తాయి. అవే వ్యాధులు. వ్యాధిగ్రస్తుడు యోగాభ్యాసాన్ని కొనసాగించ లేడు. కనుక,

యోగికి వ్యాధి మొదటి అంతరాయము. దాని అర్థము యోగి ఆరోగ్యవంతుడై ఉండాలి.

(2) స్త్యానము :- అకర్మణ్యత్వమును స్త్యానము అంటారు. ఇదొక అసమర్థ స్థితి. ఆచార్యుడు ఎంత బోధిస్తున్నా, ఎనుబోతు మీద వాన కురిసినట్లు, ఏ మాత్రం చలనం లేకుండా, సామర్థ్యాన్ని పెంచుకోకుండా పడి ఉండటమే స్త్యానము.

(3) సంశయము :- ప్రమేయ ప్రమాణ విషయాలలో అనిశ్చిత పరిస్థితి. అశ్రద్ధకు ప్రతిరూపము. శాస్త్ర ప్రతిపాదిత విషయాన్ని విశ్వసించ లేని స్థితి. గురు వాక్యము నందు శ్రద్ధ లేని పరిస్థితి. ఇదే సంశయము. విశ్వాసం ఉద్ధరిస్తుంది. సంశయము నశింప చేస్తుంది. ***సంశయాత్మా వినశ్యతి*** అని గీతాచార్యుని మాట.

(4) ప్రమాదము :- సాధనలను ఆచరించుటకు కావలసిన సామర్థ్యము లేకపోవడం స్త్యాన మైతే, సామర్థ్యము ఉండి కూడా, అనుష్ఠానము చేయకుండా, *ఎక్కడున్నావు గొంగళీ? అంటే, వేసిన చోటే ఉన్నాను వెంగళీ!* అన్నట్లు పడి ఉండటం ప్రమాదము. విషయాంతర వ్యాపారం చేత సాధన యందు ఉదాసీనంగా ఉండటము అని అర్థం చేసుకోవాలి.

(5) ఆలస్యము :- తమోగుణ ప్రభావము చేత దేహేంద్రియ చిత్తములు బరువెక్కి ఉండటము ఆలస్యము. ఇది వ్యాధిలా కనిపిస్తున్నా వ్యాధి కాదు. ఒక విధమైన అలసత్వము.

(6) అవిరతి :- చిత్తంలో విషయాసక్తి ఉండటమే అవిరతి. విషయాసక్త మైన చిత్తము నిర్విషయ వ్యాపార మైన ధ్యానాన్ని ఎలా కొనసాగిస్తుంది?

(7) భ్రాంతి దర్శనము :- సత్యాన్ని అసత్యంగా, అసత్యాన్ని సత్యంగా దర్శించడం. శాస్త్ర విషయాన్ని గాని, గురుబోధను గాని ఉన్న దున్నట్లుగా కాకుండా, *చదువ వేస్తే ఉన్న మతి పోయినట్లు,* అన్నిటినీ విపరీతంగా గ్రహించడము భ్రాంతి దర్శనము.

(8) అలబ్ధ భూమికత్వము :- యోగానుష్ఠానానికి ప్రధాన భూమిక అయిన ఏకాగ్రత కొరవడి ఉండటము. అనేకాగ్రత వల్ల, లేదా శూన్యాగ్రత వల్ల ఏకాగ్రత అలభ్యంగా ఉండటము.

(9) అనవస్థితత్వము :- ఏకాగ్రత లభించినా, సాధనకు అన్నీ అనుకూలంగా ఉన్నా, అన్నీ ఉన్నాయి - *అల్లుడి నోట్లో శని ఉంది* అన్నట్లు, ప్రయత్న మాంద్యం వల్ల మనస్సు యోగానుష్ఠానము నందు స్థిరపడ కుండుట అనవస్థితత్వము.

యోగంలో ఉండే ఈ తొమ్మిది విఘ్నాలను యోగాంతరాయా లని అంటారు. ఇవి తొలగి నపుడే సాధన నిరంతరాయంగా సాగుతుంది. యోగము లోని ఈ అంతరాయాలు ఈశ్వర ప్రణిధానం వల్ల తొలగి పోతాయి అని పతంజలి మహర్షి యోగసూత్రాలలో అభిప్రాయ పడ్డాడు.

యోగాంతరాయాలను తొలగించుకొని ఆత్మ యందు స్థిరుడైన యోగి పాపరహితుడు. దోష వర్జితుడు. కల్మషాలు అంతరించిన వాడు.

విగత కల్మషుడు

విగత కల్మషుడు అంటే పోయిన పాపాలు కలవాడు అని అర్థము ***(విగత కల్మషః విగత పాపః).*** ఇక్కడ పాపము అనేది పుణ్యానికి ఉపలక్షణం అని అర్థం చేసుకోవాలి. విగత కల్మషుడు కర్మాచరణములో అధర్మ ప్రవృత్తి లేని వాడు. అధర్మ జీవనం కలిగించే సంతాపము నుండి సంపూర్ణంగా విడిపడిన వాడు. అవిద్యా ప్రభావం మనస్సుపై లేని వాడు.

పుణ్యకర్మను చేసేవాడు పుణ్య భావన కలిగి ఉంటాడు. అలాగే పాప భావన కలవాడే పాపకర్మ చేస్తాడు. పుణ్య భావన కలిగి పుణ్యకర్మను ఆచరించిన వాడు పుణ్య కర్మకు దృష్ట ఫలాన్ని, పుణ్య భావనకు అదృష్ట ఫలాన్ని అనుభవిస్తాడు. అలాగే పాప భావన కలిగి పాప కర్మను ఆచరించిన వాడు పాప కర్మ యొక్క దృష్ట ఫలాన్ని, పాప భావన కారణంగా ప్రాప్తించే అదృష్ట ఫలాన్ని అనుభవిస్తాడు. అలా కాకుండా నిద్రించిన తరువాత స్వప్న జగత్తులో పుణ్యపాప కర్మలు ఆచరించిన వ్యక్తి మేల్కొనిన తరువాత వాటి ఫలితాలను అనుభవిస్తాడా?

యత్కృతం స్వప్న వేలాయాం పుణ్యం వా పాప ముల్బణమ్ ।
సుప్తోత్థి తస్య కిం తత్స్యాత్ స్వర్గాయ నరకాయ వా ॥

నిద్ర నుండి మేల్కొనిన వానికి స్వప్నంలో ఆచరించిన పుణ్యపాపాల యొక్క ఫలాలు స్వర్గనరకాలకు మార్గా లవుతాయా? అని ప్రశ్నించారు వివేక చూడామణిలో శ్రీ శంకరాచార్యస్వామి.

కల గనే వాడు తన కలలో లక్షలాది మందికి అన్నదానం చేయడ మనే పుణ్య కర్మను ఆచరించ వచ్చు. ఇది పుణ్యకర్మే కదా! దానికి పుణ్యఫలం కలలో పుణ్య కార్యాన్ని ఆచరించిన వానికి అందుతుందా? కలలో ఆచరించిన పుణ్యకర్మ ఫలంగా అతనికి స్వర్గం ప్రాప్తిస్తుందా?

అలాగే ఒకడు కలలో గోహత్యా పాతకానికి ఒడి గడతాడు. ఈ విధమైన పాపకర్మ ఫలంగా అతనికి పాప ఫలితం వస్తుందా? స్వప్నంలో చేసిన హత్యలకు అతడు నరకంలో ప్రవేశిస్తాడా?

స్వప్నంలో ఆచరించిన పుణ్య పాప కర్మల ఫలితంగా స్వాప్నికునికి స్వర్గ నరకాది ఫలాలు ప్రాప్తించవు. ఎందుకని? స్వప్న జగత్తు కర్మక్షేత్రము కాదు. భోగ క్షేత్రము మాత్రమే. స్వప్నంలో కర్త లేడు. భోక్తే ఉన్నాడు. కర్త ఉంటేనే చేసిన కర్మకు ఫలం అందుతుంది. కర్త లేనపుడు, కేవలం భోక్త మాత్రమే ఉండే స్వప్నగత కార్యాలకు ఫలితాలు ఉండవు.

స్వప్నం నుండి మేలుకున్న వానికి స్వప్నగత పుణ్యపాప ఫలాలు ఎలా అంటవో, అలాగే అవిద్య నుండి విడిపడిన వానికి భ్రాంతిలో జరిగిన పుణ్య పాప కర్మల ఫలాలు అందవు. అందుచేత జ్ఞాని విగత కల్మషుడు.

బ్రహ్మానంద ప్రాప్తి

అంతరాయాలు అంతరించి, కల్మష రహితుడై, మనస్సును ఆత్మ యందే స్థిరంగా నిలిపిన యోగి బ్రహ్మ సంస్పర్శము ***(బ్రహ్మణా పరేణ సంస్పర్శః యస్య తత్ బ్రహ్మ సంస్పర్శం)*** ఫలితంగా ఉత్కృష్ట మైన సుఖాన్ని పొందుతాడు ***(అత్యన్తమ్ సుఖమ్ అశ్నుతే).***

బ్రహ్మసంస్పర్శము అంటే బ్రహ్మమును స్పృశించడము అని కాదు. ఎందుచేత నంటే, బ్రహ్మము అస్పర్శం, అరూపం, అస్థూలం. బ్రహ్మ సంస్పర్శము అంటే, జ్ఞానము చేత బ్రహ్మమును గుర్తించడం అని అర్థము. అదే బ్రహ్మాత్మ జ్ఞానము. బ్రహ్మ జ్ఞానమును పొందిన వానికి బ్రహ్మానందము కలుగుతుంది. దానినే ఉత్తమ సుఖంగా ఈ శ్లోకంలో భగవానుడు అభివర్ణించాడు ***(అత్యన్తమ్ సుఖమ్).***

సర్వ మిద మహం చ బ్రహ్మైవ - తనను, ఈ సమస్త ప్రపంచాన్ని బ్రహ్మము గానే దర్శిస్తూ, అభేద జ్ఞానంతో విలసిల్లడమే బ్రహ్మసంస్పర్శము. దృశ్య మంతా బ్రహ్మమే అని నిర్ధారణ చేసి నపుడు భిన్నత్వము మిథ్య గానే మిగిలి పోతుంది. సత్య దర్శనంలో ఉండే బ్రహ్మవిదుని మిథ్యా ప్రపంచము స్పృశించ గలదా? స్వప్నంలో ఉన్న వ్యక్తి మేలుకున్న మనల్ని స్వప్నం నుండి వచ్చి స్పృశించ గలడా? ఒకవేళ స్పృశించాడు అంటే, అతడు కూడా మేలుకొని ఉన్నవాడై ఉండాలి. ఇదే బ్రహ్మసంస్పర్శ. బ్రహ్మాత్మజ్ఞానంలో అఖండమైన ఎరుక.

సమస్త సంసార నాశమునకు ఏది కారణమో, ఏది ధ్యానయోగము యొక్క ఫలమో, అట్టి ఆత్మ బ్రహ్మైక్య దర్శనం ఇప్పుడు వరుసగా నాలుగు శ్లోకాలలో అనుగ్రహింప బడుతూ ఉంది.

సర్వభూతస్థ మాత్మానం సర్వభూతాని చాత్మని ।
ఈక్షతే యోగయుక్తాత్మా సర్వత్ర సమదర్శనః ॥ 29

సర్వభూతస్థం-ఆత్మానం-సర్వభూతాని-చ-ఆత్మని
ఈక్షతే-యోగయుక్తాత్మా-సర్వత్ర-సమదర్శనః

యోగయుక్తాత్మా	= యోగయుక్తుడు	సర్వభూతస్థం	= సకల భూతముల యందున్న వానినిగా
సర్వత్ర	= అంతట	సర్వ భూతాని	= సర్వ భూతములను
సమదర్శనః	= సమబుద్ధి కలిగి	ఆత్మని చ	= తన యందును
ఆత్మానం	= తన ఆత్మను	ఈక్షతే	= దర్శించు చున్నాడు

యోగసిద్ధుడు తనను సర్వభూతముల యందు, సర్వ భూతములను తన యందు దర్శిస్తాడు. అంతటా అతనికి బ్రహ్మ దర్శనమే.

వ్యాఖ్య

బ్రహ్మము సత్యము. ఆత్మయే బ్రహ్మము. ఇదే బ్రహ్మాత్మజ్ఞానము. ఇదే సత్యము. సత్యమును తెలుసుకొనే జ్ఞానము కూడా సత్యమే. అదే సత్యజ్ఞానము.

సత్యమును తెలుసుకోవడము అంటే సత్యముగా ఉండటమే. సత్యమే సత్యాన్ని తెలుసుకోగలదు. సత్యానికి దూరంగా ఉండి సత్యాన్ని తెలుసుకోవడం సాధ్యం కాదు. సత్యానికి దూరంగా ఉండేది సత్యము కానిది. సత్యము కానిది అసత్యము. అసత్యము సత్యాన్ని ఎలా తెలుసుకుంటుంది? తెలుసుకొనేది జ్ఞానయుతంగా ఉండాలి. చైతన్యవంతంగా ఉండాలి. అసత్యము చైతన్యాన్ని తెలుసుకుంటే, అసత్యము జ్ఞానయుత మైంది అవుతుంది కనుక, చైతన్యము జ్ఞానము లేని దౌతుంది. జడ మవుతుంది. జడ మైనది సత్యం కాదు. ఇంతకీ ఏది సత్యం?

మనం ఉన్నట్లు మనకు తెలుసు. అదే మన ఉనికి. మన ఉనికి, మన చైతన్యము రెండుగా ఉన్నవా? లేక ఒక్కటేనా? మనం ఉండటము వాస్తవ మైతే, అలా ఉన్న మనం చైతన్యానికి వేరుగా ఉండ గలమా? మనం ఉన్నాము అనేది నిరాకరించ గలమా? మనం ఉన్నట్లు మనకు తెలుసు అనేది కాదన గలమా?

సత్యము అనేది చైతన్య స్వరూపము. చైతన్యం తెలుసుకోవడ మనే ప్రక్రియ లేకుండా తనను తాను తెలుసుకుంటుంది. చైతన్యమును తెలుసుకోవడానికి మరొక చైతన్యము లేదు. నేనున్నాను అని ప్రతి మనిషి చెబుతున్నాడు. తాను ఉన్నట్లు తనకు ఋజు వేమిటి? దేనిని ఆధారం చేసుకొని నేను ఉన్నాను అని మనిషి చెబుతున్నాడు?

మరొకటి ఉన్నది అని తెలుసుకోవడానికి తాను ఉండా లేమో గాని, తాను ఉన్నట్లు గుర్తించ డానికి మరొకటి అవసరం లేదు. తాను ఉన్నట్లు తనకే తెలుసు. ఇదే చైతన్యము లేదా జ్ఞానము. తాను ఉన్నాడు. తాను ఉన్నట్లు తెలుసుకుంటున్నాడు. ఉండటము, అలా ఉన్నట్లు తెలియడము రెండు కావు. ఒక్కటే. ఉన్నది ఏదో అదే తెలుసుకుంటూ ఉన్నది. ఇక్కడ రెండు లేవు. ఒక్కటే ఉంది. అదే చైతన్యము. అదే ఆత్మ. చైతన్యాత్మ. స్వతస్సిద్ధ మైన ఆత్మ. స్వప్రకాశ మైన ఆత్మ. అఖండాత్మ.

చైతన్యము ఒక్కటే కనుక అందులో భేదాలు ఉండేందుకు వీలు లేదు. చైతన్యములో భేద ముంటే, భేదాన్ని మనం అంగీకరిస్తే, భేదంగా తెలిసేవి ఒక దాని నుండి మరొకటి వేరుపడి ఉంటాయి. ఒక దాని నుండి మరొకటి వేరుపడి ఉండటము అనేది దేశంలో అయినా సాధ్య పడుతుంది. లేదా, కాలంలో అయినా సాధ్య మవుతుంది.

కప్పు ఇక్కడుంది. కాఫీ అక్కడుంది. ఇక్కడున్న కప్పు అక్కడున్న కాఫీ నుండి వేరు పడి ఉంది. ఇదే భేదము. దేశం లోనే ఇది సాధ్యం.

తాత అప్పుడు ఉన్నాడు. మనవడు ఇప్పుడు ఉన్నాడు. అప్పుడున్న తాత ఇప్పుడు లేడు. ఇప్పుడున్న మనవడు అప్పుడు లేడు. ఇదే భేదం. ఇది కాలం లోనే సాధ్యం.

దేశం చేత గాని, కాలం చేత గాని ఏవి వేరు పడి ఉన్నా, వాటి మధ్య భేదాన్ని తెలుసుకొనేది చైతన్యమే! రెండు ఉన్నప్పుడు, రెండూ వేరు వేరుగా, వేరు వేరు స్థానాలలో ఉన్నప్పుడు, ఆ రెండిటి మధ్య ప్రదేశం ఉండాలి కదా! ఆ ప్రదేశాన్ని తెలుసుకున్న దెవరు? ఒక వస్తువుకు మరొక వస్తువుకు మధ్య దేశ ముందని లేదా కాల ముందని ఎవరికి తెలిసింది? ఎవరికి తెలిసినా, ఎవరు తెలుసుకున్నా, అలా తెలుసుకున్న వారు ఆ మధ్యలో ఉండాలి. లేకపోతే ఎలా తెలుస్తుంది?

చైతన్యములో భేద ముంది అని అంగీకరిస్తే, రెండు చైతన్యా లున్నాయి అని అంగీకరించ వలసి వస్తుంది. పోనీ వేరు వేరుగా రెండు చైతన్యాలు ఉన్నా, ఆ రెండిటిని వేరు చేసే దేశమో, కాలమో ఉండాలి కదా! అలా ఉండే దేశకాలాదులను గుర్తించడానికి దేశకాలాదులలో కూడా చైతన్యమే ఉండాలి. ఇక చైతన్యంలో భేద మెక్కడుంది? చైతన్యములో భేదాన్ని ఊహించ లేము. చైతన్యము అభేదము. అద్వయము. అఖండము. అనంతము. అదే ఆత్మ. తన కన్నా రెండవది లేనిది. ఒకవేళ ఉన్నట్లు తెలిసినా తన కన్నా వేరుగా లేనిది. ఇదే జ్ఞానం. ఆత్మవిదుని లోని అనంత జ్ఞానం.

నీవు ***(త్వం)*** ఉన్నావు ***(అసి).*** నీవు ఆత్మవు. చైతన్యానివి. చైతన్యాత్మ వైన నీకు నీవు ఉన్నట్లు తెలుసు. సమస్తమూ చైతన్యమే కనుక, సమస్తమూ ఉన్నట్లు చైతన్యానికి, అంటే నీకు తెలుసు. సమస్తము చైతన్యముగా తెలియడము అంటే, చైతన్య రూపుడవైన నీవు సమస్త మని గ్రహించడమే. ఈ పరిపూర్ణ జ్ఞానంలో నీ నుండి సమస్తాన్ని, సమస్తము నుండి నిన్ను వేరు చేయడం సాధ్యం కాదు. భేదము లేని ఈ స్థితినే **సమం** అంటారు. సమమును దర్శించడము సమదర్శనము. సమదర్శనము చేయు యోగారూఢుడు సమదృష్టి కలవాడు. సమదర్శనుడు.

సమదర్శను డైన యోగారూఢుడు ***(యోగ యుక్తాత్మా)*** అంతట ***(సర్వత్ర)*** సమస్తమైన బ్రహ్మమునే దర్శిస్తాడు ***(సమదర్శనః).*** అట్టి యోగయుక్తుడు తనను ***(ఆత్మానం)*** సర్వ భూతముల యందు ఉన్న వానినిగా ***(సర్వ భూతస్థం),*** సర్వభూతములను ***(సర్వభూతాని)*** తన యందే ఉన్న వాటినిగా ***(ఆత్మని)*** దర్శిస్తాడు ***(ఈక్షతే).***

సమమును దర్శించే వాడు సమదర్శనుడు. సమము అంటే ఆత్మ. సమమును దర్శిస్తున్నాడు అంటే ఆత్మను దర్శిస్తున్నాడు ***(ఆత్మానం ఈక్షతే)*** అని అర్థం. ఆత్మను దర్శించడము అంటే, ఆత్మను తన కన్నా వేరుగా దర్శించడము కాదు. తానే ఆత్మ అని దర్శించడము.

ఇంతవరకు తనను తాను దేహంగా భావిస్తూ వచ్చాడు. అందరము అలాగే భావిస్తున్నాం. ఇదే అధ్యాస. అధ్యాస అంటే అది కాని దాని యందు అది అనే బుద్ధి ***(అతస్మిన్ తద్బుద్ధిః).*** ఈ అధ్యాసను తొలగిస్తూ, నీవు

సర్వభూతాత్మవు అనే ఆత్మజ్ఞానం ఇక్కడ ప్రసాదించ బడింది. ఇదే **త్వం** పద నిర్దేశము.

నీవు దేహేంద్రియ మనోబుద్ధుల సంఘాతానివి కావు. నీవు ఆత్మవు. అంతటా ఉన్నది నీవే. అన్నిటిలో ఉన్నది నీవే. అందరిలో ఉన్నది నీవే. ఇలా దర్శించడమే సర్వాత్మ దర్శనము. సర్వాత్మ భావము ***(సర్వభూతస్థం ఆత్మానం పశ్యతి).***

అందరూ తన లోనే

తనను ఆత్మగా తెలుసుకున్న యోగారూఢుడు ఆత్మ కన్నా అన్య మైనది లేదు అనే జ్ఞానం కలవాడైనందున సమస్తమును తన లోనే వీక్షిస్తాడు. సర్వమును ఆత్మ గానే దర్శిస్తాడు ***(సర్వం ఆత్మైవ).*** సమస్తము ఆత్మ యందే ఉన్నట్లు అనుభూతి పొందుతాడు ***(సర్వం ఆత్మస్థితం).*** ఇదే ఆత్మ సాక్షాత్కారము.

జగత్తుకు బ్రహ్మము ఆధారము. ఆత్మయే బ్రహ్మము. అధిష్ఠాన మైన ఆత్మ యందు నామరూపాత్మక మైన ఈ జగత్తు ఆరోపించ బడింది. ఆరోపిత మైనది అధిష్ఠానాని కన్నా భిన్నంగా ఉండలేదు. కనుక ఆరోపిత మైన ప్రపంచము అధిష్ఠాన మైన ఆత్మ కన్నా వేరుగా లేదు.

అధిష్ఠానానికి సంబంధించిన జ్ఞానము కలిగితే, ఆరోపిత మైనది అధిష్ఠానము గానే అనుభవానికి అందుతుంది. అధిష్ఠానాని కన్నా భిన్నంగా ఆరోపితానికి సత్తా ఉండదు కనుక, ఆధార ఆధేయాల రూపంలో ఏకత్వమే అస్తిత్వముగా అనుభూత మవుతుంది. అదే ఏకత్వానుభూతి.

మట్టిపాత్ర లన్నిటికి మట్టియే ఆధారము. ఘట శరావాదుల రూపంలో ఉన్నది మట్టియే. మట్టి అనే అధిష్ఠానంపై కుండలు, బానలు, ముంతలు, మూకుళ్ళు అనే నామరూపాలు ఆరోపించ బడ్డాయి. అధిష్ఠాన మైన మట్టికి సంబంధించిన జ్ఞానము కలిగితే, మట్టిపాత్ర లన్నీ మట్టి లోనే ఉన్నాయని తెలుస్తుంది.

నామరూపాత్మక మైన ఈ దృశ్యమాన జగత్తు ఆత్మ యందు ఆరోపించ బడింది. ఆత్మ అధిష్ఠానము. జగత్తు ఆరోపితము. ఆరోపిత మైన జగత్తు అధిష్ఠాన మైన ఆత్మ కన్నా అన్యంగా లేనందున, ఆత్మ తాను అని తెలుసు కొనిన యోగయుక్తాత్ముడు సమస్తమును ఆత్మ గానే దర్శిస్తాడు. సర్వ భూతములను తన యందే వీక్షిస్తాడు ***(సర్వ భూతస్థ మాత్మానం).*** అలాగే సర్వభూతముల యందు తననే దర్శిస్తాడు.

అందరిలో తానే

ఆరోపితానికి అధిష్ఠానమే కారణము అని గ్రహించాము కదా! ఆరోపిత మైనది అధిష్ఠానం కన్నా భిన్నంగా ఉండేందుకు అవకాశం లేదు కనుక, ఆరోపితంలో ఉన్నది అధిష్ఠానమే.

బంగారు ఆభరణాలు అనేక రూపాలలో గోచరిస్తున్నా, వాటన్నిటిలో ఉన్నది అధిష్ఠాన మైన బంగారమే. నగలు రకరకాల రూపాలతో కనిపిస్తున్నా, గొలుసు, ఉంగరము, వడ్డాణము అనే కల్పితమైన నామరూపాలలో ఉన్నది స్వర్ణమే అనే జ్ఞానం కలిగిన వాడు ఆభరణాలలో స్వర్ణమునే వీక్షిస్తాడు.

సమస్త ప్రపంచము, సర్వ ప్రాణులు ఆత్మ యందే కల్పింప బడ్డాయి అనే జ్ఞానం కలిగిన ఆత్మవిదుడు, ఆభరణాలలో స్వర్ణకారుడు బంగారమునే దర్శించినట్లు, సర్వ భూతాలలో ఆత్మ యైన తననే దర్శిస్తాడు.

నామరూపాలు విషమంగా తెలుస్తాయి. అధిష్ఠానము సమమై ఉంటుంది. విశేషాలతో ఉండటము విషమము. నిర్విశేషంగా భాసించడము సమము. ఆత్మవిదుడు అందరిలో తననే వీక్షిస్తాడు అంటే, విశేషాలలో నిర్విశేష మైన సత్తాను వీక్షిస్తున్నాడు అని అర్థం.

జగత్తులో దృశ్యాలన్నీ విషమ స్థితిలో ఉన్నాయి. అంటే ఒక దానితో మరొకటి సామ్యం లేకుండా ఉన్నాయి.

ఒక రూపానికి మరొక రూపానికి పోలిక లేదు. ఒక గుణానికి మరొక గుణానికి సామ్యం లేదు. అలాగే క్రియలు మొదలైనవి. ఆభరణాల రూపాలలో విషమత్వం గోచరిస్తున్నా, ఆభరణాల లోని స్వర్ణంలో సమత్వమే వీక్షింప బడినట్లు, సర్వ ప్రాణులలో విషమ స్థితి గోచరిస్తున్నా, యోగారూఢుడు అందరిలో నిర్విశేష మైన ఆత్మనే దర్శిస్తాడు. ఇదే సమదర్శనం. ఆత్మ బ్రహ్మైక్యానికి సంబంధించిన అద్వైత దర్శనం ***(బ్రహ్మాత్మైకత్వ విషయం దర్శనం జ్ఞానం యస్య సః సర్వత్ర సమదర్శనః).***

నీవు ఆత్మవు అని తెలియగానే, సర్వము నీ లోనే దర్శింప బడింది. సమస్తములో నీవే దర్శనీయ మయ్యావు. ఇదే **త్వం** పద వైభవము.

మరి పరమేశ్వరుడు ఏమిటి? పరమేశ్వరుడు ***(తత్)*** కూడా నీవే. ఇదే ఆత్మదర్శనము యొక్క ఫలం ***(ఏతస్య ఏవ ఆత్మదర్శనస్య ఫలం).***

సమదర్శనం అనే ఆత్మదర్శనానికి ఫలమును చెబుతున్నాడు.

యో మాం పశ్యతి సర్వత్ర సర్వం చ మయి పశ్యతి ।
తస్యాహం న ప్రణశ్యామి స చ మే న ప్రణశ్యతి ॥ **30**

యః-మాం-పశ్యతి-సర్వత్ర-సర్వం-చ-మయి-పశ్యతి
తస్య-అహం-న-ప్రణశ్యామి-సః-చ-మే-న-ప్రణశ్యతి

యః	=	ఎవడు	తస్య	=	వానికి
మాం	=	నన్ను	అహం	=	నేను
సర్వత్ర	=	సర్వభూతముల యందు	న ప్రణశ్యామి	=	అదృశ్యము కాను
పశ్యతి	=	చూస్తున్నాడో	సః చ	=	అతడును
సర్వం చ	=	సమస్త భూతములను	మే	=	నాకు
మయి	=	నా యందు	న ప్రణశ్యతి	=	కనబడక పోడు
పశ్యతి	=	చూస్తున్నాడో			

అర్జునా! యోగసిద్ధుడు నన్ను సమస్తములో వీక్షిస్తాడు. సమస్తాన్ని నాలో దర్శిస్తాడు. అతడికి నేను దూరంగా లేను. అతడూ నాకు దూరంగా లేడు.

వ్యాఖ్య

యోగయుక్తుడు సర్వత్ర ఆత్మ దర్శనం చేస్తున్నాడని పూర్వ శ్లోకంలో తెలుసుకున్నాము. ఆత్మ దర్శనం చేస్తున్న సమదర్శన యోగికి ఆత్మకు సంబంధించిన అజ్ఞానము లేదు అని స్పష్ట మైంది. ఆత్మకు సంబంధించిన పూర్ణ జ్ఞానం కలవాడు కనుకనే సమస్తమును ఆత్మ లోను, ఆత్మను సమస్తము లోను దర్శిస్తున్నాడు. ఆధార ఆధేయాలలో, కారణ కార్యాలలో ఏకత్వమునే వీక్షిస్తున్నాడు.

బాగుంది. కారణ కార్యాలలో ఏకత్వ దర్శనము అంటే, కారణ మైన పరమేశ్వరుని, కార్యమైన జగత్తును పరమేశ్వర స్వరూపంగా భావించడమే కదా! మరి, కార్యమైన జగత్తు కారణ మైన ఈశ్వరునిపై ఆధారపడి ఉన్నట్లు కారణరూపు డైన పరమేశ్వరుడు కార్యరూప మైన జగత్తుపై ఆధారపడి ఉన్నాడా?

కార్యమైన ఘటాదులకు మృత్తిక కారణంగా తెలుస్తూ ఉంది. అంటే ఘట శరావాదులు మృత్తికపై ఆధారపడి ఉన్నాయి. మరి, మృత్తిక ఘట శరావాదులపై ఆధారపడి ఉందా? లేదు. ఎందుకని?

పరమేశ్వరుడు సత్యము. జగత్తు మిథ్య. మిథ్య సత్యముపై ఆధారపడి ఉంటుంది. సత్యము మిథ్యపై ఆధారపడి లేదు. మిథ్య లేకపోయినా సత్యం ఉంటుంది. మట్టిపాత్రలు మిథ్య. మట్టి సత్యము ***(మృత్తికేత్యేవ సత్యమ్).*** ఘటాదులు మృత్తికపై ఆధారపడి ఉన్నాయి. మృత్తిక ఘటాదులపై ఆధారపడి లేదు. ఘటాదులు లేకపోయినా మృత్తిక ఉంటుంది. ఎప్పుడూ మృత్తికే ఉంది. ఘటాదులు ఉన్నప్పుడు కూడా మృత్తికే ఉంది.

దీనిని బట్టి ఒక్కటి మనకు అర్థం అయింది. పూర్వ శ్లోకంలో సర్వం ఆత్మ లోను, ఆత్మను సమస్తం లోను దర్శించడం జరిగింది. దర్శించింది ఆత్మనే అయినా ***(ఆత్మానం ఈక్షతే),*** అలా దర్శించడానికి రెండిటిని ప్రవేశ పెట్టడం జరిగింది. ఆత్మ - సర్వం, ఇలా రెండిటిని చూశాము. ఈ రెండేమిటి? అవే సత్యమిథ్యలు.

ఆత్మా సత్యం తదన్యత్ సర్వం మిథ్య - ఆత్మయే సత్యము. దానికి అన్యంగా ఉన్న దంతయూ మిథ్య. ఈ విధమైన తత్త్వ వివేకంలో మిథ్య కూడా సత్యమే. కాని, సత్యం మిథ్య కాదు అని బోధ పడుతూ ఉంది. కుండ మట్టే గాని మట్టి కుండ కాదు కదా!

పూర్వ శ్లోకంలో ఆత్మ సత్యం - సమస్తం మిథ్య. ప్రస్తుత శ్లోకంలో పరమేశ్వరుడు సత్యం. ప్రపంచం మిథ్య. సత్యము ఒక్కటే గాని రెండు ఉండేందుకు అవకాశము లేదు కనుక, సత్యమైన ఆత్మయే సత్యమైన పరమాత్మ. సత్యమైన పరమాత్మయే సత్యమైన ఆత్మ. ఆత్మ పరమాత్మల మధ్య అభేదమే గాని భేదము లేదు. ఈ సత్యాన్ని గ్రహించడానికే ప్రస్తుత శ్లోకం. ఎందుచేత నంటే, పూర్వ శ్లోకం, ప్రస్తుత శ్లోకం ఒకే హృదయాన్ని కలిగి ఉన్నాయి. రెండిటి భావం ఒక్కటే. కాకపోతే, పూర్వ శ్లోకంలో ఆత్మ ***(ఆత్మానం)*** అన్నాడు. ప్రస్తుత శ్లోకంలో 'నేను' ***(మాం)*** అంటూ పరమేశ్వరుడు ప్రవేశించాడు. ఆత్మ పరమాత్మలకు అభేదమే స్వరూప మని చెప్పడమే రెండిటి లోని కేంద్ర విషయము. పూర్వ శ్లోకం **త్వం** పద నిర్దేశము కాగా, ప్రస్తుత శ్లోకం **తత్** పద నిర్దేశము.

అర్జునా! ఎవడు సమస్తము నందు నన్నే దర్శిస్తాడో ***(యః మాం వాసుదేవం సర్వత్ర పశ్యతి),*** సమస్తమును నా యందే దర్శిస్తాడో ***(సర్వం చ మయి సర్వాత్మని పశ్యతి),*** అతనికి నేను దూరంగా లేను ***(తస్య అహం ఈశ్వరః న ప్రణశ్యామి).*** అతడు నాకు దూరంగా లేడు ***(స చ విద్వాన్ మమ వాసుదేవస్య న ప్రణశ్యతి).*** అంటే, అర్జునా! నేను, అతడు ఉభయులమూ ఒకే ఆత్మ కదా! ***(తస్య చ మమ చ ఏకాత్మత్వాత్).*** ఇదే శ్లోక హృదయం.

జీవుడు - ఈశ్వరుడు లేక ఆత్మ - పరమాత్మ, ఇరువురూ ఏకాత్మే అయినపుడు, భేదము ఎలా పుట్టు కొచ్చింది? ఈశ్వరునికి సంబంధించిన సత్య జ్ఞానము, జీవునికి సంబంధించిన సత్య జ్ఞానము లేని కారణంగా జీవేశ్వరులకు సంబంధించిన అసత్య జ్ఞానము ఏర్పడింది. ఈ అసత్య జ్ఞానంలో జీవుడు వేరు - దేవుడు వేరు అనే ద్వైత భావన ఏర్పడింది. ఇది కేవలం అజ్ఞాన జనితం. ఉపాధిగతం.

ఆకాశము అనంతము. కాని కుండ తయారు కాగానే కుండలో ఉండే ఆకాశాన్ని ఘటాకాశము అంటున్నాం. ఆకాశము కుండ లోనే కాదు. బానలో, ముంతలో, కూజాలో అన్నిటిలో ఉంది. ముంతలో ఆకాశం చిన్నదిగా ఉంది. బానలో ఆకాశం పెద్దదిగా ఉంది. అంటే ఆకాశం ఒక్కటే అయినా, పాత్రలు అనేకంగా, భిన్నంగా ఉండటం చేత, ఆకాశం కూడా అనేకంగా, భిన్నంగా ఉందని అర్థమా?

చైతన్యము అనంతము. ఉపాధులు తయారు కాగానే చైతన్యాన్ని ఉపాధిగతంగా చూస్తున్నాం ***(ఉపాధిస్థం).*** ఇతనిలో ఉండే చైతన్యము, ఆమెలో ఉండే చైతన్యము, దానిలో ఉండే చైతన్యం - ఇలా అనేక చైతన్యాలను చూస్తున్నాం. మరి చైతన్యము ఒక్కటేనా? లేక, అనేకమా?

చైతన్యము ఒక్కటే అయినా, ఉపాధులు అనేకంగా ఉండటం చేత, చైతన్యమును కూడా అనేకంగా

చూస్తున్నాం. ఇదే అజ్ఞానం. ఆత్మ చైతన్య స్వరూపం. భేదాలు ఉపాధుల లోనే గాని చైతన్యంలో కాదు. ఉపాధులు అనేక మైనా ఆత్మ ఒక్కటే.

అనేక కుండలలో అనేక ఆకాశాలు లేవు. అనేక ఉపాధులలో అనేక ఆత్మలు లేవు. ఒక కుండకు పరిమితంగా తెలుస్తున్న ఆకాశము ఘటాకాశము. అంతటా ఉండే ఆకాశము అనంతాకాశము. ఆకాశము ఇలా రెండుగా ఉందా? లేదు. ఘటాకాశము విశాలాకాశము కన్నా వేరు కాదు. కుండ అనే ఉపాధి ఉండటం చేత, ఘటాకాశము అని పిలువ బడింది. కుండ పగిలితే అంతా ఒకే ఆకాశము. అనంతాకాశము.

దేహము అనే ఉపాధి ఉండటం చేత, ఉపాధిగత చైతన్యం జీవ శబ్దంతో పిలువ బడుతూ ఉంది. ఒకే దేహానికి పరిమిత మైనది జీవుడని, సర్వోపాధిగతుడు ఈశ్వరుడని భావిస్తున్నాం. చైతన్యం ఒక్కటే కనుక, భేదాలు ఉపాధి స్థాయి లోనే గాని చైతన్య స్థాయిలో లేవు.

ఒక్క దేహంలో ఉన్న చైతన్యము (ఆత్మ) అన్ని దేహాలలో శోభించే చైతన్యము (పరమాత్మ) ఒక్కటే. జీవేశ్వర భేదము ఉపాధిగతం. కల్పితం. ఆరోపితం. ఈ సత్యం అర్థమైతే జీవుడే పరమేశ్వరుడు. ఈ కోణంలో చూచినపుడు ఉన్నది చైతన్యమే కనుక ఉన్నది ఆత్మయే. ఆత్మయే సత్యము. అంతా ఆత్మ లోనే ఉంది. అంతటా ఆత్మే ఉంది. ఆత్మే అంతా **(ఆత్మైవ సర్వం - ఆత్మై వేదం విశ్వమితి).** ఇది పూర్వ శ్లోకం. మరొక కోణం నుండి చూస్తే ఉన్నది బ్రహ్మమే. బ్రహ్మమే సత్యము. అంతా బ్రహ్మము నందే ఉంది. అంతా బ్రహ్మమే. బ్రహ్మమే అంతా **(బ్రహ్మైవ సత్యం - సర్వం ఖలు ఇదం బ్రహ్మ).**

ఈ సత్యం అర్థమైన వాడు యోగయుక్తుడు. అట్టి మహాయోగి అంతటా చైతన్యమునే దర్శిస్తాడు. అదే సమదర్శనం. ఇదే ఆత్మజ్ఞాన ఫలం **(జ్ఞానస్య ఫలం).** ఎందుకో తెలుసా? ఆత్మజ్ఞానం కలగక ముందు కూడా తాను చైతన్యమే. కాని ఆత్మజ్ఞానం కలిగిన తరువాత తానే చైతన్యము అని తెలుసుకుంటున్నాడు. అదే తేడా.

తానూ చైతన్యమే. ఈశ్వరుడూ చైతన్యమే. చైతన్యము చైతన్యానికి దూరం కాలేదు. కనుక, యోగయుక్తుడు పరమేశ్వరునికి దూరంగా లేడు. పరమేశ్వరుడు యోగయుక్తునికి దూరం కాలేడు. పూర్వ శ్లోకంలో **త్వం** పద వైభవం చూశాము. ప్రస్తుత శ్లోకంలో **తత్** పద వైభవం చూశాము. **త్వం** చైతన్యమే. **తత్** చైతన్యమే. కనుక **త్వమేవ తత్** అంటే **తత్ త్వమేవ.** నీవే అది. అదే నీవు. అలా అయ్యే ఉన్నావు **(అసి).** ఇదే మోక్షం.

మోక్షము ఏదో కాదు. అభేద స్థితియే మోక్షము. బ్రహ్మ అభిన్నత్వ విజ్ఞానమే మోక్షానికి కారణము. అదే తరువాత శ్లోకం.

సర్వభూత స్థితం యో మాం భజ త్యేకత్వ మాస్థితః ।
సర్వథా వర్తమానోఽపి స యోగీ మయి వర్తతే ॥ 31

సర్వభూతస్థితం-యః-మాం-భజతి-ఏకత్వం-ఆస్థితః
సర్వథా-వర్తమానః-అపి-సః-యోగీ-మయి-వర్తతే

సర్వభూతస్థితం	=	సర్వభూతముల యందున్న	భజతి	=	సేవిస్తున్నాడో
మాం	=	నన్ను	సః	=	ఆ
ఏకత్వం	=	ఏకీభావమును	యోగీ	=	యోగి
ఆస్థితః	=	పొందినవాడై	సర్వథా	=	అన్ని విధాలుగా
యః	=	ఎవడు	వర్తమానః అపి	=	ప్రవర్తిస్తూ ఉన్నా

మయి = నా యందు
వర్తతే = ఉన్నాడు

అర్జునా! సర్వభూతాలలో ఉన్న నన్ను, అభేద జ్ఞానంతో సేవించే యోగి, ఏ విధంగా ప్రవర్తిస్తూ ఉండినా, నా లోనే ఉంటాడు.

వ్యాఖ్య

సర్వ భూతాలలో పరమేశ్వరుడు ఆత్మరూపుడై ఎలా ఉన్నాడో గడచిన రెండు శ్లోకాలలో **త్వం** పద, **తత్** పద వివేచనము ద్వారా గ్రహించాము. జీవేశ్వరుల మధ్య భేదము లేదు అనే అద్వైత సత్యాన్ని కూడా అర్థం చేసుకున్నాం. జీవేశ్వరుల మధ్య ఎప్పుడూ అభేదమే. మరి, ఈ జ్ఞానము కలిగేది ఎలా? అదే **అసి** పద నిర్దేశము.

జీవేశ్వరుల మధ్య ఏకత్వమును గుర్తించే అంతఃకరణ వృత్తినే జ్ఞానము అంటారు. నేత్రానికి రూపము ఎలా అనుభూతమో, అలాగే బుద్ధి వృత్తికి ఏకత్వమే దర్శనీయంగా ఉంటుంది. అదే జ్ఞానవృత్తి. అజ్ఞానమును లేదా భేదమును అంత మొందించే వృత్తి.

జ్ఞానవృత్తిలో ద్వైతం ఉండదు. నేను బ్రహ్మమును తెలుసుకుంటున్నాను అనేది కూడా అభేద జ్ఞానము కాదు. నేనే బ్రహ్మము అనేదే అభేద జ్ఞానము. ఇదే అభేద జ్ఞానవృత్తి. అఖండాత్మకు సంబంధించిన అఖండాకార వృత్తి. బ్రహ్మాకార వృత్తి. అఖండ బ్రహ్మాకార వృత్తి.

బుద్ధిలో జ్ఞానవృత్తి ఏర్పడక ముందు అజ్ఞాన వృత్తి ఉంది. ఆత్మకు సంబంధించిన అజ్ఞాన వృత్తి ఉంది. ఆత్మకు సంబంధించిన జ్ఞానవృత్తి పుట్టగానే ఆత్మకు సంబంధించిన అజ్ఞాన వృత్తి నశిస్తుంది. ఇదే జ్ఞానము. నేను ఆత్మను అనే జ్ఞానము.

ఇక్కడ ఆత్మ పుట్టడం లేదు. ఆత్మజ్ఞానం పుడుతూ ఉంది. ఆత్మ ఎప్పుడూ ఉంది. అలా ఉంది అనే జ్ఞానం లేకపోవడం చేత, అజ్ఞానంలో ద్వైతం గోచరించి దుఃఖాన్ని కలిగిస్తూ ఉంది.

తత్, త్వం పద విచారము చేత జ్ఞానవృత్తి పుడుతుంది. జ్ఞానవృత్తి వల్ల ఏకత్వానుభూతి కలుగుతుంది. ఏకత్వానుభూతి కల వానికి అభేద బుద్ధి ఏర్పడి నందున అతడు ఈశ్వరుని కన్నా వేరుగా లేడు. ఈ విధమైన ఆత్మజ్ఞానము కలవాడు సర్వులలో ప్రకాశించే పరమేశ్వరుడు తన కంటే భిన్నుడు కాడు అనే సుస్థిర జ్ఞానంతో ఉంటాడు.

ఈ విధమైన అభేద జ్ఞానం కలిగిన ఆత్మవిదుడు తాను కర్త అని, భోక్త అని భావించడు. సుఖి అని దుఃఖి అని తలచడు. కర్మలలో ఉంటాడే గాని కర్మలు తనను అంటవు. కర్మలలో అకర్మను దర్శించే జ్ఞానికి కర్మ ప్రవృత్తి ఎలా ఉంటుంది?

ఆత్మజ్ఞానము కలిగింది అంటే, ఆ తరువాత అది కారిపోదు. కాలంలో జారిపోదు. అతడు ఎక్కడున్నా, ఏమి చేస్తున్నా, అతని బుద్ధి వృత్తికి బ్రహ్మమే విషయమై ఉంటుంది. నిరంతరం ఆత్మజ్ఞానం ఉన్నందున అతని ప్రవర్తన ఎలా ఉన్నా, ఆంతర్యంలో మాత్రము అభేద జ్ఞానమే ఉంటుంది ***(సర్వథా వర్తమానోఽపి స యోగీ మయి వర్తతే).*** కరచరణాదులు కర్మలలో ప్రవర్తిస్తూ ఉండినా, ఇంద్రియ మనోబుద్ధులు వాటి వాటి వ్యాపారాలలో చరిస్తూ ఉండినా, ఇంద్రియాలు ఇంద్రియ విషయాలలో ప్రవర్తిస్తున్నాయే గాని నే నేమీ చేయడం లేదు అనే నిశ్చిత మైన జ్ఞానం లోనే ఆత్మజ్ఞాని ఉంటాడు ***(నైవ కించిత్కరోమీతి .... 5 - 8, 9 శ్లో॥).***

ప్రపంచంలో ప్రవర్తిస్తున్నా, అతనికి ప్రపంచం విస్మృత ప్రాయంగా ఉంటుంది. ఈ స్థితిని శ్రీమద్భాగవతంలో ప్రహ్లాదుని ప్రవర్తనలో మనం స్పష్టంగా చూడవచ్చు.

శా॥ ***పానీయంబులు ద్రావుచుం గుడుచుచున్ భాషించుచున్ హాసలీ***
లానిద్రాదులు సేయుచుం దిరుగుచున్ లక్షించుచున్ సంతత
శ్రీ నారాయణ పాదపద్మ యుగళీ చింతామృతా స్వాద సం
ధానుం డై మరచెన్ సురారి సుతుఁడే తద్విశ్వమున్ భూవరా!

రాజా! ప్రహ్లాదుడు (సురారి సుతుడు) నీళ్ళు త్రాగుచు, అన్నము తినుచు, భాషించుచు, నవ్వుచు, ఆడుచు, నిద్రించుచు, తిరుగుచు, వీక్షించుచు, నిరంతరము శ్రీమన్నారాయణుని చరణకమల ధ్యాన మనే అమృతమును గ్రోలుట యందు ప్రీతి గలవాడై ఈ ప్రపంచమును మరచి ఉంటాడు ***(మరచెన్ ఏతద్విశ్వమున్).*** పను లన్నీ ప్రపంచం లోనే జరుగుతున్నా, తనకు మాత్రం చేసినట్లే లేదు. అసలు ప్రపంచం ఉన్న దనే ఎరుకే లేదు అంటున్నాడు పోతన.

కానీ, సర్వ కర్మలను ఆచరిస్తూ, అలా వాటిని చేస్తున్నట్లు మనస్సులో తలచడమే లేదు అన్నది సంస్కృత భాగవతము. ***నాను సంధత్త ఏతాని గోవింద పరిరంభితః*** - సర్వ కర్మలను చేస్తూ, అలా చేస్తున్నట్లు మనస్సులో అతడు తలచడం లేదు. కారణం, గోవిందునితో తాదాత్మ్యం చెంది ఉన్నాడు అన్నాడు వ్యాసమహర్షి. అంటే, బుద్ధి వృత్తికి భగవంతుడు తప్ప రెండవది విషయం కావటం లేదు అని దాని అర్థము.

సారాంశ మేమిటంటే, ఆత్మజ్ఞానం కల యోగి గృహస్థుడై కార్యాలను ఆచరించినా, సన్యాసియై కర్మలను సన్యసించినా పెద్ద తేడా ఏమీ ఉండదు. అతని బుద్ధి పరమాత్మ యందే ఉంది. అఖండ బ్రహ్మాకార వృత్తియే బుద్ధిలో స్థిరంగా ఉంది. ఇరవై తొమ్మిదవ శ్లోకంలో **త్వం** పద వివేకాన్ని, ముప్పైయవ శ్లోకంలో **తత్** పద వివేకాన్ని అందించిన గీతాచార్యుడు, ప్రస్తుత శ్లోకంలో **అసి** పద వివేకాన్ని ప్రసాదించి **తత్త్వమసి** మహావాక్య విజ్ఞానాన్ని అందించాడు.

తత్త్వమసి

తత్ - త్వం - అసి అనే మూడు పదముల చేత ఏర్పడిన 'తత్త్వమసి' మహావాక్యము అఖండార్థ బోధకము. జీవేశ్వరుల మధ్య అభేదమును నిరూపించే ఈ మహావాక్యము మన అనుభవానికి అందుతున్న ద్వైతమును, ద్వైత ప్రపంచమును నిషేధిస్తూ ఉంది ***(నిరస్త ప్రపంచం).***

'తత్' పదము బ్రహ్మమును నిర్దేశిస్తుంది. ఇక్కడ బ్రహ్మము అంటే జగత్కారణ మైన బ్రహ్మము. 'తత్' పదము ఈశ్వరుని కూడా నిర్దేశిస్తుంది. ఈ రెండిటి మధ్య భేదము లేదు. అందుచేతనే శాస్త్రంలో కొన్ని చోట్ల జీవబ్రహ్మైక్యం అని, కొన్ని చోట్ల జీవేశ్వరైక్యం అని 'తత్త్వమసి' వాక్యార్థాన్ని విశ్లేషించడం చూస్తూ ఉంటాం. సృష్టి స్థితి లయాలలో శోభించే విశిష్టమైన ఈశ్వర చైతన్యమే 'తత్' పద నిర్దేశము.

'త్వం' పదము ఆత్మను నిర్దేశిస్తుంది. ఇక్కడ ఆత్మ అంటే జీవ చైతన్యం. జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యాది అవస్థలలో విశిష్టంగా శోభించే జీవ చైతన్యమే 'త్వం' పద నిర్దేశము.

'తత్' అంటే బ్రహ్మము, లేదా ఈశ్వరుడు అని అర్థము. 'త్వం' అంటే నీవు, లేదా జీవుడు అని అర్థము. 'అసి' అంటే అయ్యావు, లేదా అయి ఉన్నావు అని అర్థము. దీనిని బట్టి చూస్తే, జీవబ్రహ్మలకు 'తత్త్వమసి' మహావాక్యము వలన ఏకత్వమే చక్కగా ప్రతిపాదింప బడుతూ ఉంది ***(బ్రహ్మాత్మనోః తత్త్వమసీతి శ్రుత్యా ఏకత్వ మేవ సమ్యక్ ప్రతిపాద్యతే).***

జీవుడు బంధములో ఉన్నవాడు. ఈశ్వరుడు బంధము తెలియని వాడు. జీవుడు కించిజ్ఞుడు. ఈశ్వరుడు సర్వజ్ఞుడు. జీవునిది కార్యోపాధి. ఈశ్వరునిది కారణోపాధి. ఇలా పరస్పర విరుద్ధంగా గోచరిస్తున్న జీవేశ్వరుల మధ్య వాచ్యార్థము ననుసరించి చూస్తే ఏకత్వము, లేదా అభేదము సాధ్య పడదు.

జీవేశ్వరుల మధ్య అభేదము వాచ్యార్థము వల్ల కుదరదు కనుక, లక్ష్యార్థమును అనుసరించాలి. 'త్వం' పదము నిర్దేశించే జీవుడు ప్రత్యగాత్మ చైతన్యము. అదియే 'త్వం' పద లక్ష్యార్థము. అలాగే 'తత్' పదము నిర్దేశించే ఈశ్వరుడు ప్రత్యక్ చైతన్యము. అదియే 'తత్' పద లక్ష్యార్థము. చైతన్య స్వరూపు లైన ప్రత్యగాత్మ పరమాత్మలు ఇరువురూ శుద్ధ చైతన్యరూపులు. శుద్ధ చైతన్యము రెండుగా ఉండే అవకాశము లేనందున, జీవేశ్వరుల యొక్క ఐక్యమును 'అసి' పదము నిర్దేశిస్తూ ఉంది. ఇదే 'తత్త్వమసి' వాక్యము యొక్క లక్ష్యార్థము. ఈ విధంగా జీవేశ్వరుల మధ్య భేదమును ఖండిస్తూ, 'తత్త్వమసి' మహావాక్యము జీవబ్రహ్మైక్యమును ఛాందోగ్యములో మళ్ళీ మళ్ళీ, తొమ్మిది సార్లు నిర్ధారణ చేయడం జరిగింది ***(ఏతత్త్వ మేవ మువాంఙ నవ కృత్వః ఛాందోగ్యే).*** అంటే, జీవబ్రహ్మైక్యమును 'సాధ్యరూప' విషయంగా కాకుండా 'సిద్ధరూప' విషయంగా ప్రతిపాదించి నిర్ధారణ చేయడం జరిగింది.

జీవాత్మ ఒకటి వేరుగా ఉంటే
విశ్వాత్మ ఎవరికి తెలిసేది?
జీవాత్మ విశ్వాత్మ ఒకటైతే
జీవాత్మకు వేరుగా విశ్వమేది?
జీవుడైనా విశ్వమైనా
ఆత్మకు అన్యము కాలేవు
రామ రామ జయ రాజారామ్
రామ రామ జయ సీతారామ్

అని రామజోగి చిట్కా.

ఇంతవరకు ఆత్మజ్ఞాని యొక్క అంతరంగ వైభవాన్ని వీక్షించాం. ఇప్పుడు ఆత్మవిదుని బహిరంగ లక్షణాన్ని కూడా చెబుతున్నాడు.

ఆత్మౌపమ్యేన సర్వత్ర సమం పశ్యతి యోఽర్జున ।
సుఖం వా యది వా దుఃఖం స యోగీ పరమో మతః ॥ 32

ఆత్మౌపమ్యేన-సర్వత్ర-సమం-పశ్యతి-యః-అర్జున
సుఖం-వా-యది-వా-దుఃఖం-సః-యోగీ-పరమః-మతః

అర్జున	= అర్జునా!		యః	= ఎవ్వడు
సర్వత్ర	= సర్వము నందు		పశ్యతి	= చూచుచున్నాడో
సుఖం వా	= సుఖమును గాని		సః	= ఆ
దుఃఖం యది వా	= దుఃఖమును గాని		యోగీ	= యోగి
ఆత్మౌపమ్యేన	= ఆత్మ సాదృశ్యము చేత		పరమః మతః	= శ్రేష్ఠుడని చెప్పబడ్డాడు
సమం	= సమానముగా			

అర్జునా! సర్వ ప్రాణుల సుఖాన్ని గాని, దుఃఖాన్ని గాని తనతో పోల్చుకొని, తనతో సమానంగా చూచేవాడు శ్రేష్ఠమైన యోగి. అతడు నాకు ఇష్టమైన వాడు.

వ్యాఖ్య

యోగసిద్ధుడు ఎలా ప్రవర్తించినా, అతని జ్ఞానానికి ఏ లోపం రాదు అనే భావాన్ని పూర్వ శ్లోకం అందించ గానే, ఇక జ్ఞాని హద్దులు లేకుండా ప్రవర్తించ వచ్చు, హింస చేసినా తప్పు లేదు అనే అర్థరహిత మైన వాదనలకు కొందరు తెర తీసే ప్రమాదం లేక పోలేదు.

జ్ఞాని హింస చేస్తాడా? ద్రోహ బుద్ధితో జీవిస్తాడా? అలా జీవించడు కనుకనే ఎలా ప్రవర్తించినా దోషం లేదు అని చెప్పడం జరిగింది. జ్ఞాని స్థాయిలో దోషాలు దొర్లుతాయి అనేది ఇక్కడ విషయం కాదు. ఉత్కృష్ట మైన స్థాయిలో చరించే జ్ఞానిని సామాన్యులు తొందరపడి అపార్థం చేసుకో కూడదు అనేదే సూచన.

జ్ఞానం ఉత్పద్యతే పుంసాం క్షయాత్ పాపస్య కర్మణః - మనస్సు చేత, వాక్కు చేత, కర్మ చేత ఏ పాపము చేయని వానికే జ్ఞానం ప్రాప్తిస్తుంది. తపస్సు చేత సమస్త మైన పాపాలను నశింప చేసుకున్న వాడు శ్రవణానికి అర్హు డవుతాడు. అట్టి వాడు జ్ఞానవంతు డైన తరువాత తిరిగి పాప కూపం లోకి దిగుతాడా? యోగసిద్ధుడు ఎవరికీ ద్రోహం తలపెట్ట లేడు. అంతే కాదు, సర్వులకు సుహృదుడై ఉంటాడు ***(సర్వభూత సుహృచ్ఛాన్తః).*** అందరినీ తన లాగే చూసుకుంటాడు. ఈ విషయంలో, అంటే సర్వ ప్రాణుల సుఖదుఃఖాలను గ్రహించడంలో తననే సామ్యంగా, పోలికగా గ్రహిస్తాడు. ఇదొక అద్భుతమైన అవగాహన.

పరుల సుఖదుఃఖాలు - ఆత్మ పరిశీలన

జీవితము అందరిదీ ఒకటే అయినా, జీవన విధానములో వ్యత్యాసాలు కనిపిస్తాయి. ఈ వ్యత్యాసాలు వ్యక్తులకు జీవితం మీద ఉండే అవగాహనను బట్టి ఉంటాయి. తాను సుఖపడాలి అని ప్రతి వ్యక్తి ఆశిస్తాడు. అలాగే తాను దుఃఖపడ కూడదు అని కూడా భావిస్తాడు. ఇది సహజం.

ప్రపంచంలో ఏ వ్యక్తి అయినా ఒంటరిగా లేడు. తన లాగే చాలా మంది జీవిస్తున్నారు. తన సుఖ దుఃఖాల పట్ల తన కుండే అవగాహన ఎలాగూ తన కుంది. తన లాగే సుఖదుఃఖాలను అనుభవించే పరుల విషయంలో తానెలా స్పందిస్తున్నాడు? అని ఆలోచిస్తే, అతడు స్పందించే తీరును బట్టి అతని జీవన రీతిని ఊహించ వచ్చు.

కొందరు కేవలం తమ సుఖదుఃఖాలకే పరిమితమై, ఎవరెలా పోయినా ఫరవాలేదు, తాము సుఖంగా ఉంటే చాలు, తమకు దుఃఖం లేకుండా ఉంటే చాలు, ఈ విధమైన లక్ష్యసిద్ధికి పరులను హింసించడం కూడా తప్పు కాదని భావించి, అక్రమ మార్గాలలో కూడా ప్రవర్తిస్తూ, అధర్మంగా జీవిస్తూ ఉంటారు. వీరూ మానవులే. కాకపోతే, మృగ మానవులు. పశుప్రాయులు.

ఇక రెండవ వారు తమ సుఖానికే ప్రాధాన్యత నిచ్చి జీవిస్తూ ఉండినా, అలా జీవించడంలో పరుల సుఖాన్ని పాడు చేయకుండా ఉండాలని భావిస్తారు. వీరు సాధారణ మానవులు.

మూడవ వారు తమ సుఖంతో పాటు పరులు కూడా సుఖ పడాలని భావించి, తమకు సరిపడ ఉంచుకొని, మిగిలినది పరోపకారార్థం వినియోగిస్తూ జీవిస్తూ ఉంటారు. వీరూ మానవులే. కాకపోతే, విలువలను వంట పట్టించుకున్న వారు. సేవా దృక్పథంతో జీవించే వారు. వీరు ఆస్తికులు కావచ్చు. లేదా నాస్తికులు కావచ్చు. ఉన్నతాశయాలతో జీవించే ఈ విధమైన సజ్జనులు అన్ని రంగాల లోను ఉంటారు.

ఇప్పటి వరకు మనం చూచిన ముగ్గురికి భిన్నమైన వాడు, సామాన్యుల మస్తిష్కాలకు అందని వాడు, అరుదైన జీవన శోభ కలిగిన వాడు యోగసిద్ధుడు. ప్రస్తుత శ్లోకంలో శోభిస్తున్న సమదర్శన యోగి. అన్యుల సుఖదుఃఖాలను ఇతడు గ్రహించే తీరు అనితర సాధ్యం గాను, అలౌకికం గానూ ఉంటుంది.

సమాహిత చిత్తుడైన ఈ యోగి అందరిని సమంగా చూస్తాడు ***(సమం పశ్యతి).*** అంతటా, అందరినీ, సమంగా, నిర్విశేషంగా చూస్తాడు ***(సర్వత్ర సర్వ భూతేషు, సమం తుల్యం పశ్యతి).*** అదెలా? అని ప్రశ్నిస్తే, తననే ఉపమానంగా తీసుకొని చూస్తాడు అని సమాధానం ***(ఆత్మౌపమ్యేన సర్వత్ర సమం పశ్యతి).*** ***ఆత్మౌపమ్య*** మంటే, తానే దృష్టాంతంగా ఉండటం.

దేనితో పోల్చడం జరుగుతుందో అది ఉపమ. ఇక్కడ తానే అంటే ఆత్మయే ఉపమ లేదా దృష్టాంతము ***(ఆత్మా స్వయం ఏవ ఉపమీయతే).*** ఉపమ యొక్క ధర్మము ఔపమ్యము. ఆత్మౌపమ్యం చేత అంటే తానే ఉపమగా, దృష్టాంతముగా ఉండి, సర్వుల సుఖదుఃఖాలను గ్రహించడము అని అర్థము ***(సుఖం వా యది వా దుఃఖం).***

అన్యుల సుఖదుఃఖాలను ఆత్మౌపమ్యంగా గ్రహించడము అంటే, నాకు సుఖము ఎలా ఇష్టమో, అనుకూలమో, అలాగే సర్వ ప్రాణులకు కూడా సుఖము ఇష్టము, అనుకూలము ***(యథా మమ సుఖం ఇష్టం తథా సర్వ ప్రాణినాం సుఖం అనుకూలమ్).*** సుఖాన్ని ఎలా గ్రహించాడో దుఃఖాన్ని కూడా అలాగే ఆత్మ పోలికతోనే గ్రహిస్తాడు. అంటే దుఃఖము నాకు ఎలా అనిష్టమో, ప్రతికూలమో, అలాగే సర్వ ప్రాణులకు కూడా దుఃఖము అనిష్టము, ప్రతికూలము ***(యథా మమ దుఃఖం అనిష్టం ప్రతికూలమ్ తథా సర్వ ప్రాణినాం దుఃఖం అనిష్టం ప్రతికూలమ్).*** ఈ విధంగా ఆత్మనే ఉపమగా గ్రహించి, అనుకూల ప్రతికూలా లైన సుఖదుఃఖాలను సర్వులలో, సర్వభూతాలలో సమంగా చూస్తాడు.

తనను తాను హింసించుకోలేడు కదా! అలాగే పరులను హింసించడు. తనకు తాను ప్రతికూల పరిస్థితుల్ని సృష్టించుకోడు కదా! అన్యుల విషయంలో కూడా అలాగే ప్రవర్తిస్తాడు. ***ఆత్మనః ప్రతికూలాని పరేషాం న సమాచరేత్*** - తనకు ప్రతికూల మైన దాని విషయంలో తానెలా ప్రవర్తిస్తాడో, పరులకు ప్రతికూలమైన దాని విషయంలో కూడా అలాగే ప్రవర్తించాలి అని మహాభారతము ధర్మబోధ చేసింది.

ఇక్కడ ఒక్క విషయాన్ని సూక్ష్మంగా గ్రహించాలి. ఇది చాలా ప్రధాన మైన విషయం. ధర్మ జీవనాన్ని గూర్చి మతా లన్నీ బోధిస్తాయి. ఆ విధమైన మత బోధలు సమాజానికి కొద్దో గొప్పో మేలు చేస్తాయే గాని కీడు చేయవు. ఈ విషయంలో అన్ని మతాలు, మానవీయ దృక్కోణాలు ఒకే విధంగా ఉంటాయి.

కాని, ప్రస్తుత శ్లోకంలో మనం అధ్యయనం చేస్తున్న యోగి, ఆత్మౌపమ్యంతో అన్యుల సుఖదుఃఖాలను గ్రహించడ మనేది మతాలు బోధించే ధర్మజీవన విధానం లాంటిది కాదు. దీని వెనుక గొప్ప తాత్త్విక అవగాహన ఉంది. ఇరవై తొమ్మిదవ శ్లోకం నుండి ముప్పై ఒకటవ శ్లోకం వరకు ***త్వం - తత్ - అసి*** అనే మూడు పదముల వైభవమును వరుసగా ఎలా విశ్లేషించి అర్థం చేసుకున్నామో, ఆ ***తత్త్వమసి*** వాక్యార్థ ఫలంగా ప్రాప్తించిన తాత్త్విక జీవన వైభవమే ఈ ముప్పై రెండవ శ్లోకం. దీనిని నైతిక, ధార్మిక కోణాల నుండి చూచి అర్థం చేసుకోలేము. ఈ జీవన సత్యం మతాలు అందుకోలేనిది. అందించ లేనిది.

ఆత్మనః ప్రతికూలాని పరేషాం న సమాచరేత్ - నీ విషయంలో ఇతరులు ఏది చేస్తే నీకు అనంగీకారమో, దానిని ఇతరుల విషయంలో నువ్వు చెయ్యవద్దు అని నేను ఉదహరించిన మహాభారత ధర్మసూక్తి ఆత్మౌపమ్యంతో జీవించడం క్రిందికి రాదు. భారతం చెప్పిన ఈ విషయాన్ని ఆచరించడానికి తత్త్వశాస్త్రం అవసరం లేదు. ఋజు ప్రవర్తనము గల నాస్తికులు సైతం ఇలా జీవించే వారు ఎందరో ఉన్నారు. ధర్మ జీవనం చాలా గొప్పది. దానిని అర్థం చేసుకోవడానికి సరళ మైన బుద్ధి సరిపోతుంది. కాని, అగ్నికణా ల్లాంటి తాత్త్విక సందేశాలను అర్థం చేసుకొని ఆత్మౌపమ్యంగా జీవించాలి అంటే నిగూఢ మైన శాస్త్ర జ్ఞానాన్ని ప్రామాణికంగా

గ్రహించ వలసి ఉంటుంది. **తత్త్వమసి** అనేది సామాన్య వాక్యం కాదు. అది మహావాక్యము. ఆత్మలక్షణ వాక్యం.

నీ పొరుగు వానిని నీ లాగే ప్రేమించు- అని ఒక మతం బోధించింది. అలాగే పరుల సుఖదుఃఖాలను ఆత్మౌపమ్య దృష్టి చేత గ్రహించాలి అని భగవద్గీత చెబుతూ ఉంది. ఈ రెండూ ఒకటేనా? కానే కాదు. ఈ వాక్యాలు ఒకటి కావు. వీటి ద్వారా సాధించే ప్రయోజనాలు కూడా ఒక విధంగా లేవు. ఉండలేవు.

ప్రాచ్య దేశ భాషలను, సంస్కృతులను అధ్యయనం చేసిన జర్మను పండితుడు డాక్టర్ పాల్ డూసేన్, పద్దెనిమిది వందల తొంభై రెండులో తన భారత పర్యటనను ముగించుకొని వెళ్ళే సమయంలో ముంబాయిలో ఏర్పాటు చేయబడిన ఒక సభలో ఇలా ప్రసంగించాడు.

'ది గాస్పల్స్ క్వైట్ కరెక్ట్లీ ఎస్టాబ్లిష్ యాజ్ ద హయ్యెస్ట్ లా అఫ్ మొరాలిటీ, 'లవ్ దై నెయిబర్ యాజ్ దై సెల్ఫ్'. బట్ వై షుడ్ ఐ డూ సో సిన్స్ బైద ఆర్డర్ అఫ్ నేచర్ ఐ ఫీల్ పెయిన్ ఎండ్ ప్లెషర్ ఓన్లీ ఇన్ మై సెల్ఫ్, నాట్ ఇన్ మై నెయిబర్? ది ఆన్సర్ ఇజ్ నాట్ ఇన్ ద బైబిల్, బట్ ఇట్ ఈజ్ ఇన్ ద వేద, ఇన్ ద గ్రేట్ ఫోర్మ్యులా 'తత్త్వమసి' విచ్ గివ్స్ ఇన్ త్రీ వర్డ్స్ ద కంబైన్డ్ సమ్ అఫ్ మెటాఫిజిక్స్ ఎండ్ మోరల్స్, యూ షెల్ లవ్ యువర్ నెయిబర్ యాజ్ యువర్ సెల్ఫ్ బికాజ్ యూ ఆర్ యువర్ నెయిబర్'.

'నీ పొరుగు వానిని నీ లాగే ప్రేమించు అనేది మహోన్నత మైన ధర్మంగా బైబిల్ గ్రంథము చక్కగా నిర్ధారణ చేసింది. కాని, నా పొరుగు వానిని నా లాగే ఎందుకు ప్రేమించాలి? నా సుఖదుఃఖాలు నావే గాని నా పొరుగు వానివి ఎలా అవుతాయి? ఈ ప్రశ్నకు సమాధానం బైబిల్ లో లేదు. వేదంలో ఉంది. **తత్ - త్వం - అసి** అనే మహావాక్యం లోని మూడు పదాలలో ధర్మాన్ని తాత్త్వికతను మిళితం చేసి అందించడం జరిగింది. నీ పొరుగు వాణ్ణి నీ లాగే ప్రేమించాలి. ఎందుకో తెలుసా! నీ పొరుగు వాడు ఎవరో కాదు. నీవే'.

ఆత్మను ఉపమగా గ్రహించి అన్యుల సుఖదుఃఖాలను గ్రహించడ మనేది బుద్ధి స్థాయి లోని విషయం కాదు. ఆత్మస్థాయి లోని జ్ఞానం. సానుభూతితో కూడిన సేవలకు, ప్రేమలకు, కరుణలకు ఇక్కడ అవకాశమే లేదు. ఇది ఆత్మౌపమ్య స్థితి నుండి విరజిమ్మ బడిన నిర్హేతుక ప్రేమ ప్రవాహము. సామాన్యుల ప్రేమలకు, సాధువు ప్రేమకు ఇదే తేడా. **ఆత్మౌపమ్యేన భూతేషు దయాం కుర్వన్తి సాధవః** - ఆత్మ సాదృశ్యము చేత సాధువులు సర్వులపై దయ చూపుతారు అని స్మృతి వాక్యం. ఈ విధమైన యోగి మహోన్నతు డని, ప్రత్యేకంగా తనకు ఇష్టుడని భగవంతుడు చెబుతున్నాడు. ఆరవ అధ్యాయం లోని పదవ శ్లోకంలో, **యోగీ యుంజీత సతతం** అంటూ యోగాభ్యాసానికి శ్రీకారం చుట్టి, ఆచార, ఆహార వ్యవహారాదుల నుండి, సాధనలను సోపానక్రమంగా వివరించి, ఫలప్రాప్తిని కూడా అనుగ్రహించి, ధ్యానయోగానికి సంబంధించిన ప్రధాన విషయాన్ని ఈ ముప్పై రెండవ శ్లోకం వద్ద భగవానుడు పరిపూర్ణం గావించాడు. అర్జునుడు ఈ సాధన కష్టతరంగా ఉందని ప్రశ్నించడంతో కొన్ని అవాంతర విషయాలను కూడా చర్చించడం జరిగింది.

యోగం కష్టమే. అలాగని ఉపాయాలు లేక పోలేదు. చదవండి.

అర్జున ఉవాచ :

యోఽయం యోగ స్త్వయా ప్రోక్తః సామ్యేన మధుసూదన ।
ఏత స్యాహం న పశ్యామి చఞ్చలత్వా త్స్థితిం స్థిరామ్ ॥ 33

యః-అయం-యోగః-త్వయా-ప్రోక్తః-సామ్యేన-మధుసూదన
ఏతస్య-అహం-న-పశ్యామి-చంచలత్వాత్-స్థితిం-స్థిరాం

మధుసూదన	=	శ్రీకృష్ణా!	స్థిరాం	=	స్థిరమైన,
సామ్యేన	=	సమత్వ భావము చేత	స్థితిం	=	స్థితిని
యః అయం యోగః	=	ఈ యోగము ఏదయితే	చంచలత్వాత్	=	చంచల స్వభావము వలన
త్వయా	=	నీ చేత	అహం	=	నేను
ప్రోక్తః	=	చెప్పబడిందో	న పశ్యామి	=	తెలుసుకోలేక పోతున్నాను
ఏతస్య	=	ఈ యోగము యొక్క			

అర్జునుడు అడుగుతున్నాడు :

మధుసూదనా! కృష్ణా! సమత్వ రూపమైన యోగాన్ని నువ్వు చెప్పావు. కాని, మనస్సు చంచల మైంది కావడం చేత అది స్థిరంగా ఉంటుందని నేను అనుకోవడం లేదు.

వ్యాఖ్య

ప్రవాహ రూపంలో సాగి పోతున్న పార్థ సారథి ప్రబోధానికి అర్జునుని ప్రశ్న అడ్డు నిలిచింది. వాస్తవానికి అద్దం పట్టే ఈ ప్రశ్న ఈ సందర్భంలో చాలా అర్థవంత మైంది. సర్వత్ర సమదృష్టి లక్షణ మైన యోగాన్ని శ్రీకృష్ణుడు ఇంత వరకు అద్భుతంగా బోధించాడు. ముఖ్యంగా ఈ ప్రబోధమును కేవలం సిద్ధాంత పరంగా గాక ఆచరణ యోగ్యంగా, అనుష్ఠాన పరంగా చెప్పడం జరిగింది.

ఆలకించి నంత వరకు ఆనందం గానే ఉన్నా, ఆచరణకు వచ్చే సరికి ఆనందం ఆవిరై పోతూ ఉంది. ఇది కేవలం అర్జునుని సమస్య మాత్రమే కాదు. సర్వ మానవాళి సమస్య. ధ్యానం అనే మాట రాగానే ముందుగా సాధకుల నుండి ఏకాగ్రత కుదరడం లేదు - మనస్సు నిలవడం లేదు అనేదే ఎక్కడైనా వినిపిస్తుంది. ఇది అందరి సమస్య. అర్జునుడు సర్వ మానవాళి పక్షాన ప్రతినిధిగా ప్రశ్నిస్తున్నాడు. కాకపోతే, ఈ సందర్భంలో ఒక్క సత్యాన్ని మనం మనస్సుకు పట్టించాలి.

ఏనుగులే పరుగులు పెడుతూ ఉంటే, దోమల గతి ఏం కావాలి? అర్జును డంతటి వాడే దుస్సాధ్య మని పలుకుతూ ఉంటే, మన పరిస్థితి ఏమిటి? సాధ్యాలను సాధించి పెట్టే సాధనలు మాత్రం సులభ సాధ్యాలు కావని ముందుగా అర్థం చేసుకోవాలి. దానితో పాటు ప్రయత్నశీలునికి ఏదీ అసాధ్యము కాదు అనేది కూడా దృఢంగా విశ్వసించాలి.

అర్జునుని ప్రశ్నాపత్రంగా గోచరిస్తున్న ఈ శ్లోకాన్ని పరిచయం చేస్తూ, ముందు మాటగా శ్రీ శంకరాచార్య స్వామి ఒక్క విషయం చెబుతారు. ఇంతవరకు చెప్పబడిన ***(ఏతస్య యథోక్తస్య)*** సర్వత్ర సమదృష్టి లక్షణ మైన యోగాన్ని ***(సమ్యగ్దర్శన లక్షణస్య యోగస్య)*** సాధించడం చాలా కష్టం అనే విషయాన్ని అర్థం చేసుకొని ***(దుఃఖ సంపాద్యతామ్ ఆలక్ష్య)***, దానిని నిశ్చితంగా పొందడానికి తగిన ఉపాయాన్ని ఆలకించాలనే అభిలాషతో ***(శుశ్రూషుః ధ్రువం తత్ప్రాప్తి ఉపాయమ్)*** అర్జునుడు ప్రశ్నిస్తున్నాధు అన్నారు.

దీనిని బట్టి మూడు విషయాలు మనకు కూడా అర్థ మౌతున్నాయి. (1) సమత్వంతో కూడిన ఈ యోగాన్ని అవలంబించాలి అంటే ఎలాంటి మనస్సు ఉండాలో అర్జునునికి తెలిసి పోయింది. (2) ప్రస్తుతం తన మనస్సు యొక్క పరిస్థితి ఏమిటో కూడా పార్థునికి అర్థమైపోయింది. (3) యోగాన్ని సాధించడానికి యోగ్యమైన మనస్సును ఎలా పొందాలి? అనే ఉపాయాన్ని కృష్ణుని ముఖతః తెలుసుకోవాలని కూడా ఉంది. అర్జునుని ప్రశ్నలో ఈ మూడు ప్రధానాంశాలుగా కనిపిస్తున్నాయి.

అలా ఉండాలి

సర్వ వృత్తి నిరోధ రూపమైన ఈ సమ్యగ్దర్శన లక్షణ యోగమును సాధించ డానికి నిర్విశేష మైన ఆత్మ యందు చిత్తము స్థిరంగా నిలవాలి. ఆత్మయోగాన్ని అభ్యసించే యోగి మనస్సు గాలి లేని చోట దీపం లాగా ఉండాలి *(19 వ శ్లోకం)*. మనస్సును ఆత్మ యందే స్థిరంగా నిలిపి, దేనినీ చింతించకుండా ఉండాలి *(25 వ శ్లోకం)*. ఇవన్నీ గీతాచార్యుడు బోధించిన విషయాలే.

మనో నిగ్రహం లేని వారికి మనస్సు ప్రశాంతంగా ఉండదు. ప్రశాంతచిత్తుడు కాని వాడు యోగాన్ని అభ్యసించ లేడు. ప్రశాంత చిత్తము కలవాడే యోగానందాన్ని పొందుతాడు *(27 వ శ్లోకం)*. చంచలమైన చిత్తము ఏ యోగానికి పని కొస్తుంది? కనుక, సమత్వరూప మైన ఈ యోగాన్ని అనుష్ఠించే మనస్సు స్థిరమైన స్థితిలో ఉండాలి ***(స్థిరాం స్థితిం)***.

ఇలా ఉంది

మనస్సు స్థిరంగా ఉండి తీరాలి. అప్పుడే యోగం సాధ్య మవుతుంది అని తెలుసు. కాని, చిత్తము స్థిరంగా లేదని కూడా తెలుసు. అందుచేతనే యోగం సిద్ధించడం లేదు అనేది కూడా అర్థమవుతూ ఉంది.

మనస్సు స్థిరంగా లేదు అంటున్నాడు. మరి ఎలా ఉంది? చలిస్తూ ఉంది. చంచలంగా ఉంది ***(చంచలత్వాత్)***. చలించే సూదిలో దారం ఎక్కించే దెలా? చంచల మైన మనస్సుతో యోగమును అభ్యసించే దెలా? మనస్సు చంచలంగా ఉంది, అస్థిరంగా ఉంది. ఇది అర్జునునికి అర్థమైంది. ఒక్క అర్జునునికే కాదు, ఇది అందరి అనుభవం లోనూ ఉంది.

మనస్సు చలించడం సమస్య కాదు. చలించే దానినే మనస్సు అంటారు అని తెలియక పోవడమే సమస్య. చంచలమై, అస్థిరంగా ఉండేదే మనస్సు. బహుశ అది స్థిరమై స్థిమిత పడితే దానినే బుద్ధి అంటారు.

కనుక, సమదర్శన యోగానికి నిగ్రహం కలిగిన మనస్సు ఉండాలి అని అర్జునునికి తెలుసు. ప్రస్తుతం తన మనస్సు అలా లేదు, చంచలంగా ఉంది అని కూడా తెలుసు. అంతేకాదు, స్థిరంగా లేకపోవడానికి కారణం కూడా తెలుసు.

అలా ఎలా అవుతుంది?

అలా ఉండవలసిన మనస్సు ఇలా ఉంది. ఇలా ఉండే మనస్సు ఏ ఉపాయం చేత అలా అవుతుంది? దీనికి సమాధానాన్ని ఆశించే అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని ప్రశ్నించాడు. ఆకలిని తీర్చమని అమ్మను అర్థించాలి. ఆర్తిని పోగొట్ట మని ఆచార్యుని ప్రార్థించాలి. అర్జునుడు అదే చేశాడు. ఈ సందర్భములో ఆచార్యుడైన శ్రీకృష్ణుని ***మధుసూదనా!*** అని సంబోధించాడు.

మధు నామానం అసురం సూదితవాన్ ఇతి మధుసూదనః - మధు వనే రాక్షసుని వధించుట చేత శ్రీహరి మధుసూదనుడు. మధువు అంటే తేనె అని కూడా అర్థం. తేనె తియ్యగా ఉంటుంది. మధురమైంది కనుక అది మధువు.

మధువత్ ఇష్టత్వాత్ అహంకారః - తేనె లాగా అందరికీ ప్రియ మైనది, ఇష్ట మైనది అహంకారము. అహంకారాన్ని తృప్తి పరచడానికే సర్వులూ సర్వత్ర ప్రయత్నిస్తూ ఉంటారు. అహంకారము మనస్సులో ఉంటుంది. దీని ప్రేరణ చేతనే మనస్సు చంచలంగా ఉంటుంది.

హే మధుసూదనా! మధు వనే రాక్షసుని వధించావు. జ్ఞాన రూపమైన వేదాలను రక్షించావు (మధుకైటభ

సంహారము). నాలో కూడా మధువు లాంటి అహంకారం ఉంది. దానిని కూడా సంహరిస్తే, నా మనస్సు నియమింప బడుతుంది. యోగానుష్ఠానానికి యోగ్య మౌతుంది అని భావించి ప్రార్థించడమే ***మధుసూదనా!*** అనే సంబోధన లోని ఆంతర్యము.

మనస్సు నిగ్రహానికి ఎలా శక్యం కావడం లేదో తరువాత శ్లోకంలో కూడా వివరిస్తున్నాడు.

చఞ్చలం హి మనః కృష్ణ ప్రమాథి బలవ ద్దృఢమ్ ।
త స్యాహం నిగ్రహం మన్యే వాయో రివ సుదుష్కరమ్ ॥ 34

చంచలం-హి-మనః-కృష్ణ-ప్రమాథి-బలవత్-దృఢం
తస్య-అహం-నిగ్రహం-మన్యే-వాయోః-ఇవ-సుదుష్కరం

కృష్ణ	=	కృష్ణా!	తస్య	=	అట్టి మనస్సు యొక్క
మనః	=	మనస్సు	నిగ్రహం	=	నిగ్రహము
చంచలం	=	చంచల మైనది	వాయోః ఇవ	=	గాలి వలె
ప్రమాథి	=	మోహమును కలిగించునది	సుదుష్కరం	=	దుస్సాధ్యముగా
బలవత్	=	బలము గలది	అహం	=	నేను
దృఢం	=	దృఢ మైనది	మన్యే	=	భావిస్తున్నాను
హి	=	కదా!			

కృష్ణా! మనస్సు చంచల మైంది. పీడించే స్వభావము కలది. బలవంత మైంది. దృఢ మైంది. దానిని నిరోధించడం చాలా కష్టంగా ఉంది. గాలిని బంధించినట్లే ఉంది.

వ్యాఖ్య

మనస్సు విచిత్ర మైంది. మనస్సు బుద్ధి కాదు. బుద్ధి లేని కారణంగా మనస్సు ఒక్క చోట, లేదా ఒక్క విషయం మీద కొంత కాలం బుద్ధిగా ఉండ లేదు. ప్రతి మనస్సుకు ఒక దృఢమైన అభిప్రాయం ఉంది. సత్యం అనేది బాహ్యంలో ఉంది. ఆనంద మనేది బాహ్యము నుండే అందుతుంది. ఈ అస్తవ్యస్త ధోరణి ప్రతి మనస్సుకు ఉంటుంది. అందుచేతనే ధ్యానం చెయ్యడానికి కళ్ళు మూయగానే, మనస్సు కళ్ళను తెరిపించుకొని బహిర్ముఖ మయ్యేందుకు తీవ్రంగా ప్రయత్నిస్తుంది. లోపల ఉండలేక చలించి పోతుంది. ఎంత ఆపినా ఆగదు. నిలపాలని ఎంత శ్రమించినా నిలవదు. యోగంలో మనస్సే ప్రధాన భూమికను పోషిస్తూ ఉన్నందున, స్థిరంగా నిలబడని మనస్సు చేత యోగాభ్యాసాన్ని కొనసాగించి, ఫలితాన్ని పొందడము దుష్కర మని అర్జునుడు అభిప్రాయ పడుతున్నాడు. కృష్ణా! మనస్సు చంచలము కదా! ***(చంచలం హి మనః కృష్ణ!)*** అని భగవంతునితో చెబుతూ నరుడు నివ్వెర పోతున్నాడు.

చంచల చిత్తము

మనస్సు చలించే స్వభావం కలది. చలించడము అనేది మనస్సు యొక్క స్వభావము. గాలి వీచి నపుడు కొలనులో అలలు చలించినట్లు, బాహ్య విషయాలు, అనుభవాలు ఏ కొద్దిగా స్మృతికి అందినా మనస్సు చలించి పోతుంది. అలాంటి బాహ్య ఒత్తిడి ఏ మాత్రం లేకపోయినా కూడా, మనస్సు యొక్క పూడిక నుండి మెల్లగా పైకి లేచే కల్పనా తరంగాలు మనస్సును కల్లోల పరుస్తాయి. అందుకే, చలనము మనస్సు యొక్క సహజ స్వభావము అంటున్నాను.

ఎవరైనా విసిగిస్తే మనిషి చిరాకు పడటాన్ని అర్థం చేసుకోగలము. ఎవరి ప్రమేయం లేకుండానే, తన ఊహల ఆధారంగా కల్పిత ప్రపంచాన్ని అంతరంగంలో తయారు చేసుకొని నెత్తి నోరు మొత్తుకొనే వ్యక్తిని ఏమని అర్థం చేసుకోవాలి? అదే గారడి. మనస్సుకు బాగా తెలిసిన ఆట. మనస్సు ప్రతి నిత్యము ఆడే ఆట. ఎంత కాలము ఆడినా ఓటమిని చవి చూడటమే గాని గెలుపు నెరుగదు. వైఫల్యాల ఊబిలో కూరుకు పోవడమే గాని విజయాల బాటలో పయనించడం తెలియదు. అందుచేత, మన బ్రతుకు మీద మన మనస్సును మించి దుష్ప్రభావాన్ని చూపే వారు మరొకరు ఉండరు. భగవంతుడు యోగ విధానాన్ని ఒక వైపు వైభవోపేతంగా వర్ణిస్తున్నా, మరో వైపు అది సాధ్యం కాదేమో అని అర్జునుడు సంశయించడానికి ఇదే ప్రబల కారణము. కృష్ణా! ***చంచలం హి మనః*** - కృష్ణా! మనస్సు చంచలము కదా! అని జంకి పోతున్నాడు.

చంచలత్వ మనేది మనస్సు యొక్క స్వభావం కావచ్చు. దానికి అర్జునుడు అంతగా జంకి పోవడ మెందుకు? చంచల స్వభావం గల మనస్సు యొక్క ప్రభావాన్ని చూచి నీరస పడుతున్నాడు. మనస్సు చంచలమే కాదు, ప్రమాథి కూడా అంటున్నాడు **(ప్రమాథి).**

ప్రమథన శీలము

చంచల చిత్తము ప్రమథన శీలము. మథించి వేసే స్వభావము కలది. క్షోభ పరచే గుణం కలది. దేహేంద్రియాలను చెదరగొట్టి కలత పెట్టే స్వభావం కలది ***(ప్రమాథి ప్రమథన శీలం, ప్రమథ్నాతి శరీరం ఇంద్రియాణి చ).*** మనస్సు చలన శీలమైతే కానివ్వండి. చలించే స్వభావం ఉన్నంత మాత్రాన కలత పెట్టాలనే నియమం ఉందా?

మనిషిలో మనస్సు ఉన్నట్లే గుండె కూడా ఉంది కదా! గుండె కూడా అనుక్షణం చలిస్తూనే ఉంది కదా! మనస్సు కైనా విశ్రాంతి ఉంది. మరి, గుండె విరామం తెలియకుండా బ్రతికి నంత కాలం చలిస్తూనే ఉంది కదా! అలాగని మనిషిని గుండె క్షోభ పెడుతూ ఉందా? చలించి నంత మాత్రాన కలత పెట్టాలని ఎక్కడుంది?

కనురెప్పలు చలించడం లేదా? చలనత్వ మున్నంత మాత్రాన అవి మనల్ని కల్లోలానికి గురి చేస్తున్నాయా? అనర్థ హేతువు లవుతున్నాయా? లేదు. పైగా అర్థవంతంగా ప్రవర్తిస్తున్నాయి. పరమార్థ లక్ష్యంగా మనుగడను సాగిస్తున్నాయి.

మూసేసిన తలుపును తెరువ మని మనిషి తట్టినట్లు, అనుక్షణము కనురెప్పలు నిశ్శబ్దంగా కొట్టు కుంటూ, మా కళ్ళకు పరమేశ్వరుని దర్శనం ఎప్పుడు చేయిస్తారు? అని అడుగు తున్నాయి. ఈ మాట చాలా మందికి వింతను కలిగించ వచ్చు. అవాస్తవంగా కనిపించ వచ్చు. ఇదే అవాస్తవ మైతే, ఆలయంలో లేదా పూజా సమయంలో మనం పరమేశ్వరుని దర్శించే టప్పుడు కనురెప్పలు మూత పడకుండా అలా ఎందుకని నిలబడి పోతున్నాయి?

కనురెప్పల లాగా అర్థవంతంగా చరించలేక చలించి పోతున్న మనస్సు పని గట్టుకొని అనర్థాన్ని సృష్టించడ మెందుకు? అనేది ప్రశ్న. అది దాని స్వభావము. స్వభావాలు అంత తేలికగా మారవు. కనుకనే, చలన శీలమైన మనస్సు, చంచల స్వభావం గల మనస్సు దేహేంద్రియాలను కూడా క్షోభ పెడుతూ ఉంది.

మనస్సు ప్రకోపిస్తుంది. దారుణ మైన కోపంతో చిందు లేస్తుంది. ఘర్షణకు గురి అవుతుంది. అంతటితో ఆగుతుందా? తన ప్రకోప ప్రభావాన్ని దేహేంద్రియాదులపై కూడా చూపుతుంది. మనస్సులో కదా కోపం పుట్టేది? కోపం మనస్సులో చెలరేగే టప్పుడు, కళ్ళు ఎరుపెక్కుతాయి ఎందుకని? చిత్తం లోని చిందులకు శరీరంపై చెమటలకు సంబంధం ఏమిటి? అదే మనస్సు యొక్క ప్రభావము. ప్రమథన శీల స్వభావము.

మరి అలాంటి మనస్సును నిగ్రహిస్తే పోతుంది కదా! పోతే ఇక బాధెందుకు? పోయేట ట్లయితే ఈ వ్యథంతా ఎందుకు? మనస్సు అంత తేలికగా నిగ్రహింప బడదు. ఎందుకని? దానికి మన కన్నా బల మెక్కువ.

అతి బలవంతము

దేని నైనా నిగ్రహించాలి అంటే, అలా నిగ్రహించే వానికి బలం ఉండాలి. ముక్కుత్రాడు చేత దూడను లాగి ఉంచుతాము. నిగ్రహించడ మంటే ఇదే. దూడ కన్నా మనం బలం కలిగి ఉన్నాం కనుక దానిని నిగ్రహిస్తాము. మనస్సును అలా నిగ్రహించ లేము. ఎందుకో తెలుసా? అది మన కన్నా బలమైంది ***(బలవత్).***

అర్జును డంతటి మహావీరుడు, శివునితో పోరాడి పాశుపతాస్త్రాన్ని సాధించిన పార్థుడు, మనస్సు బలవంత మైనది, నిగ్రహింపను సాధ్యం కానిది అంటున్నాడు. అంటే, అర్జునుని కన్నా మనస్సు బలమైందా? ఏమో! లేకుంటే అలా ఎందుకు చెబుతాడు? అర్జును డంతటి వాడే నిగ్రహించ లేనపుడు మనస్సును ఇంకెవరు నిగ్రహిస్తారు?

అర్జునుడే కాదు, ఎవ్వరైనా మనస్సు ముందు బలహీనులే. ఎవరూ నిగ్రహించ లేని, ఎవరి చేతను నిగ్రహింప బడని శక్తి కలది మనస్సు. అందుకే అది అతిబలవంత మైనదిగా చెప్పబడింది ***(బలవత్, న కేన చిత్ నియన్తుం శక్యమ్).*** అంత బలమైనది కనుకనే పండిత పామరు లనే తేడా లేకుండా ఎవరి నైనా క్షోభ పెడుతుంది. మనస్సును గూర్చి వ్రాసిన వాళ్ళందరూ పండితులే కదా! మనస్సును గూర్చి పామరుల కేమి తెలుసు? మనస్సు జయింప శక్యము కానిది అని మహా మహా పండితులు, మహా మండలేశ్వరులే మండి పడుతూ వ్రాశారంటే, మనస్సు వాళ్ళ జీవితాలలో ఎంత మంట పెట్టి ఉంటుందో ప్రత్యేకంగా చెప్పవలసిన అవసర మేముంది? అనుభవాలే కదా కృతులలో తొంగి చూచేది! అంత బలవంత మైనది కనుకనే అది దృఢ మైనది.

మహా దృఢము

మహా ప్రబల మైంది కనుక మనస్సు మహా దృఢమైంది. వజ్ర రూపమైంది. మనస్సు యొక్క కబంధ హస్తాల నుండి బయట పడటం ఎవ్వరికీ సాధ్యం కాదు. అందుకే దానిని నాగ పాశంతో పోల్చారు భాష్యంలో శ్రీ శంకరులు. ***దృఢం నాగపాశవత్ అచ్ఛేద్యం.*** అంటే, నాగపాశం లాగా ఛేదించ డానికి వీలు లేనంత దృఢ మైనది అని అర్థము. ఏమో! మహా భయంకరమైన సర్ప విషాదులకు కూడా రత్న ఔషధ మంత్రాదుల చేత విరుగుడు కల్పించ వచ్చు. కాని, ప్రమాథియై, బలవత్తరమై, దృఢమై, చంచల మైన మనస్సును నిగ్రహించడం సాధ్యం కాదు.

గాలి భూతము

గగన విహారం చేసే హోరు గాలిని నిగ్రహించడం ఎలా సాధ్యం కాదో, హృదయాకాశంలో పెనుగాలిలా చెలరేగే గాలి మనస్సును నియమించడం కూడా సాధ్యం కాదు. అది దుష్కరము. మామూలు దుష్కరము కూడా కాదు, సుదుష్కరము అంటున్నాడు అర్జునుడు. వాయువును బంధించేది ఎంత దుస్సాధ్యమో, మనస్సును నిగ్రహించడం కూడా అంతే నంటున్నాడు ***(వాయోరివ సుదుష్కరమ్, యథా వాయోః దుష్కరః నిగ్రహః తతోఽపి మనసః దుష్కరం మన్యే ఇత్యభిప్రాయః).*** విలోమ క్రమంలో అర్జునుని భావాన్ని అర్థం చేసుకుంటూ వస్తే, మనస్సు చాలా దృఢమైంది కనుక బలవత్తరము, బలమైనది కనుక ప్రమథన శీలము, ప్రమథన శీల మైనది కనుక చంచలము. ఎంత చంచలము అంటే, దానిని నిగ్రహించే ప్రయత్నం, గాలిని అరచేతిలో బంధించే ప్రయత్నం లాగే ఉంటుంది. ఈ విషయంలో శాస్త్రాలు, మహా పురుషులు ఏకాభిప్రాయంతో ఉన్నారు.

అప్యబ్ధిపానా న్మహతః సుమేరు న్మూలనా దపి
అపి వహ్న్యశనా త్సాధో విషమశ్చిత్త నిగ్రహః ॥

'ఓ సాధుపురుషా! అసాధ్య మైన సముద్ర పానము కన్నా, గొప్పదైన మేరు పర్వతమును పెకలించుట కన్నా, అగ్నిని ఆరగించుట కన్నా మనస్సును నిగ్రహించడమే కష్టము' అన్నది శాస్త్రం. అర్జునుడు సైతం ఆ స్థాయి లోనే తన అభిప్రాయాన్ని భగవంతుని ముందు ఉంచాడు. ఈ శ్లోకంలో గీతాచార్యుని 'కృష్ణా' అని సంబోధించాడు అర్జునుడు. పూర్వ శ్లోకంలో మధుసూదనా! అని పిలిచిన వాడు, ఈ శ్లోకంలో కృష్ణా! అంటున్నాడు. ఈ సందర్భంలో కృష్ణ శబ్దమును విలేఖనార్థము గల 'కృష' ధాతువు నుండి ఉత్పన్నంగా గ్రహించి శ్రీ ఆచార్యుల వారు భాష్యంలో వ్యాఖ్యానించారు.

కృష్ణ శబ్దం సర్వపాప హరం

విలేఖ నార్థము గల 'కృష' ధాతువు నుండి కృష్ణ శబ్దము ఉత్పన్న మైంది. విలేఖనము అంటే త్రుంచుట, ఛేదించుట, వ్రాయుట, గీయుట, లాగుట, ఈడ్చుట అని అర్థములు. కృష ధాతువు నుండి ఈ అర్థాలు కలుగుతాయి. కనుక, ఇక్కడ విలేఖనార్థ రూపంలో కృష్ణా! అని సంబోధించడం చేత కృష్ణ నామం సర్వ పాపహరంగా తెలుస్తూ ఉంది.

భక్త జన పాపాది దోష ఆకర్షణాత్ కృష్ణః - భక్తజనుల పాపాలను లాగి బయట పడేసే వాడు, ఈడ్చి దూరంగా విసిరేసే వాడు, ఆకర్షించి నిర్మూలించే వాడు శ్రీకృష్ణుడు. కృష్ణా! దుష్ట సంస్కారాల చేత బలవత్తరమై, దృఢమై, ప్రమథన శీలమై, చంచల మైన మనస్సును ఎలా నిగ్రహించాలో తెలియడం లేదు. కనుక నిగ్రహించడం శక్యం కావడం లేదు. భక్తుల దోషాలను హరింప చేసే వాడివి అయి నందున నీవు కృష్ణుడవు. నా దోషాలను కూడా హరించు తండ్రీ! దోష హరమైతే, మనస్సు యొక్క చంచలత్వం ఆగుతుంది. యోగానుష్ఠానము నిర్విఘ్నంగా సాగుతుంది అని భావించి, గీతాచార్యుని 'కృష్ణా!' అని అర్జునుడు భక్తితో సంబోధించాడు.

అర్జునుని అభిప్రాయంతో ఏకీభవిస్తూ భగవంతుడు బోధిస్తున్నాడు.

శ్రీ భగవానువాచ :

అసంశయం మహాబాహో మనో దుర్నిగ్రహం చలమ్ ।
అభ్యాసేన తు కౌన్తేయ వైరాగ్యేణ చ గృహ్యతే ॥ 35

అసంశయం-మహాబాహో-మనః-దుర్నిగ్రహం-చలం
అభ్యాసేన-తు-కౌంతేయ-వైరాగ్యేణ-చ-గృహ్యతే

మహాబాహో	=	అర్జునా!	కౌంతేయ	=	అర్జునా!
మనః	=	మనస్సు	అభ్యాసేన తు	=	అభ్యాసము చేత
దుర్నిగ్రహం	=	నిగ్రహించుటకు సాధ్యం కానిది	వైరాగ్యేణ చ	=	వైరాగ్యము చేత
చలం	=	చంచల మైనది	గృహ్యతే	=	నిగ్రహింప బడుతుంది
అసంశయం	=	సందేహము లేదు			

శ్రీ భగవానుడు చెబుతున్నాడు :

అర్జునా! మహాబాహో! మనస్సును నిగ్రహించడం సాధ్య మయ్యే పని కాదు. అది చంచల మైనదే. కాని అభ్యాసం చేత, వైరాగ్యం చేత మనస్సు నిగ్రహింప బడుతుంది.

వ్యాఖ్య

సమస్య ఉంది

మోక్ష మార్గంలో దారి తప్పిన సాధన శకటము తిరిగి రాస్తా లోకి రావాలంటే సాధకుడు వాస్తవాన్ని అంగీకరించే ఉత్తమ లక్షణాన్ని కలిగి ఉండాలి. సత్యాన్ని అంగీకరించ లేని దౌర్బల్యంతో ఆరాటాలను, పోరాటాలను పెంచుకొని అలమటించడం కన్నా, నిజాన్ని అంగీకరించే నైజాన్ని తయారు చేసుకొని, సాధనను సజావుగా సాగించే సాధకులు శ్రేయోమార్గంలో క్షేమంగా పయనిస్తారు.

మనస్సు చంచలంగా ఉంది. నిగ్రహము సాధ్యం కావడం లేదు. బలవంతమై, దృఢతర మైన మనస్సు ప్రమాథిగా ఉంది. దానిని నిగ్రహించడం గాలిని బంధించినట్లే ఉంది అన్నాడు అర్జునుడు. దానికి ప్రతి వచనాన్ని ప్రసాదించే క్రమంలో పార్థసారథి ***అసంశయం*** అంటూ శ్లోకాన్ని ఆరంభించాడు.

మనస్సు చంచల మని పార్థుడు ప్రసంగించిన విషయాన్ని పరమేశ్వరుడు ముందుగా అంగీకరించాడు. అర్జునా! నువ్వు చెప్పిన విషయంలో సందేహం లేదు ***(సంశయః నాస్తి)*** అనేశాడు. అంటే, మనస్సు ప్రమాథి అనే విషయంలో గాని, బలవత్తర మైనది అనే విషయంలో గాని, దృఢ మైనది అనే విషయంలో గాని సంశయము లేదు అంటూ ఈ మూడిటిని కలిపి ***దుర్నిగ్రహమ్*** అనే ఒక్క మాటలో వినిపించాడు.

కానీ ఇక్కడ ఒక అందమైన మెలిక ఉంది. మనస్సు చంచల మని, దుర్నిగ్రహ మని అర్జునుడు పలికిన మాటను శ్రీకృష్ణుడు ఒక వైపు అంగీకరిస్తూనే, తన మాటను తానే అంగీకరించ లేని అర్జునుని మానసిక స్థితిని ఎత్తి మరీ చూపిస్తున్నాడు. ఈ విషయంలో సందేహం ఎందుకు? అని పరోక్షంగా ప్రశ్నిస్తున్నాడు. మనస్సు చంచలం అన్నాడు, బాగుంది. ఇది సమస్య. దానిని నిగ్రహించడం సాధ్యం కాదు అని సమస్యను అపరిష్కృతంగా కూడా తానే నిర్ణయిస్తున్నా డెందుకని? ***(తస్య నిగ్రహం సుదుష్కరం అహం మన్యే).*** సమస్య ఉన్నప్పుడు పరిష్కారం ఎందు కుండదు? పరిష్కారము లేదు అనడంలో సమస్య కూడా లేదు అనేది అర్జునుని అభిప్రాయమా? లేక, సమస్య లేకుండా ఉంటే బాగుండును అనేది అతని అభిమతమా? చంచలమైన మనస్సుకు పరిష్కారమే లేదనేది పార్థుని మనోగతమా? లేక మనస్సు చంచలం కాకుండా ఉంటే బాగుండేది అనేది అతని మనోభీష్టమా? ఈ రెండిట్లో ఏది ఉన్నా, అది ఉండ దగింది మాత్రం కాదు. మనస్సు చంచలమే. దీనిని ముందుగా అంగీకరించాలి. అది జరిగితే చాలా మటుకు గుండె భారం తగ్గినట్లే. ఈ అంగీకారం కూడా నిస్సందేహంగా ఉండాలి. అందుచేతనే ***అసంశయం*** అని స్పష్టంగా పలికాడు పరమేశ్వరుడు. ముందు సమస్యను సమస్యగా అంగీకరిస్తే, ఆ తరువాత పరిష్కారాలు వాటంతట అవే పుట్టు కొస్తాయి. సమస్యను సమస్యగా అంగీకరించ లేనపుడు పరిష్కారం స్థానే మరి కొన్ని సమస్యలు ఉత్పన్న మవుతాయి.

పరిష్కారం లేక పోలేదు

ఒక వ్యక్తికి దప్పిక తీవ్రంగా ఉంది. సమీపం లోనే దాహాన్ని తీర్చే నీళ్ళున్నాయి. ఇప్పుడు దప్పిక అతనికి సమస్య అవుతుందా? పరిష్కారం లేనపుడే అది సమస్యగా ఉంటుంది. పరిష్కారం ఉన్నప్పుడు సమస్య ఉండదు. వెలుగు లేని చోటే చీకటి ఉంటుంది. వెలుగు ఉన్న చోట చీకటి ఉండదు.

సమస్య ఎలాంటిదో పరిష్కారము కూడా తత్సంబంధం గానే ఉండాలి. సమస్యను చక్కగా అర్థం చేసుకుంటే, పరిష్కారం దుష్కరం కాదు. అంధకారం సమస్య అయి నపుడు దానికి పరిష్కారం వెలుగే కానీ అంధకారం ఉందని అరచి గగ్గోలు పెట్టడం కాదు కదా! ముందుగా చీకటి ఉందని అంగీకరించిన తరువాత,

దానికి పరిష్కారం వెలు గొక్కటే నని అర్థమైతే, దానిని పొందే ప్రయత్నం చేసి సమస్యను పరిష్కరించు కోవచ్చు.

తమస్సును పోగొట్ట డానికి తేజము పరిష్కారము గాని, తమస్సుకు తమస్సే పరిష్కారం కాదు. కాని, లోకంలో ఇలాంటి ప్రయత్నాలే ప్రాచుర్యంలో ఉన్నాయి. అందుచేత, సమస్యలకు పరిష్కారాలు లభించక పోగా, నూతన సమస్యలు వచ్చి పడుతున్నాయి. పరిష్కారాల కొరకు చేసే ప్రయత్నాలు సమస్యల్ని మరీ జటిలం చేస్తున్నాయి.

దీపం ఉత్సృజ్య వినిఘ్నన్తి తమోఽజ్ఞానైః - దీపమును విస్మరించి కాటుక చేత చీకటిని పోగొట్టే ప్రయత్నంలో ఉన్నారు ప్రజలు. అలా కాకుండా సమస్యను స్పష్టంగా అర్థం చేసుకొని, తదనుగుణ మైన పరిష్కారాన్ని తెలుసుకొని ఆచరిస్తే సమస్యలు సంతాపాలను కాకుండా సంతసాలను కలిగిస్తాయి.

అర్జునుని సమస్యను శ్రీకృష్ణుడు అర్థం చేసుకున్నాడు. నిస్సంశయంగా సమస్యను అంగీకరించాడు. దానికి పరిష్కారాన్ని సహేతుకంగా అందిస్తున్నాడు. అర్జునా! మనస్సు చంచలము, దుర్నిగ్రహము అనే నీ మాట వాస్తవమే. సందేహం లేదు. కానీ, మనస్సును అభ్యాస వైరాగ్యాల చేత నిగ్రహించ వచ్చు అంటున్నాడు గీతాచార్యుడు ***(అభ్యాసే న తు వైరాగ్యేణ చ మనః గృహ్యతే నిగృహ్యతే నిరుధ్యతే ఇత్యర్థః).***

అభ్యాస యోగము

నిరంతర ఆత్మానుధ్యానమే అభ్యాసము. విజాతీయ రహిత సజాతీయ వృత్తి ప్రవాహ సగుణ బ్రహ్మ విషయ మానస వ్యాపారమే ఇక్కడ అభ్యాసము. లేదా, విజాతీయ రహిత సజాతీయ వృత్తి ప్రవాహ నిర్గుణ బ్రహ్మ విషయ మానస వ్యాపారంగా కూడా గ్రహించ వచ్చు. మానస వ్యాపారం అనడానికి కారణము ఏమిటంటే, ధ్యానాభ్యాసం అనేది కేవలం మానసక్రియ మాత్రమే. దేహేంద్రియాలకు ఇక్కడ ప్రవేశం లేదు.

ధ్యానాభ్యాసము మానస వ్యాపారము కనుక, ధ్యానాభ్యాసానికి మనం ఉపక్రమించ గానే చంచలము, దుర్నిగ్రహము అయిన చిత్తము బాహ్యానికి పరుగులు తీస్తుంది. మనం ముందు గానే చెప్పుకున్నట్లు, అలా పరుగులు తీయడం మనస్సు యొక్క సహజ స్వభావము. మనస్సు బాహ్యానికి పోవడము సమస్య కాదు. మనం దాని వెంటపడి పోవడం సమస్య. కనుక మనస్సు బాహ్యానికి పోయినా మనం దాని వెంటపడి పోకూడదు. ఇదే ప్రధానమైన విషయము. మనస్సు బహిర్ముఖం కావడం ధ్యానంలో ఒక భాగమే. అలా బహిర్ముఖ మైన మనస్సును వెను దిప్పి అంతర్ముఖం చేయడం కూడా ధ్యానంలో భాగమే. ఇలా ఎన్నిసార్లు మనస్సు వెళ్తు న్నప్పటికి, వెళ్ళిన ప్రతిసారి దానిని తిరిగి తెచ్చి ఆత్మ యందు నిలుపుతూ ఉండాలి. ఇదే అభ్యాసము ***(ఆత్మ సంస్థం మనః కృత్వా న కించిదపి చిన్తయేత్*** - *6 - 25*).

ధ్యానాభ్యాసాన్ని మంత్ర యుతంగా చేసినా, లేదా జపధ్యానంగా అభ్యసించినా, బాహ్యానికి పారి పోయిన మనస్సును అంతర్ముఖం చేసి ధ్యేయరూపు డైన పరమేశ్వరుని యందు లేదా మంత్రము నందు స్థిరంగా నిలపడము అనే అభ్యాసాన్ని నిరంతరాయంగా కొనసాగించాలి.

మంత్రానికి మంత్రానికి మధ్య నిశ్శబ్ద రూపంలో ప్రశాంతత అనుభవానికి అందుతుంది. అదే చైతన్య ప్రశాంతత. ఆ శాంతిని ధ్యానయోగి ముందుగా సాక్షిమాత్రుడై వీక్షిస్తాడు. శాంతిని వీక్షించే యోగి శాంతి కన్నా వేరుగా లేడు. శాంతిరూపుడై ఉన్నాడు. శాంతిరూపు డైన యోగి శాంతి రూపమైన నిశ్శబ్దాన్ని వీక్షిస్తున్నాడు. మంత్రోచ్చారణ సాగుతున్నా, మంత్రానికి, మంత్రానికి మధ్య ప్రశాంతతను యోగి గమనిస్తాడు. ఇదంతా

ధ్యానమే. ధ్యానాభ్యాస మైనా అదే. జపధ్యాన మైనా అదే. ధ్యానము అభ్యాసంగా కొనసాగడము ధ్యానాభ్యాసము అయితే, జపమునే ధ్యానంగా అభ్యసించడము జపధ్యానము.

మంత్ర జపంలో మంత్రానికి మంత్రానికి మధ్య ప్రశాంతత ఉంది. ఒకవేళ మంత్రాన్ని ఉచ్చరించడం మానేసినా, ప్రశాంతత కొనసాగుతూనే ఉంటుంది. అలాగే మనస్సు ధ్యానంలో మరే దైనా సంకల్పించినా, ఆ సంకల్పాన్ని నువ్వు సాక్షిగా వీక్షిస్తావు. నీవు సాక్షివి కాగానే వృత్తి నీరసించి పోతుంది. ఈ విధంగా మంత్రానికి మంత్రానికి మధ్య, సంకల్పానికి సంకల్పానికి మధ్య ప్రశాంతతను వీక్షించిన సాక్షి, మంత్రం నడిచే టప్పుడు, లేదా సంకల్పాలు సాగే టప్పుడు కూడా సాక్షి గానే ఉన్నాడు. సాక్షి సదా ప్రశాంత సాక్షియే. సంకల్పాల ప్రభావం సాక్షిపై లేదు. అల లేవక ముందు ప్రసన్న గంభీరంగా ఉన్న సాగరం, లేచిన అల పడిన తరువాత కూడా ప్రసన్న గంభీరమే. అంటే అల లేచిన సమయంలో సముద్రము లేదా? ఉంది. సముద్రం ఎప్పుడూ ఉంది. అల లేచినంత మాత్రాన సముద్రం లేకుండా పోలేదు. అలాగే ధ్యానాభ్యాసంలో సాక్షి సదా ప్రశాంతుడై ఉన్నాడు. సంకల్పాలు వచ్చినంత మాత్రాన సాక్షి లేకుండా పోడు. ఇలా అభ్యాసం చేత నీవు ప్రశాంతాత్మవు అవుతావు. సంకల్పాలు నిస్సార మవుతాయి. మనస్సు నిర్వీర్య మవుతుంది. చాంచల్యాన్ని కోల్పోతుంది. కలత పెట్టలేక కుదుట పడుతుంది. దుర్నిగ్రహ మైన మనస్సును అదుపు చేయడానికి ఈ విధంగా అభ్యాసము ఒక ఉపాయము. మరొక నియ మోపాయము వైరాగ్యము.

వైరాగ్య బుద్ధి

విషయాల యందు విరస బుద్ధి వైరాగ్యము. దీని చేత చిత్త ప్రచారం ఆగుతుంది. ఇంతవరకు మనం చూచినవి, చూడనివి అయిన ఇష్ట భోగాల లోని దోషాలను దర్శించడం అలవాటుగా మారడం వల్ల, ఆయా భోగాల పట్ల ఆశ క్షీణించి ఆసక్తి నశించడమే వైరాగ్యము ***(వైరాగ్యం నామ దృష్టాదృష్ట భోగేషు దోష దర్శనాభ్యాసాత్ వైతృష్ణ్యం).*** చూచినవి అంటే అనుభవించిన ఇహలోక భోగాలు. చూడనివి అంటే కేవలం శాస్త్రం చేత చెప్పబడిన స్వర్గాది భోగాలు. ఈ రెండిటి యందు దోష దర్శన ఫలంగా ప్రాప్తించిన వైముఖ్యమే వైరాగ్యము.

ఆసక్తి ఉన్న చోటికే మనస్సు పరుగులు తీస్తుంది. వైరాగ్యం కారణంగా విషయాల యందు విరక్తి జనించడం చేత మనస్సు బాహ్య ప్రపంచం లోకి పరుగులు తీయదు. విషయా లైనా, వస్తువు లైనా ఏమి ఇవ్వగలవు? ఏమీ ఇవ్వలేవు. వస్తువులు వస్తువులు గానే ఉంటాయి. మనం ఇష్టపడితేనే, ఆ క్షణం నుండి అవి ఇష్ట వస్తువులుగా మారి, ఆ తరువాత వాటి ఇష్ట మొచ్చినట్లు మనల్ని ఆడిస్తాయి.

వైరాగ్యం ప్రాప్తించ గానే, వస్తువుల అనిత్యత్వము అర్థ మవుతుంది. ప్రపంచము యొక్క మిథ్యాత్వము తెలిసి వస్తుంది. రాగాద్యభావము చోటు చేసుకుంటుంది. మనస్సు నిగ్రహింపబడి ధ్యానమగ్నమై ఉంటుంది. పరమేశ్వరుని సన్నిధి లోనే పవిత్రంగా ఉంటుంది. ఒకవేళ సంపూర్ణంగా నిగ్రహింప బడని చిత్తము చంచల స్వభావము చేత మళ్ళీ బహిర్ముఖ మైనా, అభ్యాసానికి వైరాగ్యం తోడు ఉండటం చేత, మనస్సు ఏ ప్రదేశానికి వెళ్ళినా అక్కడ ధ్యేయమూర్తియే సాక్షాత్కరింప బడుతాడు.

యత్రైవ యాతి చపలం నను చిత్తమేతత్ తత్రైవ భాతి పరమేశ్వ రేవ సాక్షాత్ !

చపల చిత్తము ఎటు పరుగులు తీసినా, పోయిన ప్రతి చోట పరమేశ్వరుడే సాక్షాత్కరిస్తూ ఉంటాడు. కనుక, నిగ్రహింపను సాధ్యం కాని మనస్సును నిగ్రహించ డానికి అభ్యాస వైరాగ్యాలే ఉపాయాలు. యోగ దర్శనంలో పతంజలి కూడా ఈ విషయాన్నే ధృవ పరచాడు.

అభ్యాస వైరాగ్యాభ్యాం తన్నిరోధః - మనస్సును నియమించే ప్రయత్నంలో వృత్తులను నిరోధించ దానికి అభ్యాస వైరాగ్యాలే ఉపాయాలని యోగదర్శనం - సమాధి పాదం లోని పన్నెండవ సూత్రంలో మహర్షి పతంజలి స్పష్టం చేశాడు. ఈ విధంగా మనస్సును నిగ్రహించిన వానికి యోగం సిద్ధిస్తుంది. మనస్సు నిగ్రహింప బడని వానికి యోగము సిద్ధించదు.

ఈ విషయాన్నే తరువాత శ్లోకంలో స్పష్టం చేస్తున్నాడు.

అసంయతాత్మనా యోగో దుష్ప్రాప ఇతి మే మతిః ।
వశ్యాత్మనా తు యతతా శక్యోఽవాప్తు ముపాయతః ॥ 36

అసంయతాత్మనా-యోగః-దుష్ప్రాపః-ఇతి-మే-మతిః
వశ్యాత్మనా-తు-యతతా-శక్యః-అవాప్తుం-ఉపాయతః

అసంయతాత్మనా	= మనో నిగ్రహము లేని వాని చేత	యతతా	= ప్రయత్నించు నట్టి
యోగః	= యోగము	వశ్యాత్మనా తు	= స్వాధీనమైన మనస్సు గల వాని చేత
దుష్ప్రాపః ఇతి	= పొందశక్యము కానిది అని	ఉపాయతః	= ఉపాయము వలన
మే	= నా యొక్క	అవాప్తుం	= పొందుటకు
మతిః	= అభిప్రాయము	శక్యః	= సాధ్యము

అర్జునా! మనస్సును నిగ్రహించలేని వాడు యోగమును పొందలేడు అని నా అభిప్రాయము. మనస్సు స్వాధీన మైనవాడు ఉపాయం చేత యోగాన్ని పొందుతాడు.

వ్యాఖ్య

చిత్తము లోని మనోవృత్తులను నిరోధించడమే మనో నిగ్రహము. అదే యోగము. చిత్త వృత్తులను నిరోధించడము అనే ఈ మనో నిగ్రహము అభ్యాస వైరాగ్యముల అధీనంలో ఉందని అర్థం చేసుకున్నాం ***(ఉభయాధీనః చిత్తవృత్తి నిరోధః).*** కనుక, పోట్లగిత్తను ముక్కుత్రాడు చేత, మదపు టేనుగును అంకుశము చేత నిగ్రహించినట్లు, అభ్యాస వైరాగ్యము లనే ఉపాయముల చేత మనస్సును నిగ్రహించాలి. మనస్సును నిగ్రహించలేని వాడు యోగమును పొందలేడు. వాడే అసంయతాత్ముడు.

అసంయతాత్ముడు

ఎవరి మనస్సు సంయత మైందో, అంటే నిగ్రహింప బడిందో వాడు సంయతాత్ముడు. అభ్యాస వైరాగ్యముల చేత ఎవరి మనస్సు నిగ్రహింప బడదో వాడు అసంయతాత్ముడు. అట్టి అసంయతాత్ముని చేత యోగము దుష్ప్రాపము అంటున్నాడు భగవంతుడు. దుష్ప్రాప మంటే, అతి దుఃఖం చేత పొంద బడుతుంది అని అర్థము. దాని భావం పొంద శక్యం కాదు అని.

యోగం సిద్ధించడం లేదు అంటే మనస్సు నిగ్రహింప బడటం లేదని అర్థం. మనస్సు నిగ్రహింప బడటం లేదు అంటే అభ్యాసం అబ్బటం లేదు, వైరాగ్యం కుదరటం లేదు, శక్తి చాలడం లేదు, యుక్తి తెలియడం లేదు అని అర్థం. అలాంటి వాడు మనస్సును నిగ్రహించ గలడా? అందుచేతనే, మనస్సును నిగ్రహించలేని అసంయతాత్మునకు యోగము సిద్ధించదు అనేది తన నిశ్చితాభిప్రాయంగా చెబుతున్నాడు గీతాచార్యుడు. అంతేకాదు, అసంయతాత్ముడు పొందలేక దుఃఖపడుతూ ఉంటే, వశ్యాత్ముడు చక్కగా ఉపాయంతో ప్రయత్నించి యోగాన్ని పొందుతున్నాడు అని కూడా చెబుతున్నాడు.

వశ్యాత్ముడు

వశ్యాత్ముడు అంటే అభ్యాస వైరాగ్యాల చేత మనస్సును నిగ్రహించిన వాడు. అలాంటి వాడు ప్రయత్న శీలుడై ***(యతతా భూయోఽపి ప్రయత్నం కుర్వతా),*** అభ్యాస వైరాగ్యాలనే ఉపాయాల చేత ***(యథా ఉక్తాత్ ఉపాయాత్)*** యోగాన్ని పొందడము సాధ్య మవుతూ ఉంది ***(శక్యః అవాప్తుం యోగః).***

మనస్సును వశపరచుకొని ఉన్నవాడు కనుక అతడు వశ్యాత్ముడు. అట్టి వాని మనస్సు చలించదు. ఎందుచేత? మనస్సును చలింప చేసే వాసనలు క్షయమై పోయాయి కనుక మనస్సు చలించడం మాని నిశ్చలంగా గాలి లేని చోట దీపం లాగా *(6 - 19)* స్థిరంగా ఉంటుంది.

మనస్సు చలించడము అనేది కార్యము. అలా చలించ డానికి కారణమైన పూర్వ సంస్కారాలు, లేదా వాసనలు కారణము. ***నిమిత్తాపాయే నైమిత్తిక స్యాప్యపాయః -*** కారణము తొలగి పోగానే, కార్యము కూడా తరిగి పోతుంది అనే న్యాయానుసారము, కారణమైన వాసనలు మనస్సులో క్షయించ గానే కార్యమైన చంచల స్వభావము మనస్సులో కనిపించదు. మనస్సు యొక్క చలనానికి కారణమైన వాసనలు అభ్యాస వైరాగ్యాదుల ద్వారా క్షయ మవుతాయి.

అసంగ వ్యవహారిత్వాత్ భవ భావన వర్జనాత్ ।
శరీర నాశ దర్శిత్వాత్ వాసనా న ప్రవర్తతే ॥

వైరాగ్య ప్రభావం చేత వస్తువుల అనిత్యత్వం తెలిసి వస్తుంది. ప్రపంచము యొక్క మిథ్యాత్వము అర్థ మవుతుంది. మిథ్యా విషయాల పట్ల ఆసక్తి ఎవరి కుంటుంది? కనుక ప్రపంచ వ్యవహారాల యందు సంగత్వము నశిస్తుంది ***(అసంగ వ్యవహారిత్వాత్).***

ప్రపంచముతో, ప్రాపంచిక వ్యవహారాలతో సంబంధము క్షీణించ గానే సంసార వ్యామోహము నశిస్తుంది ***(భవ భావన వర్జనాత్).*** దృశ్య ప్రపంచము మిథ్య అని అర్థం కావడం చేత అసంగత్వము ఎలాగైతే ప్రాప్తించిందో, అలాగే దృశ్యమైన దేహము కూడా అనిత్యమే నని, నశించేదే నని అర్థం కావడం చేత ***(శరీర నాశ దర్శిత్వాత్)*** దేహ వాసన కూడా క్షీణిస్తుంది. దేహాత్మ భావం మనస్సులో దూర మవుతుంది. లోక వాసన లేకుండా పోయింది. సంసార వ్యామోహము అంతరించింది. దేహాత్మ భావం కూడా నశించింది. ఇక వాసన ఎక్కడుంది? వాసన లేనపుడు మనస్సు చలించ డానికి హేతు వెక్కడుంది? ఈ విధంగా అభ్యాస వైరాగ్య ఉపాయాల చేత వశ్యాత్ముడు మనస్సును చక్కగా నిగ్రహించి యోగాన్ని సాధించు కుంటాడు.

మాట వినని మనసును
నియమిస్తేనే యోగము
మనసే మనసును నియమించునా
విలపించే శిశువే లాలించునా?
తిరిగే మనస్సును తిరగనీ
చూస్తూ సాక్షిగా ఉండిపో
రామ రామ జయ రాజారామ్
రామ రామ జయ సీతారామ్

అని రామజోగి చిట్కా.

శ్రద్ధావంతుడై యోగమును అభ్యసించే వాడు ఒకవేళ మనో నిగ్రహమును సాధించలేక మధ్యలో మరణిస్తే, అతడే మౌతాడు? అనే సందేహం ఈ సందర్భంలో అర్జునునికి కలిగింది. ఆచార్యుని అదే అడుగు తున్నాడు.

అర్జున ఉవాచ :

అయతిః శ్రద్ధ యోపేతో యోగా చ్చలిత మానసః ।
అప్రాప్య యోగ సంసిద్ధిం కాం గతిం కృష్ణ గచ్ఛతి ॥ 37

అయతిః-శ్రద్ధయా-ఉపేతః-యోగాత్-చలితమానసః
అప్రాప్య-యోగసంసిద్ధిం-కాం-గతిం-కృష్ణ-గచ్ఛతి

కృష్ణ	= కృష్ణా!	యోగ సంసిద్ధిం	= యోగసిద్ధిని
అయతిః	= ప్రయత్న రహితుడును	అప్రాప్య	= పొందక
శ్రద్ధయా ఉపేతః	= శ్రద్ధతో గూడిన వాడు	కాం గతిం	= ఏ గతిని
యోగాత్	= యోగము నుండి	గచ్ఛతి	= పొందుతాడు
చలిత మానసః	= చలించిన మనస్సు కలవాడు		

అర్జునుడు అడుగుతున్నాడు :

కృష్ణా! శ్రద్ధ ఉన్నా, మనో నిగ్రహం లేని వాడు యోగసిద్ధిని పొందలేడు కదా! మరి, అతని గతేమిటి?

వ్యాఖ్య

సవ్యసాచి సందేహము

యోగాన్ని గూర్చి పరమేశ్వరుడు చెప్పవలసింది అంతా చెప్పేశాడు. ఇక అర్జునుడు చేయవలసిందే మిగిలి ఉంది. భగవద్గీత బ్రహ్మవిద్య, యోగశాస్త్రం కూడా. బ్రహ్మవిద్య ఎంత చెప్పినా, తవ్య ప్రత్యయమే కనుక ***(శ్రోతవ్యః మన్తవ్యః నిదిధ్యాసి తవ్యః)*** హాయిగా శ్రవణం చేస్తూ ఉంటారు. యోగశాస్త్రం వద్దకు వచ్చే సరికి అది అనుష్ఠానానికి సంబంధించింది కనుక మీన మేషాలు లెక్కిస్తూ ఉంటారు. మనస్సులో సంశయ సరాలు వ్రేలాడుతూ ఉంటాయి. శ్రీకృష్ణుడు బోధించిన ధ్యానయోగాన్ని ఆలకించడం అయిపోయింది. ప్రస్తుతం ఆచరించ వలసిందే మిగిలి ఉన్నందున అర్జునుణ్ణి సందేహాలు ఆవరిస్తున్నాయి.

కృష్ణా! నువ్వు చెప్పిన ఈ ఆత్మధ్యానాన్ని ఒకడు శ్రద్ధతో ఆచరిస్తూ ఉంటాడు ***(శ్రద్ధయా ఉపేతః).*** కాని, ప్రయత్నంలో వెనుక బడి ఉంటాడు. పూర్వ శ్లోకంలో చెప్పుకున్నట్లు అసంయతాత్ముడై ఉంటాడు. అంటే మనస్సును అభ్యాస వైరాగ్యాల చేత చక్కగా నిగ్రహించలేడు. మంద వైరాగ్యంతో ముందుకు పోలేడు. ప్రయత్న లోపం కలవాడు ***(అయతిః అప్రయత్నవాన్ యోగమార్గే).*** అందుచేత శ్రద్ధ ఉండినా, యోగం నుండి చలించి పోతూ ఉంటాడు ***(చలిత మానసః యోగాత్).*** అట్టి వాడికి యోగం సిద్ధించదు. అలా యోగసిద్ధిని పొందలేక మరణిస్తే అతడు ఏమౌతాడు? అతడి గతి ఎలా ఉంటుంది? ఇది అర్జునుని సందేహము.

మునగడమా? తేలడమా?

ఆత్మధ్యానం యొక్క ఫలం సమదర్శనము. సమ్యగ్దర్శనము యొక్క స్థితియే మోక్షము. మరి మోక్షమును ఆశించి యోగానుష్ఠానాన్ని ప్రారంభించిన సాధకుడు, అనివార్య కారణాల చేత మనస్సును నిగ్రహించ లేని స్థితిలో మరణిస్తే, ఆ తరువాత ఏమౌతాడు? అనేది అర్జునుని సందేహము. ఏమౌతాడు అంటే ఎక్కడికి చేరుతాడు? అనేది శంక.

యతిః అంటే యత్నించే వాడు. ***అయతిః*** అంటే ప్రయత్నము చేయని వాడు. దాని అర్థం అసలే ప్రయత్నం చేయని వాడు అని కాదు. అల్పంగా యత్నించే వాడు అని అర్థం. ***అల్పార్థే నఞ్ - అయతిః*** అనే చోట అల్పార్థం వలన ***నఞ్*** ప్రయుక్త మైంది. కనుక ***అయతిః*** అంటే అల్ప ప్రయత్నం చేయువాడు అని అర్థం. అలాగని శ్రద్ధ లేని వాడు కాదు. శ్రద్ధతో కూడిన వాడే. మరి శ్రద్ధ ఉన్నప్పుడు ప్రయత్న లోపం ఎందు కుంటుంది? ఏం చేద్దాం! శ్రద్ధ నేటిది. ప్రారబ్ధం ఒక నాటిది. ప్రారబ్ధ పవనాలు తీవ్రంగా వీచి నపుడు ఎంత ప్రయత్నించినా, ఫలితం చేజారి పోతూనే ఉంటుంది. ప్రయత్నాలు పూర్ణంగా సాగుతూ ఉండినా, ఫలితాలు అంతంత మాత్రం గానే ఉంటాయి. ప్రయత్నంలో అశక్తత చోటు చేసుకుంటే, వైరాగ్య అభ్యాసాలు మందగిస్తే, ఇక ఫలిత మేముంటుంది?

సమస్తాన్ని త్యజించి, మోక్ష పిపాసియై, శ్రేయోమార్గాన్ని ఎంచుకున్న సాధకునికి అభ్యాస వైరాగ్యాలు ఎందుకని మందగిస్తాయి అంటే ఏమి చెప్పగలం? బోధన సరిగా అందక పోవడం కారణం కావచ్చు. లేక, బోధన అందినా, సాధన వక్రించి ఉండవచ్చు. కారణ మేదైనా, అభ్యాస వైరాగ్యాలు సన్నగిల్లి నపుడు మనస్సు చలించి పోతుంది. అభ్యాస కాలం లోనే మనస్సు చలించి పోతూ ఉంటే, ఇక అంత్య కాలంలో, దేహ భంగ కాలంలో మనస్సు ఎలా ఉంటుంది? గాలి హోరుగా వీచి నపుడు, అరటి చెట్టు చలించినట్లే ఉంటుంది. అభ్యాస కాలంలో చలించిన మనస్సు మరణ కాలంలో విచలితమై పోతుంది. స్మృతి భ్రంశమై పోతుంది ***(యోగాత్ అన్తకాలేఽపి చలితం మానసం యస్య సః చలిత మానసః భ్రష్ట స్మృతిః).***

చివరికి ఏమౌతుంది? యోగి ఏమౌతాడు? సర్వ కర్మలను విడిచి పెట్టి, సంసారాన్ని, సంసార సుఖాలను పరిత్యజించి, వైరాగ్య యుతుడై, ధ్యానాభ్యాసాన్ని సాగిస్తూ జీవితాన్ని గడిపేశాడు కనుక, ఇహానికి సంబంధించినది ఏదీ మిగల లేదు. ఇహం పోయింది.

ధ్యాన యోగాభ్యాసంలో నిరంతరం కొనసాగడం చేత, పుణ్యకర్మాచరణము కూడా చేయనందున, పుణ్యఫల విశేషంగా ప్రాప్తించే స్వర్గసుఖాలు కూడా మృగ్య మయ్యాయి. ఇహము పోయింది. పరము రానంది.

ఇక ఇహపర భోగాలను ఏ కారణంగా అయితే త్యజించాడో, అట్టి మోక్షము ప్రయత్న లోపం చేత, మంద వైరాగ్య కారణంగా, అలభ్యమై పోయింది. ఇహం పోయింది. పరం రానంది. మోక్షం అయోమయంగా మిగిలింది. ఇంతకీ ఈ యోగి ఏమయ్యేటట్లు? మునగడమా? తేలడమా?

ఏమయ్యాడు? ఏమౌతాడు?

కర్మాచరణము లేని కారణంగా కర్మఫలాలు లేవు. ప్రయత్న లోపం వల్ల యోగం ప్రాప్తించ లేదు. మోక్షం సిద్ధించ లేదు. అభ్యుదయ నిశ్శ్రేయసలు రెండూ దూర మయ్యాయి. దూర మయ్యేవి దూరమౌతున్నా యని, మృత్యువు దగ్గర కాకుండా ఉంటుందా? సమవర్తి సన్నిహిత మయ్యే కాలం సమీపిస్తుంది. యోగి చనిపోతాడు. జీవిత కాలంలో ఏదీ కాలేక పోయాడు. మరణించి ఏమౌతాడు? ఎక్కడికి పోతాడు? అని ప్రశ్నిస్తున్నాడు పార్థుడు.

పుణ్యకర్మ లేనందున స్వర్గానికి పోడు. పాపాచరణం తెలియ నందున నరకంలో కాలు పెట్టడు. దేవతోపాసనలు చేసిన వాడు కానందున ఆయా దేవతల లోకాలకు పోలేడు. సమ్యగ్దర్శనము ప్రాప్తించ నందున మోక్షాన్ని పొందలేడు. మరి అతని గతేమిటి? ***(కాం గతిం కృష్ణ గచ్ఛతి).*** కృష్ణా! అలాంటి యోగి ఏ గతిని పొందుతాడు? అని ప్రశ్నించాడు అర్జునుడు. ఇలా ప్రశ్నించడం వెనుక తెలుసుకోవాలి అనే ఆసక్తి ఉందే గాని, సిద్ధాంతాన్ని ఆక్షేపించాలనే అభియోగము లేదు.

భగవద్గీత అధ్యాయాల పూర్వోత్తరాలను ప్రక్కన ఉంచితే, మేధావి ఛిన్నసంశయుడు అని భగవంతుడే

కాం గతిం గచ్ఛతి! - ఏ గతిని పొందుతాడు? ఇక్కడ **కాం** అనే ***కిం*** శబ్దము అవిజ్ఞాత పదార్థ జిజ్ఞాసార్థకము. అంటే, తెలియని వస్తువును తెలుసుకోవాలి అనే కోరిక గలది. అంతేగాని ఆక్షేపార్థకం కాదు.

ఇంతకీ ఇతడే మౌతాడు? నశించి పోతాడా? అదే ప్రశ్నిస్తున్నాడు పార్థుడు.

కచ్చి న్నోభయవిభ్రష్ట శ్ఛిన్నాభ్ర మివ నశ్యతి ।
అప్రతిష్ఠో మహాబాహో విమూఢో బ్రహ్మణః పథి ॥ 38

కచ్చిత్-న-ఉభయ విభ్రష్టః-ఛిన్నాభ్రం-ఇవ-నశ్యతి
అప్రతిష్ఠః-మహాబాహో-విమూఢః-బ్రహ్మణః-పథి

మహాబాహో = శ్రీకృష్ణా!
ఉభయ విభ్రష్టః = రెంటికిని చెడినవాడై
బ్రహ్మణః పథి = బ్రహ్మజ్ఞాన మార్గము నందు
విమూఢః = మూఢుడును
అప్రతిష్ఠః = ఆధారము లేని వాడగుచు
ఛిన్నా భ్రమివ = చెదిరిన మబ్బు వలె
న నశ్యతి కచ్చిత్ = చెడిపోడు కదా!

హే కృష్ణా! మహాబాహో! యోగంలో స్థిరపడలేక పోయాడు. ఇహపరాలు దక్కక ఉభయ భ్రష్టు డయ్యాడు. ఈ మందభాగ్యుడు చెదరిన మేఘం లాగా నశించిపోడు కదా!

వ్యాఖ్య

చేతి లోని అన్నపు ముద్ద మూతిలో పడాలే గాని చేజారి మట్టిలో పడ కూడదు. కాని, అలా పడిన, పడుతున్న సమయాలు, సన్నివేశాలు మనకు తెలియనివి కావు. ఇలాంటి ఘటనలు సంభవించిన చోట ప్రధానంగా ప్రయత్న లోపమే కొట్టొచ్చినట్లు కనిపిస్తుంది.

మనం ఎంత దూరం ప్రయాణం చేసినా, వేసే ప్రతి అడుగు జాగ్రత్తగా వేయాలి. తడబడినా, తొట్రుపాటు చెందినా పతనం తప్పదు. ఎంత మధురమైన పదార్థ మైనా చేజారితే మట్టిపాలే కదూ? ఈ విషయంలో ఆధ్యాత్మిక మార్గము కూడా విలక్షణంగా లేదు.

పతనాలు ప్రతి చోట ఉంటాయి. పతన హేతువు లున్న చోట పతనాలు తప్పవు. ప్రయత్నం జరిగితేనే ప్రగతి అయినా, పతన మైనా. ఏ ప్రయత్నం లేని చోట పొందే దేముంటుంది? పోగొట్టుకొనే దేముంటుంది?

ప్రయత్నాలు చేయడమే కాదు. అవి ఫలితాలను ప్రసాదించే లాగా జాగ్రత్తలు తీసుకోవాలి. ఫలితాలను నిరోధించే ప్రతిబంధకాలను నివారించుకుంటూ ముందుకు సాగాలి. అప్పుడే అభ్యున్నతి. అట్టి వారికే ప్రగతి.

పుణ్యఫల విశేషం చేత పవిత్ర మైన మార్గాన్ని ఎన్నుకొని, గమ్యం చేరే లోగా ప్రయత్న లోపం చేత పతన మైన ఒక దురదృష్టవంతుణ్ణి గూర్చి పూర్వ శ్లోకంలో అర్జునుడు ప్రశ్నించాడు. మరి, అతడి గతి సుఖాంతమా, విషాదాంతమా? వికాసానికి ఎక్కడైనా ద్వారాలు తెరుచు కుంటాయా? లేక, వినాశమే ఫలితమా? అని శంకిస్తూ, ఈ ప్రస్తుత శ్లోకంలో కూడా పూర్వ ప్రశ్ననే కొనసాగిస్తున్నాడు.

అప్రతిష్ఠుడు

అప్రతిష్ఠుడు అంటే ఆశ్రయము లేనివాడు అని అర్థం **(అప్రతిష్ఠః నిరాశ్రయః).** బ్రహ్మప్రాప్తి మార్గంలో ***(బ్రహ్మణః పథి)*** దిక్కు తోచని స్థితిలో ఉన్నాడు కనుక విమూఢుడు **(విమూఢః).** అటు కర్మ మార్గం నుండి ఇటు ఆత్మధ్యానం, లేదా జ్ఞానమార్గం నుండి పతన మయ్యాడు కనుక ఉభయ విభ్రష్టుడు **(కర్మ మార్గాత్**

యోగ మార్గాచ్చ విభ్రష్టః. విడిపోయిన మేఘ ఖండం లాగా అప్రతిష్ఠుడు ***(భిన్నాభ్రమ్ ఇవ)***.

యోగ మార్గంలో సరిగ యత్నించని వాడు ***అయతిః*** అని పూర్వ శ్లోకంలో ఎవడి నైతే మనం తెలుసుకున్నామో వాడే ఈ అప్రతిష్ఠుడు. ***పథి*** అంటే మార్గము. ***అయతి*** అంటే చరించిన మార్గము. ***బ్రహ్మణః పథి*** అంటే బ్రహ్మ యొక్క మార్గము అని అర్థము. బ్రహ్మమార్గము అనేది ఒకటి ప్రత్యేకంగా లేదు. వాస్తవానికి బ్రహ్మము మార్గము కాదు, గమ్యము.

ఒక మార్గాన్ని అనుసరించి గ్రామానికి చేరుతాము. ఆ విధంగా బ్రహ్మమును చేరడానికి ప్రత్యేకంగా బ్రహ్మ మార్గము అనేది లేదు. చేరాలనుకొనే వాడెవడో అతడే బ్రహ్మము. ఇక చేరే దెక్కడికి? కనుక ఇక్కడ బ్రహ్మ మార్గము అంటే, బ్రహ్మ ప్రాప్తికి, లేదా బ్రహ్మమును పొందటానికి ఉపాయ మైన మార్గము అని అర్థము. ఈ విధంగా బ్రహ్మప్రాప్తి మార్గంలో రెండు విధాల భ్రష్టుడు కావడం చేత, అప్రతిష్ఠుడు అనగా ఆశ్రయం లేని వాడు అయ్యాడు. జ్ఞాన కర్మ మార్గాలు రెండిటి లోనూ ఆశ్రయాన్ని, ఆలంబనాన్ని కోల్పోయిన వాడయ్యాడు.

ప్రపంచము మిథ్యారూప మని, కర్మఫలాలు అనిత్య మని భావించి, కర్మలను త్యజించి జ్ఞానమార్గంలో ప్రవేశించాడు. కాని, ప్రతిబంధకాలను తొలగించుకొని ప్రగతిని సాధించే ప్రయత్నంలో విఫలమై, జ్ఞానమార్గంలో కూడా పతన మయ్యాడు. బ్రహ్మజ్ఞాన ప్రాప్తికి ఉపాయాలైన కర్మయోగం లోను, జ్ఞానయోగం లోను రెండిటి లోను పతన మయ్యాడు. ***ఇతో భ్రష్టః - తతో భ్రష్టః*** లాగా పరిస్థితి తయారైంది. అటు కర్మయోగ ఫలం చిక్కలేదు. ఇటు జ్ఞానయోగ ఫలం దక్కలేదు. ఇతడు మరణించిన తరువాత ఏమౌతాడు? మింటిలో మేఘ శకలం లాగా మిగిలి పోతాడా?

మింటిలో మబ్బు తునక

అభ్రమ్ అంటే మేఘము. ***భిన్నాభ్రమ్*** అంటే విడిపోయిన మేఘ ఖండము. ఉభయ భ్రష్టత్వం చెందిన 'అయతి' విడిపోయిన మేఘ శకలం లాగా మిగిలి పోతాడా ఏమి! అనేది శంక. పెద్ద మేఘం నుండి విడిపోయిన ఒక మబ్బు తునక ఎటూ కాకుండా పోతుంది. పైకి పోలేదు. వర్ష రూపంలో క్రిందికి జారనూ లేదు. వృథాగా ఆకాశంలో మిగిలి ఉంటుంది.

పెద్ద మేఘం నుండి విడిపడింది. తిరిగి ఆ మబ్బు తునక మేఘాన్ని చేరలేదు. ఎంతో ఉన్నతంగా చరించాలని భావించి ఉన్నచోట నుండి విడి పోయింది. ఆశించిన ఔన్నత్యాన్ని ప్రయత్న లోపం చేత పొందలేక పోయింది. ఏ మేఘం నుండైతే విడి పోయిందో, ఆ మేఘాన్ని తిరిగి చేరే అవకాశాన్ని కోల్పోయింది. పోనీ, తానే వర్షించి భూమిని చేరుతుందేమో అనుకుంటే, అట్టి శక్తిని కూడా కోల్పోయింది. అంతా భ్రష్టత్వమే.

మహా మేఘ మనే కర్మక్షేత్ర మైన సమాజం నుండి విడి పోయాడు. ప్రయత్న లోపం వల్ల జ్ఞాన మార్గంలో ఆశించింది సాధించలేక పోయాడు. మింటిలో మేఘ ఖండంలా వృథాగా గోచరిస్తున్నాడు. అటూ ఇటూ కాకుండా పోయాడు. నింగి కెగర లేక, నేలను తాకలేక నడుమ నిరాశతో నిరీక్షిస్తున్న మబ్బుతునక లాగా ఉభయ భ్రష్టు డయ్యాడు. ***ఉభయభ్రష్టుత్వం ఉప్పరి సన్యాసం*** అనే సామెతకు చివరికి సామ్య మయ్యాడా? ఈ శంకల మధ్య జంకి పోయిన అర్జునుడు, తన సంశయాన్ని విచ్ఛేదనం గావించ మని విజయసారథిని వినమ్రుడై అర్థించాడు.

నీవు తప్ప అన్యులు లేరంటూ అర్జునుడు అచ్యుతుని ప్రార్థిస్తున్నాడు.

ఏతన్మే సంశయం కృష్ణ ఛేత్తు మర్హ స్యశేషతః ।
త్వదన్యః సంశయ స్యాస్య ఛేత్తా న హ్యుపపద్యతే ॥ **39**

ఏతత్-మే-సంశయం-కృష్ణ-ఛేత్తుం-అర్హసి-అశేషతః
త్వదన్యః-సంశయస్య-అస్య-ఛేత్తా-న-హి-ఉపపద్యతే

కృష్ణ	= కృష్ణా!	అర్హసి	= తగుదువు
మే	= నా యొక్క	అస్య	= ఈ
ఏతత్	= ఈ	సంశయస్య	= సందేహమును
సంశయం	= సందేహమును	ఛేత్తా	= తీర్చేవాడు
అశేషతః	= నిశ్శేషముగా	త్వదన్యః	= నిన్ను మించినవాడు
ఛేత్తుం	= నివారించుటకు	న ఉపపద్యతే హి	= ఉండదు కదా!

కృష్ణా! నా సందేహాన్ని పూర్తిగా నువ్వే తొలగించాలి. నువ్వు తప్ప మరొకడు తొలగించ లేడు.

వ్యాఖ్య

సందేహ నివారణము

నివారణము లేకుండా దేహంలో వ్యాధి ఉంటే ఎంత ప్రమాదమో, నివర్తకం కాకుండా మనస్సులో సందేహం మిగిలితే అంత కంటే ఎక్కువ ప్రమాదము. సందేహం కలగడం చెడు కాదు. సందేహం కలిగిన తరువాత పోగొట్టుకోక పోతే మంచిది కాదు.

కృష్ణా! నా సంశయాన్ని పూర్తిగా తొలగించ డానికి నువ్వే తగిన వాడివి ***(మే సంశయం అశేషతః ఛేత్తుమ్ అర్హసి)***. ఈ సంశయమును పోగొట్టే వాడు ***(అస్య సంశయస్య ఛేత్తా)*** నీ కంటే మరొకడు లేడు కదా! ***(త్వదన్యః న ఉపపద్యతే హి!)***.

నా సందేహాన్ని పూర్తిగా నీవే తొలగించాలి అని అర్జునుడు అనడంలో సంప్రదాయం తాండవిస్తోంది. అర్జునుడు 'నేను నీకు శిష్యుణ్ణి. శరణాగతుణ్ణి. నన్ను శాసించు' అని పలికిన తరువాతే శ్రీకృష్ణుడు గీతాబోధను ఆరంభించాడు. ప్రస్తుతం కృష్ణార్జునుల మధ్య సంవాదముగా గీతను మనం అధ్యయనం చేస్తున్నా, వాస్తవానికి ఇది గురుశిష్య సంవాదము. అలాంటప్పుడు శిష్యుడైన వాడు తన సందేహాలను గురుముఖతః నివృత్తి చేసుకోవడం సంప్రదాయం గాని, మరొకరిని ఆశ్రయించి ఎలా నివృత్తి చేసుకుంటాడు? అసలు సందేహ మనేది ఎప్పుడు కలుగుతుంది? బోధను ఆలకించి నపుడు కదా! ఎక్కడైతే బోధను గ్రహిస్తామో, బోధలో ప్రాప్తించిన సందేహాన్ని బోధించిన గురువు వద్దే నివృత్తి చేసుకోవాలి. శిష్యుడు అనేవాడు శ్రద్ధ కలిగిన వాడు. శాస్త్రం మీద, గురు వచనం మీద అకుంఠిత మైన విశ్వాసాన్ని కలిగి యుండటమే కదా శ్రద్ధ! తనకు ఎవరి మీద విశ్వాసం ఉందో వారి నుండి నివృత్తి చేసుకు న్నప్పుడే సందేహము సంపూర్ణంగా నివృత్తి అవుతుంది. నివృత్తి చేసే వాణ్ణి సందేహిస్తూ, అతని వద్ద సందేహ నివృత్తి చేసుకోవడం సాధ్యమేనా?

ఎవరు అన్నం పెట్టినా ఆకలి తీరుతుంది. అమ్మ చేత్తో పెడితే, ఆకలి తీరడమే కాదు, అనిర్వచనీయ మైన ఆనందం కూడా కలుగుతుంది. సందేహాలను తీర్చ గలిగేవారు తీర్చవచ్చు. కాని, తీరిన సందేహము పై తిరిగి మరొక సందేహము తలెత్తకుండా ఉండాలన్నా, నివారింప బడిన సందేహముతో మనస్సు సంతృప్తిని పొందాలన్నా ఆచార్యుని ద్వారా సంశయ నివృత్తి జరగాలి. అప్పుడే అది సాధ్య మవుతుంది. అందుచేత, కృష్ణా! నా ఈ సంశయాన్ని నీవే తొలగించాలి అంటున్నాడు అర్జునుడు.

అంత వరకు బాగుంది. నిజమైన శిష్యునికి గురువును మించిన వారు ఎవరుంటారు? గురువు దగ్గరే సందేహాన్ని పోగొట్టు కోవాలి అని శిష్యుడు ఆశించడములో దోషం లేదు. పైగా, సంప్రదాయానికి అనుకూలం కూడా. కాకపోతే, నువ్వు తప్ప మరొకడు తొలగించ లేడు అని అర్జునుడు పలకడ మేమిటి? జ్ఞానము ఒక గురువుకే పరిమితమా? తన గురువు వద్దనే తన సందేహము తీరాలి అని శిష్యుడు భావించడంలో తప్పు లేదు. కాని, మరొకరు సందేహాన్ని నివారించ లేరు అనడమే కొస్త అర్థం చేసుకోవలసిన విషయము.

గురుదేవుడు

దైవానుగ్రహం చేత మనకు గురువు లభిస్తాడు. కాని, అర్జునుని భాగ్యంగా దేవుడే గురు రూపంలో లభించాడు. గురుగోవిందులు ఏక రూపంలో గోచరించే టప్పుడు, మరొకరిని ఆశ్రయించి సంశయ విచ్ఛేదనము చేసుకోవాలని అర్జునుడు ఎందుకు భావిస్తాడు?

జ్ఞానం కలిగిన గురువులు, ఆచార్యులు ఇహపర లోకాలలో ఎందరో ఉన్నారు కదా! వారి దగ్గర ఉన్నది కూడా అదే జ్ఞానము. జ్ఞానము ఒక్కటే అయినప్పుడు, అందరి వద్ద ఉన్నది ఒకే జ్ఞాన మైనపుడు, అన్యులు తీర్చలేరు అని అర్జునుడు పలకడ మేమిటి? అనే విషయము లోనే ఇంకా స్పష్టత రావడం లేదు. అదలా ఉంచండి.

ఈ శ్లోకం మీద శ్రీ శంకరాచార్యస్వామి వారు మూడు వాక్యాలతో, రెండు పంక్తులలో వ్రాసిన భాష్యంలో ఒక వాక్యం ఇలా ఉంది. ***త్వ దన్యః త్వత్తః అన్యః ఋషిః దేవః వా, ఛేత్తా నాశయితా సంశయస్య అస్య న -*** నువ్వు తప్ప, నీ కన్నా అన్యమైన ఋషి గాని, దేవత గాని మరెవ్వరూ ఈ సందేహాన్ని తొలగించడం కుదరదు... అందుచేత నువ్వే నివృత్తి చేయాలి అని ఉంది.

అహ మాదిర్హి దేవానాం మహర్షీణాంచ సర్వశః

దేవతలకు, మహర్షులకు నేను అన్ని విధాల మూలమై ఉన్నాను అన్నాడు గీతలో భగవానుడు. కనుక, దేవతల కన్నా, ఋషుల కన్నా సంశయ నివృత్తికి పరమేశ్వరుడే సమర్థు డని అర్జునుడు భావిస్తున్నాడు.

అర్జునా! అవ్యయ మైన ఈ యోగాన్ని నేనే సృష్ట్యాదిలో సూర్యుడికి బోధించాను. సూర్యుడు మనువుకు బోధిస్తే, మనువు ఇక్ష్వాకునికి బోధించాడు అంటూ జ్ఞాన పరంపరను నాల్గవ అధ్యాయం ఆరంభంలో భగవానుడే చెప్పి ఉన్నాడు. శాస్త్రాన్ని ప్రవేశ పెట్టిందే పరమేశ్వరుడు కనుక, శాస్త్రపరంగా జనించే సందేహాలను నివృత్తి చేసే సామర్థ్యము భగవంతుడికే ఉంది. దేవతలు, ఋషులు సంశయాలను నివృత్తి చేసే సమయంలో శాస్త్రం ఇలా చెప్పింది అని ప్రమాణాన్ని చూపుతారు. పరమేశ్వరుడు అలా ప్రమాణాన్ని చూపాల్సిన అవసరం లేదు. ఆయన మాటే ప్రమాణము. అందుచేతనే, భగవంతుడు తప్ప ఆయన కన్నా అన్యమైన మరొకడు సందేహాన్ని పోగొట్టే వాడు ***(ఛేత్తా)*** కాలేడు అంటున్నాడు పార్థుడు.

భగవద్గీత పద్దెనిమిదవ అధ్యాయంలో సాత్త్విక త్యాగిని గూర్చి ప్రవచిస్తూ, ఆత్మ జ్ఞానమును పొందిన జ్ఞానసిద్ధుడు ***మేధావి*** అని, కనుకనే సమస్త సంశయాలు తీరిన వాడై 'ఛిన్న సంశయుడు' అయ్యాడని స్వయంగా భగవంతుడే చెప్పినాడు కదా! అలాంటప్పుడు ఆత్మజ్ఞాన రూపమైన మేధస్సుతో కూడిన మేధావి ***(మేధయా ఆత్మజ్ఞాన లక్షణయా ప్రజ్ఞయా సంయుక్తః మేధావీ)*** సంశయాలను ఎందుకు నివృత్తి చేయలేడు? అలాగే, అజ్ఞానం చేత అంకురించే సందేహాల నన్నిటినీ తొలగించుకున్న ఛిన్నసంశయుడు ***(ఛిన్నః అవిద్యా కృతః సంశయః యస్య)*** జ్ఞానం లేని వారికి కలిగే సంశయాలను ఎందుకు నివృత్తి చేయలేడు? మేధావి కావడం చేతనే అతడు ఛిన్న సంశయుడు ***(మేధావీ ఛిన్న సంశయః, మేధావిత్వాత్ ఏవ ఛిన్నసంశయః).***

అభిప్రాయపడి నపుడు, దానికి భిన్నంగా పరమేశ్వరుడే సమర్థు డని అర్జునుడు వాదించడంలో ఔచిత్యం ఉందా?

మేధావీ ఛిన్న సంశయః *(18 - 10)* అని పరమేశ్వరుని మాటను అర్జునుడు కాదనడం లేదు. కాకపోతే, ఆ మేధావి మరియు ఛిన్నసంశయుడు పరమేశ్వరుడే అని విజయుని విశ్చితాభిప్రాయము. మళ్ళీ, ఇదేమిటి అంటారా?

విష్ణుసహస్రనామంలో బహు గ్రంథ ధారణ సామర్థ్యాదులు భగవంతుడికే ఉన్నాయి కనుక ఆయన **మేధావీ** అని చెబ్బై ఏడవ నామం ప్రవచిస్తూ ఉంటే, సర్వము కరతలామలకమై, సాక్షాత్కృతమై, ఏ విధమైన సంశయాలు లేనివాడై ఉన్నందున భగవానుని **ఛిన్నసంశయః** అని ఆరువందల ఇరవై మూడవ నామము నిర్ధారించింది. కనుక దేవుడే గురువు స్థానంలో నిలిచి బోధించే టప్పుడు, మరొకరిని ఆశ్రయించి, సంశయ నివృత్తి చేసుకో వలసిన అవసరం అర్జునుని కేముంది? అందుచేతనే, పరమేశ్వరు నొక్కడినే ఆశ్రయిస్తున్నాడు.

వెన్నపూస వంటి మనసున్న స్వామీ
వెంట పడితి నని మనసులో విసిగిపోకు
ఉన్నవాడివి నాకు నీవె గాదా!
నీ అడుగుల కడ పడి ఉందు చిన్నికృష్ణా!

అని చిన్నికృష్ణ శతకంలో ఒక వెన్నముద్ద.

అర్జునుని ప్రశ్నకు భగవంతుడు సమాధానం చెబుతున్నాడు.

శ్రీ భగవానువాచ :

పార్థ నైవేహ నాముత్ర వినాశ స్తస్య విద్యతే ।
న హి కల్యాణకృ త్కశ్చి ద్దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి ॥ 40

పార్థ-న-ఏవ-ఇహ-న-అముత్ర-వినాశః-తస్య-విద్యతే
న-హి-కల్యాణకృత్-కశ్చిత్-దుర్గతిం-తాత-గచ్ఛతి

పార్థ	= అర్జునా!		
తస్య	= వానికి	తాత	= వత్సా
ఇహ	= ఈ లోకము నందు	కల్యాణకృత్	= పుణ్యాత్ముడు
వినాశః	= నాశము	కశ్చిత్	= ఎవడును
న విద్యతే ఏవ	= కలుగదు	దుర్గతిం	= చెడు గతిని
అముత్ర	= పరలోకము నందు	న గచ్ఛతి హి	= పొందదు గదా!
న	= కలుగదు		

శ్రీ భగవానుడు చెబుతున్నాడు :

పార్థా! నువ్వు చెబుతున్న యోగభ్రష్టుడికి ఈ లోకంలో వినాశం లేదు. అలాగే పరలోకంలో కూడా అతడు నశించడు. నాయనా! మంచి చేసేవా డెవ్వడూ దుర్గతిని పొందడు.

వ్యాఖ్య

శుభారంభానికి అశుభాంతము ఉండదు. సన్మార్గ మేదైనా దుర్గతి వైపుకు నడిపించదు. నిజాయితి

నేలపై నిలబడినా నింగినే వీక్షిస్తుంది. మంచికి చెడు ఫలితం రాదు. మంచివాడు ఎప్పుడూ చెడిపోడు. మంచి మార్గంలో మంచి కనిపిస్తుందే గాని చెడు గోచరించదు.

మన కార్యాలు ప్రపంచానికి కనిపిస్తాయి. మన మనస్సును చూచే శక్తి ప్రపంచానికి లేదు. పరమేశ్వరునికే ఉంది. భగవంతుడు మన చేష్టల్ని చూస్తాడు. అలాగే చిత్తాన్ని కూడా చూస్తాడు.

మంచి చేయాలి అనుకోవడం చెడు కాదు కదా! మంచి చేయాలనుకొని చేయలేక పోవడం చెడు అవుతుందా? అశక్తతలు, అసమర్థతలు అధర్మా లనిపించు కుంటాయా? అన్యాయా లనిపించు కుంటాయా? అక్రమా లనిపించు కుంటాయా?

ప్రయత్నం మంచి దైనపుడు అశక్తత కారణంగా ఫలితం అంద నపుడు ప్రయత్నం చేసిన వాడు పతన మైనట్లు భావించాలా? సాధించలేక చతికిల పడటం అపజయ మైతే, సాధించాలనే పవిత్ర భావంతో ప్రయత్నించడం మనోజయం కాదా? సాధనలో సామర్థ్యం గోచరించ లేదని బుద్ధి లోని సాధుత్వానికి దోషం అంట గడతామా?

మన బుద్ధి లోని సంకల్పాలను చూచే పరమేశ్వరునికి మన మనోగతాలు తెలుసు. మన సామర్థ్యాలు తెలుసు. సామర్థ్య లోపం చేత సత్సంకల్పాలు సాఫల్యాన్ని పొందలేక పోతున్నా యని తెలుసు. సాధన సఫలం కాకపోవడమే కాదు, సాధనకు సఫలతను కల్పించేందుకు మనం ఎంతగా విఫల యత్నం చేశామో కూడా తెలుసు. ఇన్ని తెలిసిన దయామయునికి మనపై సానుభూతి ఉంటుందే గాని విముఖత ఉంటుందా?

శ్రద్ధ ఉండి, సామర్థ్యం లేని కారణంగా సాధకుడు ఉభయ మార్గాలలో భ్రష్టుడై పోతాడని అర్జునుడు ఆందోళన చెందుతున్నాడు. ప్రగతిని ఆశించి చేసిన ప్రయత్నానికి పతనమే ఫలమా? అని కలత చెంది కలవర పడుతున్నాడు.

ఇది కేవలం అర్జునుని అంతరంగమే కాదు. సాధకు లందరూ ఇంచుమించు ఏదో ఒక సమయంలో లేదా తరచుగా ఇలాగే ఆలోచిస్తూ ఉంటారు. నేను సమస్తాన్ని త్యజించాను. నా అనే వాళ్ళను లేకుండా చేసుకున్నాను. భోగ దృష్టి లేకుండా జీవించాను. శ్రేయోమార్గంలో నడక సాగిస్తున్నాను. నేను తరిస్తానా, అంతరిస్తానా? సద్గతిని పొందుతానా, దుర్గతి పాలౌతానా? ఈ ఆవేదన సాధన దశలో అనివార్యంగా ఉంటుంది. అర్జునునితో పాటు, ఈ విధంగా ఆలోచించే వారి నందరిని ఓదార్చుతూ, అనునయిస్తూ, ఊరటను, సంతృప్తిని ప్రసాదించే చల్లని మాటలను వినిపిస్తున్నాడు బృందావన కృష్ణచంద్రుడు.

పతనమే లేదు

అర్జునా! అతడికి వినాశమే లేదు ***(తస్య వినాశః న విద్యతే).*** అతడికి అంటే, 'మార్గద్వయం నుండి భ్రష్టు డైన వాడు, ఇహపరాలకు తగని వాడు' అని అర్జునుడు ఉదహరించిన యోగభ్రష్టునికి వినాశమే లేదు అంటూ ప్రతివచనానికి అద్భుతమైన ప్రారంభా న్నిచ్చాడు భగవంతుడు. ఎక్కడ వినాశం లేదు అని ప్రశ్నిస్తే, ఎక్కడా లేదు అని సమాధానం చెబుతున్నాడు. ఇహపరాలలో వినాశం లేదు అంటున్నాడు ***(ఇహ లోకే పరస్మిన్ లోకే తస్య వినాశః నాస్తి).*** ఉభయ భ్రష్టు డయ్యాడని పార్థుడు పరితపిస్తూ ఉంటే, అసలు భ్రష్టుడే కాడు, ఇక ఉభయ భ్రష్టు డెలా అవుతాడు? అని అర్జునుని బుద్ధిని శాంతింప చేస్తున్నాడు.

శ్రద్ధ ఉందా, లేదా?

అయతి శ్రద్ధాయుతు డని అర్జునుడే చెప్పాడు కదా! *(6 - 37).* శ్రద్ధ ఉంది అంటే శాస్త్రమే ప్రమాణం

అనే బుద్ధి స్థిరంగా ఉన్నట్లే కదా! కాకపోతే ప్రయత్నశీలత్వము లోపించింది. కనుక అయతి అయ్యాడు. అంత మాత్రం చేత బుద్ధిలో నిలిచిన జ్ఞానం అదృశ్య మవుతుందా? బుద్ధిలో శ్రద్ధ ఉంది కనుక, నేడు సామర్థ్యం లేక విఫల మైనా క్రమేణ మెల్లమెల్లగా సామర్థ్యాన్ని పెంచుకొని యతి అవుతాడు. ఇక్కడ పతన మెక్కడుంది? భ్రష్టత్వానికి చోటెక్కడుంది? శ్రద్ధ ఉండి, ప్రయత్న లోపం చేత యోగసిద్ధిని పొందలేని వాడు భ్రష్టుడు ఎప్పుడూ కాడు. ఇంకా చెప్పాలి అంటే, సామర్థ్యం ఉండి, ప్రయత్నం ఉండి శ్రద్ధ లేని వాడు భ్రష్టు డవుతాడు. నా అనుభవంలో అలా చాలా మందిని చూశాను.

అశ్రద్ధ పతన హేతువు

బాల్యము నుండి ఈ విషయంలో నేను చాలా మందిని చూశాను. కఠోర మైన సాధనలు ఆచరించిన గృహస్థుల్ని చూశాను. సమస్తాన్ని పరిత్యజించిన సాధువుల్ని చూశాను. కొంత కాలం తరువాత మార్గాన్ని విడిచి పెట్టి, తిరిగి వాళ్ళే సంసారాలలో రెండింతలుగా కూరుకు పోవడం కూడా చూశాను. వాళ్ళు అలా ఎందుకయ్యారో నాకు తెలుసు. తాత్కాలిక వైరాగ్యంతో ఆధ్యాత్మిక మార్గం లోకి వస్తారు. గురువుల్ని ఆశ్రయిస్తారు. ఆశ్రమాల చుట్టూ తిరుగుతారు. శ్రమించి సాధనలు చేస్తారు. కాని పుష్కల మైన శ్రద్ధ ***(శాస్త్రస్య గురు వాక్యస్య సత్యబుద్ధిః)*** వీరిలో లోపించి ఉంటుంది. శాస్త్ర జ్ఞానం వంట పట్టదు. శ్రద్ధ లేని కారణంగా, బుద్ధిలో శుద్ధమైన జ్ఞానం లేనందున, ఒక దశలో తీవ్ర ఆందోళనకు గురి అవుతారు. ఈ మార్గానికి వచ్చి తప్పు చేశామేమో అని కూడా ఆలోచిస్తారు. వినాశం రాబోయే ముందు బుద్ధి విపరీతం గానే ఉంటుంది కదా! అంతే, మార్గాన్ని విడిచేస్తారు. దగ్గరలో దొరకక పోయినా, దూరంగా నైనా వెళ్ళి దుమ్ము సంగ్రహించుకొని, పువ్వులు చల్లిన చేతులతో గురువుపై దుమ్మెత్తి పోస్తారు. ఇదంతా అశ్రద్ధ ప్రదర్శించే వికృత కళా విన్యాసం.

ఈ సందర్భంలో ఒక్క సత్యాన్ని జాగ్రత్తగా అర్థం చేసుకోవాలి. శ్రద్ధ కలవాడు జ్ఞానాన్ని పొందుతాడు ***(శ్రద్ధావాన్ లభతే జ్ఞానం).*** తప్పక తరిస్తాడు. శ్రద్ధ లేనివాడు అంతరిస్తాడు. వీళ్ళిద్దరి మధ్య మరొకడు ఉన్నాడు. ఇతడు అసలే శ్రద్ధ లేనివాడు కాడు. అలాగని, పూర్ణ శ్రద్ధ కలవాడూ కాడు. అల్ప శ్రద్ధావంతుడు.

శాస్త్రాన్ని విశ్వసిస్తాడు. గురువును విశ్వసిస్తాడు. భగవంతుణ్ణి విశ్వసిస్తాడు. కాని, ఎందుకనో ప్రగతిని సాధించ లేక పోతాడు. దానికి కారణం చాలి నంత శ్రద్ధ లేకపోవడమే. నిబద్ధత లేని శ్రద్ధ. శ్రద్ధను జ్ఞానంగా మార్చుకో లేని అసమర్థత. ఇలాంటి వాళ్ళు నిరంతరం సాధనలో ఉన్నట్లే కనిపిస్తారు. కాని, సాధ్యానికి ఎప్పుడూ దూరం గానే మిగిలి పోతారు. అశక్తు లైన ఈ అల్ప శ్రద్ధావంతులు సన్యాసులలో కూడా కనిపిస్తారు.

ఆఖ్యాయిక

అర్ధరాత్రి సమయం. విమానం పోతూ ఉంది. విమానాన్ని నడుపుతున్న పైలట్, 'గమనించండి. . . గమనించండి . . . గమనించండి' అని ప్రకటన చేశాడు. నిద్ర పోతున్న ప్రయాణికు లందరూ మేల్కొన్నారు.

'స్నేహితులారా! దారుణమైన వార్తను మీకు వినిపిస్తు న్నందుకు విచారిస్తున్నాను. మనం గొప్ప ప్రమాదంలో చిక్కుకున్నాము. ఈ పరిస్థితిలో భగవంతుడే మనల్ని రక్షించాలి. మీ రందరు మీ మీ ప్రార్థనలు చేసుకోండి' అని ప్రకటన చేశాడు పైలట్.

ఆ ప్రయాణికులలో ఆంగ్లం తెలియని ఒక ప్రయాణికుడు ఉన్నాడు. అతడకి 'డేంజర్' అనేది మాత్రం అర్థమైంది గాని, పైలట్ ఇంకా ఏమి ప్రకటించాడో విస్పష్టంగా తెలియలేదు.

ఆ విమానం లోనే ప్రసంగాలు చేయడానికి పరదేశాలకు వెళ్తున్న తెలుగు తెలిసిన సన్యాసి కూడా ఉన్నాడు. అతని దగ్గరికి ఈ ప్రయాణికుడు వెళ్ళి, 'స్వామీ! ఆయన చెబుతున్న దేమిటి?' అని అడిగాడు.

'ప్రమాదంలో ఉన్నా మన్నాడు' అన్నాడు సాధువు ఉదాసీనంగా. 'అది అర్థమైంది స్వామీ! ఇంకా ఏదో చెప్పి నట్లున్నాడే!' అని తిరిగి ప్రశ్నించాడు ప్రయాణికుడు.

'బ్రతికి బయటపడే ఆశ లేదంటున్నాడు' అన్నాడు నిరాశావాదియైన ఆ సాధువు.

భగవంతుణ్ణి నమ్మండి - నమ్మండి అని బాకా ఊదే వాళ్ళను బాగా పరిశీలించి చూస్తే, వాళ్ళలో ఎక్కువ శాతం నమ్మకం లేని వాళ్ళే కనిపిస్తారు. జ్ఞాన మనేది మాటలలో మడత పడేది కాదు. మనస్సులో కుదుట పడేది. శ్రద్ధ గల వారే ముక్తు లౌతారు. సంశయచిత్తులు కారు.

విమానం నడిపే పైలట్ భగవంతుణ్ణి ప్రార్థించ మని చెబుతూ ఉంటే, భగవంతుణ్ణి ప్రార్థించిన వాళ్ళు నశించరు ***(న మే భక్తః ప్రణశ్యతి)*** అని ప్రయాణికులకు ధైర్యాన్ని ఇవ్వ వలసిన సాధువు 'ఆశ లేదంటున్నాడు' అని పైలట్ అనని మాటను అన్నట్లు చెబుతున్నాడు. అశ్రద్ధావంతుడు, సంశయచిత్తుడు, జ్ఞానం విషయంలో నిబద్ధత లేనివాడు ఆపద సమయాలలో ఏడవ గలడేమో గాని, వేడుకొనే భాగ్యానికి నోచుకోడు.

ఎక్కడో లేడు దేవుడు
నీ లోనే నీకు తోడున్నాడు
భక్తి ఉంటే పలుకుతాడు
జ్ఞానము ఉంటే కనిపిస్తాడు
దయగా హృదయంలో ఉంటాడు
దారి చూపుతూ నడిపిస్తాడు
రామ రామ జయ రాజారామ్
రామ రామ జయ సీతారామ్

అని రామజోగి చిట్కా.

ఇపుడు అర్థమైంది కదూ! ప్రయత్నం లోపించినా శ్రద్ధావంతుడు నశించడు. శ్రద్ధ లేని వాడు ప్రయత్నించినా తరించడు. ప్రయత్నమే ముఖ్య మని భావించడం చేత అయతి నశిస్తా డని అర్జునుడు భావించాడు. శ్రద్ధ ఉంది అన్న సత్యాన్ని గ్రహించడం చేత ప్రయత్నం లోపించ వచ్చు నేమో గాని అతడు భ్రష్టుడు కాడు అంటున్నాడు భగవంతుడు.

స్వానుభవం

నేను ఎప్పుడూ జ్ఞానానికే ప్రాధాన్యత నిస్తాను. శ్రద్ధకే పెద్ద పీట వేస్తాను. నా నుండి వందల సంఖ్యలో జ్ఞానయజ్ఞాలు, వేల సంఖ్యలో ప్రవచనాలు, అసంఖ్యాకంగా రచనలు ప్రభవించడానికి ఇదే ముఖ్య కారణము. శ్రద్ధే నా బ్రతుకును బుద్ధిగా నడిపింది.

తొలి రోజుల్లో అనేక మంది ఈ మార్గం మంచిది కాదని, వెంటనే త్యజించ మని సలహా లిచ్చే వారు. వారి మాటలు నా చెవుల్లో పడేవి. కాని హృదయం లోకి జారేవి కావు. చెవుల లోనే ఆవిరై పోయేవి.

నా బుద్ధి స్థిరపడిన తరువాత జ్ఞానాన్ని సముపార్జించా లని ఎందరెందరో వస్తూ ఉంటారు. కొందరు తూర్పు నుండి ప్రవేశించి పడమర వైపు నుండి నిష్క్రమిస్తే, మరి కొందరు పశ్చిమంగా ప్రవేశించి తూర్పున నిష్క్రమిస్తూ ఉంటారు. ***సంస్కారులు వంట పట్టించుకున్నారు కనుక అంటి పెట్టుకొనే ఉన్నారు. వెంట నడుస్తూనే ఉన్నారు.*** అందరూ ఒకే విధంగా ఉండరు కదా! ఉండలేరు కూడా. కాని, నా విషయానికి వస్తే ఎవరెంతగా నూరి పోసినా, ఈ మార్గం నుండి నా మనసు విచలితం కాలేదు. ఎవరున్నా, ఎవరు లేకపోయినా, నా బుద్ధి

మాత్రం శ్రద్ధ తోనే ఉంటుంది. జ్ఞానం తోనే నిండి ఉంటుంది. ఇది నా స్వానుభవం. ***శ్రద్ధావాన్ లభతే జ్ఞానం*** అనే మాట, కాదు కాదు, జ్ఞానసిరుల మూట ఎవరికి వారుగా విప్పి, బ్రతుకులో దర్శించ వలసిందే గాని చెబితే అర్థమయ్యేది కాదు.

కళ్యాణ పథం

కళ్యాణం అంటే శుభం, మంగళం అని అర్థము. **కళ్యాణకృత్** అంటే శుభకర మైన కర్మలను చేసే వాడు, మంగళకర మైన భావాలతో జీవించే వాడు అని భావం. అలాంటి వానికి అశుభం జరగదు. అమంగళం ప్రతిహత మవుతుంది. అలాంటి వ్యక్తికి సద్గతే గాని దుర్గతి ప్రాప్తించదు. వేడు శ్రద్ధ ఉండినా ప్రయత్న లోపం చేత ప్రగతి సిద్ధించక పోవచ్చు. కాని, అంతర్యంలో ప్రగతి బీజాలు పసి వాడకుండా ఉన్నాయి. ఏదో ఒకనాడు అంకురించి, పుష్పించి, ఫలించి మోక్ష ఫలాన్ని తప్పక ప్రసాదిస్తాయి. ఇదంతా కళ్యాణ పథంలో అంటే మోక్ష మార్గంలో పయనించడం వల్లనే సాధ్య మవుతూ ఉంది. ఇది మంగళకర మైన బాట. ఈ బాటలో నడచే వారు మంగళ స్వరూపు లవుతారు. బ్రహ్మము మంగళం కనుక బ్రహ్మమును పొందే వారు మంగళ స్వరూపులే అవుతారు.

అతి కల్యాణ రూపత్వాత్ నిత్య కళ్యాణ సంశ్రయాత్,
స్మర్తౄణాం వరదత్వా చ్చ బ్రహ్మ తన్మంగళం విదుః॥

బ్రహ్మ స్వరూపము కళ్యాణమయం. నిత్య కళ్యాణానికి ఆశ్రయము. స్మరించు వారికి వరప్రదాన స్థానము. అందుచేత బ్రహ్మము మంగళకరము.

అనునయం

అర్జునుని మనస్సు లోని సందేహాన్ని తొలగించి, హృదయాన్ని ఊరడించి, ఆశా లతలను పూయించి, ప్రేమతో అర్జునుని 'తాత' అని సంబోధించాడు భగవంతుడు. 'తాత' అంటే తండ్రి అని అర్థము. అలాగే కుమారుడు అని కూడా అర్థం.

తనోతి ఆత్మానం పుత్ర రూపేణ ఇతి పితా తాతః - తనను కుమారుని రూపంలో వ్యుత్పత్తి చేస్తాడు కనుక ***తాతః*** అంటే తండ్రి అని అర్థం. ***ఆత్మ వై పుత్ర నామాసి*** - తండ్రియే కుమారుడుగా పుట్టడం చేత ***తాతః*** అంటే పుత్రుడు అని కూడా అర్థం. కనుకనే మనకు జన్మ నిచ్చిన పితను తండ్రీ! అని పిలుస్తాము. అలాగే మనము జన్మ నిచ్చిన పుత్రుని కూడా తండ్రీ! అని పిలవడం వాడుకలో ఉంది. తెలుగు భాషలో అయితే, నాయనా! అని అందంగా పిలుస్తారు. తండ్రిని నాయనా! అంటాము. కుమారుణ్ణి కూడా నాయనా! అంటాము. మీరు పరిశీలించి చూస్తే, పదం ఒక్కటే అయినా, తండ్రిని కుమారుడు నాయనా అని సంబోధించి నపుడు ఆ శబ్దంలో గౌరవ భావం తొణికిస లాడుతుంది. అలాగే పుత్రుణ్ణి తండ్రి నాయనా అని పిలిచి నపుడు, ఆ పిలుపులో వాత్సల్య భావం ఉట్టి పడుతుంది. ఇదంతా ఆంధ్ర భాషా వైభవం.

తండ్రిని, కుమారుణ్ణి ఇద్దరిని తాత అనడం సంస్కృతములో చూశాం. కాని, గురువు శిష్యుణ్ణి కూడా తాత అని పిలుస్తాడు. వాస్తవానికి శిష్యుడు గురువు గారికి పుత్రుడు కాకపోయినా, పుత్రుని వంటి వాడు కనుక తాత! అని పిలుస్తారు ***(శిష్యోఽపి పుత్రవత్ ఇతి అపుత్రోఽపి తాతః ఉచ్యతే).*** చాలా మంది గురువులు గురు బిడ్డలైన శిష్యుల్ని నాయనా! అని పిలవడం ఆంధ్రదేశం లోని గురుకులాలలో కూడా మనం వింటూ ఉంటాం. ఆ భావం తోనే ఇక్కడ ఆచార్యుడైన శ్రీకృష్ణుడు శిష్యుడైన అర్జునుని తాత! అని సంబోధించడం జరిగింది.

సరే. శ్రద్ధావంతుడైన అయతికి దుర్గతి లేదు అనేది అర్థమైంది. మరి ఏముంటుంది? సద్గతి ఉంటుంది. అదే చెబుతున్నాడు.

ప్రాప్య పుణ్యకృతాం లోకా నుషిత్వా శాశ్వతీః సమాః ।
శుచీనాం శ్రీమతాం గేహే యోగభ్రష్టోఽభిజాయతే ॥ **41**

ప్రాప్య-పుణ్యకృతాం-లోకాన్-ఉషిత్వా-శాశ్వతీః-సమాః
శుచీనాం-శ్రీమతాం-గేహే-యోగభ్రష్టః-అభిజాయతే

యోగభ్రష్టః	= యోగభ్రష్టుడు		ఉషిత్వా	= ఉండి
పుణ్యకృతాం	= పుణ్యాత్ముల		శుచీనాం	= సదాచార వంతులైన
లోకాన్	= లోకములను		శ్రీమతాం	= సంపన్నులైన
ప్రాప్య	= పొంది		గేహే	= గృహము నందు
శాశ్వతీః	= అనేకములైన		అభిజాయతే	= పుడుతున్నాడు
సమాః	= ఏండ్లు			

అర్జునా! యోగభ్రష్టుడు మరణించిన తరువాత పుణ్యాత్ములు ఉండే లోకాలకు పోతాడు. కొన్ని సంవత్సరాలు అక్కడే ఉంటాడు. ఆ తరువాత పవిత్రులైన శ్రీమంతుల ఇంటిలో పుడుతాడు.

వ్యాఖ్య

శ్రద్ధ ఉండి కూడా ప్రయత్నం దృఢంగా లేని కారణంగా యోగసిద్ధిని పొందని వాడు ఇహపరాలను పోగొట్టుకొని ఉభయ భ్రష్టుడయ్యా డని అర్జునుడు అభిప్రాయ పడ్డాడు. ఈ అభిప్రాయంతో విభేదిస్తూ, అతడు ఉభయ భ్రష్టుడు కాలేదని, ఇహపరాలలో అతనికి దుర్గతి లేదని భగవంతుడు తేల్చి చెప్పేశాడు. సరే, దుర్గతి లేకపోవచ్చు. మరి, మరణానంతరము అతడు ఏమౌతాడు? అనేది మాత్రం ప్రశ్నార్థకం గానే మిగిలి ఉంది. దానికి సమాధానమే ఈ ప్రస్తుత శ్లోకం. యోగభ్రష్టుడు దుర్గతిని పొందడు సరి కదా, సద్గతిని పొందుతాడు అని చెబుతున్నాడు. అతడు ఇహపరాలలో పొందే వాడే గాని పోగొట్టుకొనే వాడు కాడు అని చెప్పడానికి ***ప్రాప్య*** - పొందడము అనే పదంతో శ్లోకాన్ని ప్రారంభిస్తున్నాడు.

మరణించిన తరువాత యోగభ్రష్టుడు ***(యోగభ్రష్టః)*** పుణ్యకర్మల నాచరించిన వారు పొందిన లోకాలను పొంది ***(పుణ్యకృతాన్ లోకాన్ ప్రాప్య)***, అక్కడ చాలా సంవత్సరాలు సుఖంగా ఉండి ***(శాశ్వతీః సమాః ఉషిత్వా)***, సుఖ భోగాలను అనుభవించిన తరువాత ***(తద్భోగక్షయే)*** సదాచారవంతు లైన సంపన్నుల ఇంటిలో ***(శుచీనామ్ శ్రీమతాం గేహే)*** పుడతాడు ***(అభిజాయతే)***.

శ్రద్ధావంతుడైన అయతి ఇహపరాలలో భ్రష్టుడు కాలేదని, అతనికి దుర్గతి లేదని పూర్వ శ్లోకం లోనే నిర్ణయించిన భగవానుడు, ప్రస్తుత శ్లోకంలో యోగభ్రష్టుడు అని తానే అంటున్నాడు అనే ఆలోచన మనకు రావచ్చు. భగవంతుని దృష్టిలో అతడు యోగభ్రష్టుడు కాడు. అర్జునుని దృక్పథం అలా ఉంది కనుక, అర్జునునికి అర్థం కావడానికి యోగభ్రష్టుడు అని భగవంతుడు పేర్కొన్నాడు. అంతే.

పరలోక ప్రాభవము

యోగసిద్ధుడు కాకుండా మరణించిన యోగభ్రష్టుడు మరణానంతరము పుణ్య లోకాలను చేరుతాడు. పుణ్య లోకాలు అంటే, పుణ్యం చేసిన వారు మరణానంతరము పొందే లోకాలు. ధర్మాత్ములకు ప్రాప్తించే లోకాలు. అశ్వమేధము మొదలైన యాగాలు చేసిన వారు పొందే లోకాలు ***(అశ్వ మేధాది యాజినాం లోకాన్)***.

శుభకర మైన కర్మను ఆచరించిన వారికి దుర్గతి ఉండదు అని పరమేశ్వరుడు చెప్పింది బుజువైంది. యోగభ్రష్టుడు పూర్ణ యోగ సిద్ధిని పొందలేక పోయినా, ఏదో చేసినంత వరకు ఫలితాన్ని పొందుతున్నాడే గాని ఏదీ నష్ట పోలేదు. యోగం ఫలప్రదమే గాని ఎప్పుడు నిష్ఫలం కాదు. **స్వల్ప మప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో *భయాత్*** - యోగధర్మమును స్వల్పంగా ఆచరించినా అది మహాభయం నుండి రక్షిస్తుంది అని రెండవ అధ్యాయంలో భగవంతుడు చెప్పిన అమృత వాక్కు అక్షరసత్య మైంది.

ప్రయత్న లోపం చేత యోగాన్ని పూర్ణంగా అభ్యసించలేక పోయినా, ఆ మాత్రం ప్రయత్నమును శ్రద్ధ కలిగి ఆచరించి నందుకు ఫలితంగా యోగభ్రష్టుడు అశ్వమేధాది యాగాలు చేసిన పుణ్యాత్ములు పొందిన పుణ్య లోకాలను సమంగా పొందినాడు అంటే, ధ్యాన జీవనము ఎంత మహత్తర మైందో ఊహించుకో వచ్చు. ఇదంతా యోగభ్రష్టునికి పరలోకంలో ప్రాప్తించిన ప్రాభవమే కదా! పుణ్య లోకాలలో ఉన్నంత కాలము **(ఉషిత్వా వాసమ్ అనుభూయ)** అక్కడ ఉన్నవారు పుణ్యాత్ములే కనుక వారి సత్సంగము ప్రాప్తించింది కదా! ఇక పరములో నష్ట పోయింది ఏముంది? జీవించి ఉన్నప్పుడు ఆచరించిందే మరణానంతరము కూడా ఆచరిస్తున్నాడు. ప్రదేశం మారిందే గాని ప్రవృత్తిలో మార్పు లేదు. చూశారా! అంతంత మాత్రం సాగిన ధ్యాన యోగానికే ఇంతింత ఫలం ఉంది.

ఇహలోక వైభవము

పుణ్య లోకాలలో వసించిన తరువాత యోగభ్రష్టుడు మళ్ళీ మహిలో జన్మిస్తాడు. అంతేకాదు, మహిమతో జన్మిస్తాడు. సదాచార సంపన్నులు ***(శుచీనామ్)***, శ్రీమంతులు ***(శ్రీమతామ్)*** వసించే ఇంటిలో పుడతాడు.

సామర్థ్య లోపం చేత యోగాన్ని పూర్ణంగా ఆచరించలేక పోయినా మరణానంతరము పుణ్య లోకాలలో సత్సంగ లాభాన్ని పొంది, యోగస్మరణ తోనే జీవించి, ఆ తరువాత జన్మ నెత్తి, అదే సాధనము కొనసాగించ డానికి అనువైన చోట జన్మిస్తాడు. అనుకూల మైన పరిసరాలు కలిగిన వాతావరణంలో పుడతాడు. పుణ్య లోకాలలో పుణ్యాత్ముల సాంగత్యాన్ని పొంది యోగ స్మరణం లోనే జీవించిన యోగభ్రష్టుడు, తిరిగి జన్మించిన తరువాత సదాచారవంతుల సహచర్యాన్ని పొంది యోగాభ్యాసం చేత యోగ సామర్థ్యాన్ని పెంచుకొని సిద్ధయోగి అవుతాడు.

వివేకము - విత్తము

సదాచారవంతులు ***(శుచీనాం)***, భాగ్యవంతులు ***(శ్రీమతాం)*** వసించే ఇంటిలో పుడతాడు. విత్తము మాత్రమే ఉండి, వివేక శూన్యులుగా ఉన్న వారింట్లో పుడితే, విత్తాన్ని చూచి చిత్తం మత్తెక్కి భోగాలకు, విలాసాలకు అలవాటు పడి పాడై పోవచ్చు. దారి తప్పి నడక సాగించ వచ్చు. అందుచేత సదాచారవంతు లైన వివేకము గల వారు నివసించే ఇంటిలో పుడతాడు.

కేవలం సదాచారమే సర్వంగా పొంది, భాగ్యాలు లేకుండా దారిద్ర్యముతో అలమటించే వారి ఇంటిలో పుడితే, కాల మంతా కష్టించి పొట్ట నింపుకోవడానికే సరి పోతుంది. యోగాభ్యాసానికి అవకాశమే లేకపోవచ్చు. దాని ప్రభావం చేత గత జన్మలో సామర్థ్య లోపం వల్ల యోగభ్రష్టు డైనట్లు, ఈ జన్మలో కూడా యోగ భ్రష్టత్వం ప్రాప్తించ వచ్చు. అలా కాక, ఇటు వివేకము, అటు విత్తము రెండు సమృద్ధిగా ఉన్న ఇంటిలో జన్మిస్తే, యోగాభ్యాసాన్ని కొనసాగించి ఫలమును సిద్ధింప చేసుకోవచ్చు. ఇక్కడ శుచి అంటే, కేవలం మడి కట్టుకొని తడి బట్టలతో వంటలు చేయడమే కాదు. అంతరంగం కూడా శుద్ధి పడిన వారు అని అర్థము. శుద్ధ బుద్ధి కలిగిన పరిశుద్ధ మైన ఆచారవంతులు అని భావము.

శౌచం తు ద్వివిధాం ప్రోక్తం బాహ్య మాభ్యంతరం తథా ।
మృజ్జలాభ్యాం స్మృతం బాహ్యం భావ శుద్ధి స్తథాఽ న్తరమ్ ॥

శుచి అనేది రెండు విధాలుగా చెప్పబడింది. ఒకటి బాహ్యము. రెండవది అంతరము. జల మృత్తికాదుల ద్వారా జరిగే శుద్ధి బాహ్యము. మనస్సు లోని భావశుద్ధి అంతరము.

ఉభయ శౌచం కలిగిన భాగ్యవంతుల ఇంటిలో పుట్టడం చేత యోగభ్రష్టుడు యోగాభ్యాసాన్ని నిరభ్యంతరంగా కొనసాగిస్తాడు. ఈ విధంగా యోగభ్రష్టుడు ఇహపరాలలో దివ్యమైన జీవనాన్నే కొనసాగిస్తాడు. ఇదంతా ధ్యాన వైభవము. చేయ వలసింది ఎంతో ఉన్నా, కొంత చేసి నందుకే ఇంత ఫలం ప్రాప్తించింది. ధ్యానయోగి ధన్యజీవి.

ఇలా యోగభ్రష్టుడు పుట్టవచ్చు. లేదా, మరో విధంగా పుట్టవచ్చు. అదేమిటో చెబుతున్నాడు.

అథవా యోగినా మేవ కులే భవతి ధీమతామ్ ।
ఏతద్ధి దుర్లభతరం లోకే జన్మ య దీదృశమ్ ॥ **42**

అథవా-యోగినాం-ఏవ-కులే-భవతి-ధీమతాం
ఏతత్-హి-దుర్లభతరం-లోకే-జన్మ-యత్-ఈదృశం

అథవా	=	లేక	ఈదృశం	=	ఇట్టి
ధీమతాం	=	జ్ఞానవంతులైన	జన్మ	=	పుట్టుక
యోగినాం	=	యోగుల యొక్క	యత్	=	ఏది గలదో
కులే ఏవ	=	కుల మందే	ఏతత్	=	ఇట్టిది
భవతి	=	పుడుతున్నాడు	దుర్లభతరం హి	=	మిక్కిలి దుర్లభము గదా!
లోకే	=	లోకము నందు			

అర్జునా! యోగభ్రష్టుడు జ్ఞానవంతు లైన యోగుల వంశంలో కూడా పుట్టవచ్చు. ఇలాంటి జన్మ మహా దుర్లభం కదా!

వ్యాఖ్య

యోగభ్రష్టుడు మరణానంతరము పుణ్య లోకాలలో వసించి, ఆ తరువాత సదాచారవంతు లైన శ్రీమంతుల ఇంటిలో పుడుతాడు అని పూర్వ శ్లోకంలో తెలుసుకున్నాం. పుట్టడం ఎందుకు? జీవించడానికి. ఇక్కడ జీవనము యోగభ్రష్టునికి సంబంధించింది కావడం చేత సామాన్యంగా జీవించడం కాకుండా, గత జన్మలో సామర్థ్య లోపం వల్ల ఆచరించ లేక విడిచి పెట్టిన దానిని తిరిగి ప్రారంభించి జీవించడ మని అర్థము. ప్రతిబంధకాలు లేని పరిస్థితు లైతే సాధన నిరంతరాయంగా సాగుతుంది కనుక, సదాచారవంతు లైన శ్రీమంతుల ఇంటిలో పుట్టడం జరిగింది.

యోగభ్రష్టుడు మరణించి పుణ్య లోకాలలో వసించాడు. తిరిగి శ్రీమంతుల గృహంలో జన్మించాడు. పుణ్య లోకాలలో దుఃఖం లేదు కనుక సుఖంగా యోగస్మరణతో గడిపాడు. శ్రీమంతుల గృహంలో దారిద్ర్య ముండదు, పైగా సదాచారం ఉన్నందున యోగాభ్యాసానికి అవరోధా లుండవు.

యోగ సంప్రదాయము

సదాచారవంతులైన భాగ్యవంతుల ఇంటిలో పుట్టడం కంటే, సంప్రదాయపరు లైన యోగుల ఇంటిలో పుట్టడం దుర్లభం అంటున్నాడు.

సదాచారవంతుల ఇంటిలో పుడితే, తన యోగాభ్యాసానికి అంతరాయం ఉండదు. సాధన సుఖంగా సాగుతుంది. కాని, సంప్రదాయపరు లైన యోగుల కుటుంబములో పుడితే సాధన సుఖంగా సాగడమే గాక, క్షేమంగా శ్రేయో మార్గంలో నడుస్తుంది.

ప్రస్తుత శ్లోకం లోని కుటుంబీకులు కేవలం సదాచారవంతులే కారు. ధీమంతులు. అంటే బుద్ధిమంతులు ***(ధీమతామ్ బుద్ధిమతామ్).*** జ్ఞానం కలిగిన వారు. తాము పొంద వలసింది ఏమిటో దానికి సంబంధించిన జ్ఞానం కలవారు కనుక బుద్ధిమంతులు. దానిని ఎలా ఆచరించాలో తెలిసిన వారు కావడం చేత యోగులు. యోగభ్రష్టుడు ఏ మార్గంలో చరిస్తున్నాడో, అదే మార్గంలో ఔన్నత్యంతో చరించే వారు. అలాంటి వారి మధ్య ఉండి సాధన చేయడం అనేది అగ్నికి ఆజ్యము తోడైనట్లే ఉంటుంది. సువర్ణానికి సుగంధము అబ్బినట్లే ఉంటుంది. ముత్యాన్ని పాలతో కడిగినట్లే ఉంటుంది.

పూర్వ శ్లోకంలో శ్రీమంతులు. ప్రస్తుత శ్లోకంలో ధీమంతులు. గడచిన శ్లోకంలో సదాచారవంతులు. ప్రస్తుత శ్లోకంలో సర్వాత్మ భావానికి యత్నించే యోగసాధకులు. కనుక శుచిర్భూతులు. శ్రీమంతుల ఇంటిలో పుట్టడం కన్నా, ధీమంతులైన యోగుల ఇంటిలో పుట్టడం దుర్లభతరం. తరతమ భేదాలను బట్టి, ఎక్కడ పుడితే సాధన శ్రేష్ఠతరంగా ఉంటుందో అది శ్రేయస్కరము. అందరూ యోగభ్రష్టులే అయినా, వారి లోని సాధన తీవ్రతను బట్టి ఆయా చోట్ల జన్మించడం జరుగుతుంది.

ధీమంతు లైన యోగుల కులంలో జన్మించడం ఎందుచేత దుర్లభతరమో తరువాత శ్లోకంలో కూడా చెబుతున్నాడు.

తత్ర తం బుద్ధిసంయోగం లభతే పౌర్వదేహికమ్ ।
యతతే చ తతో భూయః సంసిద్ధౌ కురునన్దన ॥ **43**

తత్ర-తం-బుద్ధి సంయోగం-లభతే-పౌర్వదేహికం
యతతే-చ-తతః-భూయః-సంసిద్ధౌ-కురునందన

కురునందన	=	అర్జునా!	లభతే	=	పొందుచున్నాడు
తత్ర	=	ఆ యోగికులము నందు	తతః	=	ఆ సంస్కారము వలన
పౌర్వదేహికం	=	పూర్వ దేహ సంబంధమైన	భూయః	=	మరల
తం	=	ఆ	సంసిద్ధౌ	=	ఆత్మయోగ సిద్ధి కొరకు
బుద్ధి సంయోగం	=	బుద్ధి సంయోగమును	యతతే చ	=	ప్రయత్నించు చున్నాడు

కురునందనా! అర్జునా! ధీమంతులు, యోగుల మధ్య జన్మించిన యోగభ్రష్టుడు, పూర్వజన్మకు సంబంధించిన బుద్ధితో సంపర్కాన్ని పొందుతాడు. ఆ తరువాత, సంపూర్ణ యోగసిద్ధికై మరల తీవ్రంగా ప్రయత్నిస్తాడు.

వ్యాఖ్య

యోగభ్రష్టుని ప్రయాణము నిదానంగా సాగినా ప్రధాన రహదారి నుండి వేరు పడలేదు. ఏది పరమ పురుషార్థమో, ఏది జీవుల ఏకైక గమ్యమో తెలియక ఎన్నో జన్మలు వృథా అయ్యాయి. తెలిసిన తరువాత దారిలో పడి సాధనలో పయనించినా, ప్రయత్న లోపం చేత, యోగ భ్రష్టత్వంతో మరి కొన్ని జన్మలు గడిచాయి. ప్రయత్నశీలురు పతన మెరుగరు కదా! యోగభ్రష్టత్వంలో కూడా ఏ ప్రయత్నమూ వృథా కాలేదు. సాగించిన ప్రయత్నాలు, కొనసాగించిన సాధనలు మృత్యువుతో నశించడం లేదు. శ్మశానంలో కాలి పోవడం లేదు.

మరుజన్మకు కలిసి వస్తున్నాయి. తోడుగా ఉండి నడిపిస్తున్నాయి. అందుకే ధ్యానసాధన ధన్యసాధనగా కీర్తింప బడింది.

బుద్ధి సంయోగం

పుణ్య లోకాల నుండి తిరిగి జన్మించిన తరువాత యోగభ్రష్టుడు ఆ జన్మలో ***(తత్ర)*** పూర్వ దేహానికి సంబంధించిన, అంటే పూర్వజన్మ లోని దేహానికి సంబంధించిన బుద్ధితో సంపర్కమును పొందుతాడు ***(పౌర్వ దేహికమ్ తమ్ బుద్ధి సంయోగం లభతే).*** ఇదే బుద్ధి సంయోగము. వెనుకటి జన్మ లోని బుద్ధితో, అంటే బుద్ధి లోని సంస్కారాలతో సంపర్కమును పొందడమే బుద్ధి సంయోగము ***(బుద్ధ్యా సంయోగం బుద్ధి సంయోగం).***

ఒక కవి కావ్య రచన చేస్తూ ఉంటాడు. రోజంతా వ్రాస్తాడు. రాత్రి అవుతుంది. పడుకొని విశ్రాంతి తీసుకుంటాడు. నిద్రలో అందమైన స్వప్నాన్ని చూస్తాడు. ఉదయం నిద్ర లేచిన తరువాత, నిద్ర లోని స్వప్నానుభవాన్ని మరచి, కావ్యాన్ని నిన్న ఎక్కడైతే విడిచిపెట్టి నిద్రించాడో, ఆ విషయాన్ని, తత్సంబంధ మైన భావాలను తిరిగి అందుకొని కావ్యాన్ని మళ్ళీ నడుపుకుంటూ రచనలో ముందుకు పోతాడు.

యోగభ్రష్టుని పరిస్థితి కూడా అంతే. గత జన్మలో యోగాన్ని విడిచిపెట్టి మరణించి, పుణ్య లోకాలలో పుణ్య ఫలాలను అనుభవించి, తిరిగి ఇక్కడ జన్మించిన తరువాత పుణ్య లోక ఫలాలను మరచి, పూర్వ జన్మలో యోగాన్ని ఎక్కడైతే విడిచిపెట్టి మరణించాడో, ఆ యోగబుద్ధిని, తత్సంబంధ మైన సంస్కారాలను తిరిగి అందుకొని మళ్ళీ యోగాన్ని రెట్టించిన ఉత్సాహంతో కొనసాగిస్తాడు.

పూర్వజన్మ లోని శ్రవణ జనిత సంస్కారము ఉండటం చేత, ప్రస్తుత జన్మలో శ్రవణాదికాలకు ఎక్కువగా శ్రమించకుండానే యోగాభ్యాసాన్ని కొనసాగిస్తాడు. కొద్ది పాటి ఉపదేశం ఉంటే చాలు. పూర్వ సంస్కారం దివ్యంగా సహకరిస్తుంది.

ప్రగాఢ ప్రజ్వలనము

పవిత్ర కార్యాలను ఆవిష్కరించే సందర్భాలలో జ్యోతి ప్రజ్వలనం చేయడం సంప్రదాయము. నూనెలో తడిపిన వత్తిని దీప స్తంభము నందు ఉంచి జ్యోతి ప్రజ్వలనం చేస్తారు. వత్తి అగ్ని నంటుకొని ప్రకాశించడానికి కొంత సమయం పడుతుంది. సమయాభావాన్ని గుర్తించి కార్యకర్తలు, ఆ నూనె వత్తికి చివర కర్పూరాన్ని అద్దుతారు. అంతే. దీప ప్రజ్వలనము క్షణాల్లో దివ్యంగా జరిగి పోతుంది. ఆ జ్వాలకు వత్తి అంటుకొని, ఆ తరువాత నిరంతరాయంగా ప్రకాశిస్తూ ఉంటుంది.

కర్పూరమును తడపక పోయినా వత్తి జ్వలిస్తుంది. కాని, కర్పూరాన్ని తాపడం చేత శీఘ్రంగా జ్వలిస్తుంది. అలాగే యోగభ్రష్టుడు బుద్ధి సంయోగం చేత సాధనను తప్పక సాగిస్తాడు. కాని శుచిర్భూతు లైన శ్రీమంతుల లేదా బుద్ధిమంతు లైన యోగుల కుటుంబాలలో జన్మించడము చేత సాధన కాలహరణం లేకుండా శీఘ్రంగా వేగాన్ని పుంజు కుంటుంది. యోగవాసిష్ఠములో మహర్షి వసిష్ఠుడు కూడా ఈ విషయాన్ని గీత లాగే ప్రస్తావించాడు.

శుచీనాం శ్రీమతాం గేహే గుప్తే గుణవతాం సతామ్ ।
జనిత్వా యోగ మేవైతే సేవన్తే యోగవాసితాః ॥

తత్ర ప్రాగ్భవనాభ్యస్తం యోగభూమి క్రమం బుధాః ।
దృష్ట్వా పరిపత న్త్యుచ్చై రుత్తరం భూమికా క్రమమ్ ॥

శుచుల, శ్రీమంతుల, గుణవంతుల, సాధువుల గృహాలలో జన్మించి, పూర్వ యోగవాసన చేత యోగమును అనుష్ఠిస్తారు. పూర్వ జన్మములో అనుష్ఠించిన యోగాభ్యాస క్రమమును తెలిసి, దానినే పరిణతితో ఆచరిస్తూ పోతారు అని యోగవాసిష్ఠము.

కురునందన సంబోధము

ప్రస్తుత శ్లోకంలో అర్జునుని కురునందనా! అని సంబోధించాడు భగవంతుడు. **నందయతీతి నందనమ్** - నందనము అంటే సంతోషింప చేసేది అని అర్థము. నందనుడు అంటే కుమారుడు. కురునందనుడు అంటే, కురువంశమును ఆనందింప చేసే వాడు అని ఒక అర్థము. కురువంశమున పుట్టిన వాడు, కుమారుడు అని మరొక అర్థము.

కురు అంటే ఆచరించు అని అర్థము. **యోగస్థః కురు కర్మాణి** *(2 - 48)* యోగస్థుడవై కర్మలను ఆచరించు అని రెండవ అధ్యాయం లోనే భగవంతుడు ఉపదేశించాడు కదా! యోగభ్రష్టుడు యోగుల, ధీమంతుల ఇండ్లలో పుట్టినట్లు, అర్జునుడు కురువంశములో జన్మించడం ఎంతో అనుకూలం కదా! సంస్కారాలు జన్మాంతరాలలో కలిసి నడుస్తాయి అనడంలో సంశయ మెక్కడుంది? యుద్ధం చేయడానికి నడుం బిగించి కురుక్షేత్ర రణరంగంలో కాలిడిన అర్జునునిలో తాత్త్విక మీమాంస తలెత్తిం దంటే అది సంస్కారం కాక మరేమిటి? జన్మాంతరాలలో సంస్కారాలే ప్రధాన భూమికను పోషిస్తాయి. యోగభ్రష్టునిలో అవి మరీ స్పష్టంగా కనిపిస్తాయి.

యోగ వైభవాన్ని తరువాత శ్లోకంలో వర్ణిస్తున్నాడు.

పూర్వాభ్యాసేన తేనైవ హ్రియతే హ్యవశోఽపి సః ।
జిజ్ఞాసు రపి యోగస్య శబ్దబ్ర హ్మాతివర్తతే ॥ **44**

పూర్వాభ్యాసేన-తేన-ఏవ-హ్రియతే-హి-అవశః-అపి-సః
జిజ్ఞాసుః-అపి-యోగస్య-శబ్దబ్రహ్మ-అతివర్తతే

సః	= వాడు	యోగస్య	= యోగమును
అవశః అపి	= ప్రయత్నము లేకున్నను	జిజ్ఞాసుః అపి	= తెలియ కోరువాడు కూడా
తేన	= ఆ	శబ్దబ్రహ్మ	= శబ్దబ్రహ్మమును
పూర్వాభ్యాసేన ఏవ	= పూర్వాభ్యాసము చేతనే	అతివర్తతే హి	= అతిక్రమించు చున్నాడు గదా
హ్రియతే	= ఆకర్షింప బడుతున్నాడు		

అర్జునా! యోగభ్రష్టుడు తానుగా ప్రయత్నించక పోయినా, పూర్వజన్మ లోని అభ్యాస బలం చేత యోగం వైపుకు లాగబడతాడు. యోగాన్ని తెలుసుకోవాలనే కోరిక కలవాడు కూడా వేదం లోని కర్మ మార్గాన్ని దాటి పోతాడు.

వ్యాఖ్య

జ్ఞాపకాలు మసకబారి పోతాయి. స్మృతులు మసకబారి మనస్సు లోనే ఉంటాయి. జ్ఞాపకాలకు, స్మృతులకు ఇదే తేడా. స్మృతులు అనేవి గతానికి సంబంధించి ఉంటాయి. చిత్తంలో చెదరకుండా ఉంటాయి. మనకు తెలియకుండా నిగూఢంగా ఉండే స్మృతులు మన ప్రమేయం లేకుండానే మనల్ని నడిపిస్తాయి.

మనందరికి పూర్వాభ్యాసాలు ఎన్నో ఉంటాయి. ఉన్నాయి. పూర్వాభ్యాసాలు అంటే పూర్వ జన్మలో చేసిన అభ్యాసాలు ***(యః పూర్వ జన్మని కృతః అభ్యాసః సః పూర్వాభ్యాసః).*** మనం గత జన్మలలో ఏవేవో చేశాము.

మరేవేవో చూశాము. అవన్నీ మనకు జ్ఞాపకం లేవు. అవి మనకు జ్ఞాపకం లేకపోయినా, వాటికి సంబంధించిన సంస్కారాలు, లేదా వాసనలు చిత్తంలో నిగూఢంగా, అవ్యక్తంగా ఉంటాయి. అవే స్మృతులు.

స్మృతులు మన వశంలో లేకపోయినా, మనం స్మృతులకు వశపడి ఉంటాము. సంస్కారాల చేత మనకు తెలియకుండానే బద్ధులమై ఉంటాము. అందుచేత, మనకు ఇష్టం లేకపోయినా, బలవంతంగా కొన్నిటిని ఆచరిస్తూ ఉంటాము. దీనిని శాస్త్రంలో 'తృణ జలూకా న్యాయం' అంటారు.

పూర్వాభ్యాసం చేత మన ప్రయత్నం లేకుండానే కొన్నిటిని ఆచరిస్తూ ఉంటాము. దీనినే వేదంలో 'తృణ జలూకా న్యాయం' అన్నారు. 'జలూకా' అంటే సంస్కృతములో జలగ అని అర్థము. 'తృణము' అంటే గడ్డిపోచ. గడ్డిపోచను పట్టుకొని జలగ ముందుకు సాగుతూ ఉంటుంది. ఒక సమయాన ముందున్న తృణమును పట్టుకొని వెనుక పట్టుకున్న తృణమును విడిచి పెడుతుంది. ఇదే 'తృణ జలూకా న్యాయం'. ముందున్న తృణాన్ని జలగ ఎందుకు పట్టుకుంది? అంటే, పూర్వాభ్యాసము చేత అని అర్థము.

ఇష్టం లేని పనిని ఎవ్వరూ చేయరు. ఇష్టం లేకపోయినా చేశాము అంటే, వాస్తవానికి అది ఇష్ట మైనదే. కాని, అలాగని మనకు తెలియనిది. నేడు ఆ కార్యము మనకు ఇష్టము లేకపోవచ్చు. గతంలో ఆ కార్యాన్ని మనమే ఇష్టపడి చేసి ఉన్నాము. తత్సంబంధ మైన సంస్కారాలు స్మృతుల రూపంలో చిత్తంలో ఉన్నాయి. అవి ప్రేరేపించి నపుడు ఇష్టం లేకున్నా మనం ఆ కార్యాలనే అవశులమై ఆచరిస్తాము ***(పూర్వాభ్యాసేన ఏవ బలవంతా హ్రియతే హి యస్మాత్, అవశః అపి).*** తన వశంలో లేని వారిని అవశులు అంటారు.

ఈ విధంగా తిరిగి జన్మ నెత్తిన యోగభ్రష్టుడు, పూర్వ జన్మలో ఏది అసంపూర్ణంగా ఆచరించి విడిచి పెట్టడం జరిగిందో, అట్టి యోగ జనిత సంస్కార ప్రభావం చేత తిరిగి ఆ యోగాన్ని అనుష్ఠించడానికి అనువైన ప్రదేశములో, అనుకూలమైన పరిసరాల నడుమ జన్మించి, అభ్యాసమును ప్రత్యేకమైన ఇచ్ఛతో ప్రారంభించక పోయినా, పూర్వ సంస్కారాల ఒత్తిడికి లొంగి ఆచరిస్తాడు. కర్మాభిలాష ఈ జన్మలో కలగక పోయినా, పూర్వ సంస్కారం తదనుగుణ మైన కర్మాసక్తిని కలిగించి కర్మాచరణమునకు పురి కొల్పుతుంది.

ఎవరి ప్రేరణ లేకపోయినా, ఏ విధమైన అనుకూల పరిస్థితులు కనిపించక పోయినా, కొందరు శైశవ దశ లోనే భక్తిని కలిగి ఉంటారు. ఎవరూ చెప్పక పోయినా, బాల్యం లోనే ఎవరో లాక్కొని పోయినట్లు వెళ్ళి ధ్యానం చేస్తూ కనిపిస్తారు. ఇవన్నీ ఇష్టపడి చేస్తున్నారు అని చెప్పడానికి ఆధారాలు లేకపోయినా, పూర్వాభ్యాస బలము చేతనే చేస్తున్నారు అని చెప్పక తప్పదు. యోగభ్రష్టుని విషయం కూడా అంతే.

యోగమహిమ ఎలాంటిదో యోగభ్రష్టుని విషయంలో స్పష్టంగా చూశాము. యోగభ్రష్టుడే కాదు, యోగమును గూర్చి తెలుసుకోవాలనే జిజ్ఞాస కలవారు కూడా వేదోక్త కర్మకాండ నుండి విడిపడి యోగరూప మైన వేదాంతము వైపు ఆకర్షితు లవుతారు అంటున్నాడు భగవంతుడు.

యోగ జిజ్ఞాసువు కూడా శబ్దబ్రహ్మమును అతిక్రమిస్తాడు ***(జిజ్ఞాసు రపి యోగస్య శబ్ద బ్రహ్మాతి వర్తతే).*** ఇక్కడ శబ్ద బ్రహ్మము అంటే, వేదోక్త కర్మానుష్ఠాన ఫలము అని అర్థం ***(శబ్ద బ్రహ్మ వేదోక్త కర్మానుష్ఠాన ఫలమ్).*** అట్టి ఫలాన్ని కూడా యోగ జిజ్ఞాసువు దాటి పోతున్నాడు ***(అతి వర్తతే).*** వేదాంత ప్రతిపాదిత మైన మార్గ ద్వయమును తెలిసిన వాడే గాక, తెలుసుకుంటున్న వాడు కూడా అనిత్య మైన వేదోక్త కర్మకాండ ఫలము నందు ఆసక్తిని త్యజిస్తాడు అని అర్థం. ఆత్మవిచారము యొక్క మహిమ అలాంటిది. ఆరంభ మైతే చాలు. అటు, ఇటు చూడదు. దుర్గతిని పొందనే పొందదు. ఈ విధంగా యోగిత్వం ఎప్పుడైనా, ఎవరి కైనా యోగ్యత్వమే. శ్రేయస్కరమే.

యోగిత్వం ఎలా శ్రేయస్కరమో కూడా చెబుతున్నాడు.

ప్రయత్నా ద్యతమానస్తు యోగీ సంశుద్ధ కిల్బిషః ।
అనేక జన్మసంసిద్ధ స్తతో యాతి పరాం గతిమ్ ॥ **45**

ప్రయత్నాత్-యతమానః-తు-యోగీ-సంశుద్ధ కిల్బిషః
అనేకజన్మ సంసిద్ధః-తతః-యాతి-పరాం-గతిం

ప్రయత్నాత్	= ప్రయత్న పూర్వకముగ	అనేకజన్మ సంసిద్ధః	= అనేక జన్మల సంస్కారము వలన ప్రాప్తి నొంది
యతమానః తు	= యత్నించుచున్న వాడైన	తతః	= తదనంతరము
యోగీ	= యోగి	పరాం	= పారలౌకిక మైన
సంశుద్ధకిల్బిషః	= పాప రహితుడై	గతిం	= సిద్ధిని
		యాతి	= పొందుతున్నాడు

పార్థా! పట్టుదల కలిగి ప్రయత్నం చేసే యోగి పాపా లన్నీ పోగొట్టు కుంటాడు. అనేక జన్మలలో అభ్యసించిన యోగ ఫలితంగా యోగసిద్ధిని పొందుతాడు. ఆ తరువాత సర్వోత్కృష్ట మైన మోక్షాన్ని పొందుతాడు.

వ్యాఖ్య

యోగము శ్రేయోపాయము కనుక శ్రేయస్కరము. యోగమును ఆశ్రయించి దుర్గతిని పొందిన వారు లేరు. యోగము తల్లి లాగా మనల్ని రక్షిస్తుంది. ఆశ్రయించిన వారిని యోగమాత త్యజించదు. కొంత కాలం ఆశ్రయించుకొని, ఆ తరువాత మనం త్యజించినా, సంస్కార రూపంలో మళ్ళీ యోగం మన హృదయాన్ని తట్టి లేపి, మనస్సును ప్రేరేపించి అభ్యాసం చేయిస్తుంది. మనం యోగాన్ని విస్మరించినా, యోగం మనల్ని విస్మరించదు.

ప్రపంచంలో ఏదీ అసాధ్యం కాదు. అలాగని ఏదీ సులభ సాధ్యం కూడా కాదు. ప్రయత్నం దృఢంగా లేనపుడు ఏదయినా దుర్లభమే. గట్టి ప్రయత్నం చేసే వారికి ఏదైనా సులభమే. పట్టుదలతో యోగాభ్యాసం చేసే యోగి కొద్ది కొద్దిగా జన్మజన్మలలో సాధించు కొనిన పుణ్య సంస్కార సముదాయం చేత పాపా లన్నిటినీ క్షాళనం చేసుకుంటాడు **(ప్రయత్నాత్ యోగీ సంశుద్ధ కిల్బిషః).** ఇదంతా ఒక్క రోజులో ఊడి పడింది కాదు. అనేక జన్మలలో యత్నించి సాధించు కున్నది.

యోగాభ్యాసంలో నేడు మనం దృఢ ప్రయత్నంతో ముందుకు సాగుతున్నాము అంటే, ఈ దృఢత్వము పూర్వాభ్యాస ఫలం అని గ్రహించాలి. అనేక జన్మలలో కొద్ది కొద్దిగా ప్రోగు చేసుకున్న సంస్కారమే నేడు సంసిద్ధిని కలిగిస్తూ ఉంది.

జన సంచారము ఎక్కువగా ఉండే ప్రదేశములో కూడా ఒక వ్యక్తి చాకచక్యంతో సైకిలును వేగంగా త్రొక్కుతూ పోతున్నా డంటే, ఆ సామర్థ్యం పూర్వాభ్యాసం వల్ల ప్రాప్తించిందే కదా! యోగం విషయంలో కూడా అంతే.

అతీవ శ్రద్ధయా యుక్తో జిజ్ఞాసుః విష్ణుతత్పరః!
జ్ఞాత్వా ధ్యాత్వా తథా దృష్ట్వా జన్మభి ర్బహుభిః పుమాన్ ॥
విశేన్నారాయణం దేవం నాన్యథా తు కథంచన !

ఉత్తమ మైన శ్రద్ధ గల జిజ్ఞాసువు విష్ణుభక్తు డవుతాడు. ఆ తరువాత విష్ణుమూర్తిని గూర్చి తెలుసు

కుంటాడు. ధ్యానిస్తాడు. ఆపైన దర్శిస్తాడు. అనేక జన్మలలో ఇలా ఆచరించడం చేత దేవదేవు డైన నారాయణుని పొంద గలుగుతాడు. మరో విధంగా పొందే అవకాశమే లేదు కదా! అన్నది నారదీయం.

దీనిని బట్టి మనకు ఒక్క విషయం సుస్పష్టంగా అర్థ మవుతూ ఉంది. ఈ క్షణాన శ్రద్ధతో మనం భగవద్గీతను అధ్యయనం చేస్తున్నాము అంటే, దీని వెనుక ఎంతో కృషి ఉంది. ప్రయత్నం ఉంది. అనేక జన్మలలో ఆచరించిన సుకృతం తోడుగా ఉంది. అందుచేతనే ముక్తి అనేది శతకోటి జన్మల పుణ్యఫలంగా అభివర్ణించారు శ్రీ ఆదిశంకరాచార్యస్వామి **(ముక్తి ర్నో శతకోటి జన్మ సుకృతైః పుణ్యై ర్వినా లభ్యతే).**

పల్లవి: పాడినా నీ పాటలే
మాటాడినా నీ మాటలే ॥ పాడినా ॥
అనుపల్లవి: ఎన్ని జన్మల పుణ్యఫలమో
యెద నిండా నీ తలపులే ॥ పాడినా ॥
చరణములు:
చూడాలని నా కనులు - నిను
చూపాలని కనుపాపలు
అసువులు బాసే వేళలోగా
నీ రూపే చూపు కావాలని ॥ పాడినా ॥

నేను నీవను భేదమేల
నీవు నాలో నిలిచిన వేళ
దారి బత్తెము నామము
మోక్షపదమే గమ్యము ॥ పాడినా ॥

అని పూర్వజన్మల సుకృతాన్ని స్మరించుకొని పరవశించింది చైతన్య హృదయం.

శతకోటి జన్మల పుణ్యఫల విశేషం లేకుండా ముక్తి ప్రాప్తించదు అన్నారు. అలాంటి మార్గంలో పయనించే వారి కన్నా ధన్యు లెవ రుంటారు? కనుకనే ఈ మార్గంలో అధికంగా యత్నించే ***(ప్రయత్నాత్ ఇతి)*** యోగి సర్వ కల్మషాల నుండి విడిపడి అనేక జన్మల పుణ్యఫలంగా పరమగతిని పొందుతాడు అంటున్నాడు భగవానుడు.

అర్జునుడు మనస్సు యొక్క చంచలత్వాన్ని ప్రస్తావిస్తూ ప్రశ్నించుటకు ముందు, అంటే ముప్పై రెండవ శ్లోకం వరకు భగవానుడు ఏ విషయాన్ని గూర్చి ప్రసంగం చేశాడో, తిరిగి దానినే ఇక్కడ అందుకొని ప్రవచిస్తున్నాడు. యోగాన్ని, యోగిని ఇక్కడ ప్రశంసిస్తున్నాడు.

యోగ మార్గము పవిత్ర మైంది. శుభకర మైంది. యోగాభ్యాసము మంగళకర మైంది. అలాగని యోగాభ్యాసంలో అవరోధాలు తప్పవు. ప్రతిబంధకాలు ఉంటాయి. శ్రమ లుంటాయి. బాధ లుంటాయి. ఇవన్నీ యోగాభ్యాసంలో అనివార్యాలు. అయినా సంకల్పం నిశ్చయంగా ఉండి, ప్రయత్నం దృఢంగా సాగితే ఫలితం ఎన్నడూ దూరం కాదు.

ఒకవేళ ప్రయత్నంలో మనం విఫల మైనా, అది సాధనలో అపజయం కాదు. సాఫల్యాలు ఒక విధంగా బోధిస్తే, వైఫల్యాలు మరొక విధంగా బోధిస్తాయి. బోధ ఏదైనా జ్ఞానమే. జ్ఞానంలో ఎవరో కాదు, ఈశ్వరుడే ఉన్నాడు. యోగాభ్యాసంలో సఫల మైనా, విఫల మైనా పరమేశ్వరుడు మనకు దూరంగా లేడు.

ప్రయత్నాలు ఏదో ఒకనాడు ఫలితాలను తప్పక ముందుంచుతాయి. యోగానికి ఫలితము యోగీశ్వరుడే. యోగికి గమ్యము పరమ పద రూపంలో ఉన్న పరమేశ్వరుడే. అదే మోక్షం. అదే పరమ మైన గతి. ఉత్కృష్ట మైన గమ్యము ***(పరాం గతిమ్, ప్రకృష్టాం గతిం).*** యోగి, లేదా యోగభ్రష్టుడు చివరగా పొందేది మోక్షమే.

ఇక మనం చేయవలసిందే ఉంది. ఏమి చెయ్యాలో చెబుతున్నాడు.

తపస్వి భ్యోఽ ధికో యోగీ జ్ఞాని భ్యోఽ పి మతోఽ ధికః ।
కర్మిభ్య శ్చాధికో యోగీ తస్మా ద్యోగీ భవార్జున ॥ **46**

తపస్విభ్యః-అధికః-యోగీ-జ్ఞానిభ్యః-అపి-మతః-అధికః
కర్మిభ్యః-చ-అధికః-యోగీ-తస్మాత్-యోగీ-భవ-అర్జున

అర్జున	= అర్జునా!				
యోగీ	= యోగి		యోగీ	=	యోగి
తపస్విభ్యః	= తపస్సు చేయువారి కంటె		కర్మిభ్యః చ	=	కర్మిష్ఠుల కంటె
అధికః	= అధికుడు		అధికః	=	అధికుడు
జ్ఞానిభ్యః అపి	= జ్ఞానుల కంటె కూడ		తస్మాత్	=	అందువలన
అధికః	= అధికుడు		యోగీ	=	యోగివి
మతః	= భావింప బడ్డాడు		భవ	=	అగుము!

అర్జునా! తపస్సు చేసే వారందరి కంటే యోగి శ్రేష్ఠుడు. శాస్త్ర జ్ఞానము గల వారందరి కంటే గొప్పవాడు. కర్మలు చేసే వారందరి కంటే ఉత్తముడు. కాబట్టి, పార్థా! నువ్వు యోగివి కా!

వ్యాఖ్య

మార్గము ఏదైనా నిశ్చయంగా గమ్యమును చేర్చేదై ఉండాలి. అంతేకాదు, మార్గము సరళంగా, అల్ప ప్రయాసంతో ఉండాలి. అదే ఋజు మార్గము. నిజ మార్గము. చక్కని రాజ మార్గము. అదే ఈ అధ్యాయంలో మనం దర్శించిన ధ్యాన మార్గము. దుఃఖ సంయోగ వియోగ మార్గము.

ధ్యానస్థితి విలక్షణ మైనది. సాధన లన్నీ సంకల్పాలతో ముడిపడి ఉంటాయి. సంకల్పయుతంగా ఉంటాయి. ధ్యాన మొక్కటే నిస్సంకల్పంగా ఉండే ప్రయత్నంలో కొనసాగుతూ ఉంటుంది. ఏదో పూర్ణత్వం వైపు మనం సాగుతున్నాము అనడానికి ఇదే గుర్తు.

ధన సంపాదనలో, వస్తువులను సమకూర్చుకోవడంలో, వంట చేయడంలో, అలాగే వడ్డించడములో మనస్సు ఉంటుంది. మాటలూ ఉంటాయి. మరెన్నో సంకల్పాలూ ఉంటాయి. భోంచేసే సమయంలో మాత్రం మాటలు మూగ బోతాయి. మౌనమే రాజ్య మేలుతుంది. అది ఆలోచించే స్థితి కాదు. ఆరగించే స్థితి.

అంతవరకు సాగిన ఆలోచనలు, ఆలాపన లన్నీ ఈ ఆరగింపు కొరకే. ఇదొక ఉత్కృష్ట మైన దశ. అంతమాత్రాన, ముందు జరిగిన ఏర్పాట్లన్నీ నికృష్టాలు కావు. అవన్నీ సాగిన తరువాతే ఆరగింపులో ఆనందించే స్థితి వచ్చింది. అయినా తృప్తి చెందడమే ప్రధానం కనుక, ఏర్పాట్లు ఎన్నున్నా సాపాటే శ్రేష్ఠ మైంది. ఉత్కృష్ట మైంది.

సంకల్పాలతో ముడి పడిన సాధన లన్నీ చివరగా నిస్సంకల్ప మైన ధ్యానం వైపే తిరుగుతాయి. ధ్యానం శ్రేష్ఠ మైనదిగా చెప్పబడింది. అందుకే ధ్యానయోగి సర్వ శ్రేష్ఠుడుగా చెప్పబడ్డాడు. తపస్వుల కంటే అధికుడు

(తపస్విభ్యః అధికః శ్రేష్ఠః యోగీ). జ్ఞానవంతుల కంటే ఉత్కృష్టుడు ***(జ్ఞానం శాస్త్ర పాండిత్యం).*** కర్మాచరణమే ప్రధానంగా గల కర్మల కంటే కూడా శ్రేష్ఠుడు ***(కర్మ అగ్నిహోత్రాది వేదోక్త కర్మ).*** అందుచేత ***(యస్మాత్)*** అర్జునా, నువ్వు యోగివి కా! అని ఆదేశించాడు భగవానుడు ***(యస్మాత్ తస్మాత్ యోగీ భవ అర్జున!).***

తాపసుల కంటే అధికుడు

తపింప చేసేది తపస్సు ***(తపతీతి తపః).*** సాధనలో తపించే వారు తపస్వులు. కఠోర మైన నియమాలతో, నిరంతర ఉపవాసాలతో శ్రమించే వారు తపస్వులు. తపస్సు అనేది మార్గమే. మరి తపస్సుకు ఫల మేమిటి? తపస్సు యొక్క గమ్య మేమిటి? పాప నివృత్తియే తపః ఫలం. పాపములను హరించేది తపస్సు ***(తపసా కిల్బిషం హన్తి).*** కనుక తపో సాధనలో శ్రమ అధికం, ఫలం అల్పం. అదే ధ్యానంలో అయితే ఎటువంటి కఠోర నియమాలూ ఉండవు. శ్రమ అధికంగా ఉండదు. కాని, ఫలం అల్పం కాదు, మహోత్కృష్ట మైంది. సమ్యగ్దర్శన నిష్ఠయే ఫలంగా గలది. అందుచేత తపస్వుల కన్నా యోగి ఉత్కృష్ట మైన వాడు ***(తపస్విభ్యః అధికః యోగీ).***

జ్ఞానుల కంటే శ్రేష్ఠుడు

జ్ఞానము అంటే పాండిత్యము. కేవలం శాస్త్ర పాండిత్యము ***(జ్ఞానం అత్ర శాస్త్ర పాండిత్యం).*** అది కూడా మీమాంసాది శాస్త్ర జ్ఞానము. ఈ విధమైన పాండిత్యము ధర్మావగాహనకు పని కొస్తుంది. ధర్మాచరణమునకు సహకరిస్తుంది. ధర్మాచరణం ద్వారా పుణ్య సంచయము, తత్ఫలంగా స్వర్గ ప్రాప్తి కలుగుతాయి. స్వర్గ భోగాలు శాశ్వతాలు కావు. పుణ్య ఫలంగా లభించే స్వర్గం పుణ్యంతో పాటు క్షీణిస్తుంది. ఆ తరువాత భూమి గుండ్రంగా ఉంది అనేదే అనుభవానికి అందుతుంది. ధ్యాన సాధన స్వర్గ ప్రధాన మైంది కాదు. మోక్ష ప్రధాన మైంది. తిరిగి వచ్చే పోక కాదు. తిరిగి రాని పోక. నశించే గమ్యం కాదు. పరమపద గమ్యము. పరమగతి ***(పరాం ప్రకృష్టాం గతిమ్).*** అందుచేత జ్ఞానుల కన్నా యోగి శ్రేష్ఠ మైన వాడు ***(జ్ఞానిభ్యః అపి అధికః).***

కర్మల కంటే ఉత్కృష్టుడు

ఇక్కడ కర్మ అంటే అగ్నిహోత్రాది వేదోక్త కర్మలు అని అర్థము ***(అగ్నిహోత్రాది వేదోక్త కర్మ).*** ఇవన్నీ ఇహపరాలకు సంబంధించినవే గాని పరమ పురుషార్థ మైన మోక్షము వైపు సాగేవి కావు. ఆచారాలు ఎక్కువ, అవగాహన తక్కువ. శ్రమ అధికం, ఫలం అల్పం. సదాచార జీవనము, కామ్య ఫలసిద్ధి ప్రధానంగా సాగేవే గాని, నిష్కామ్యంగా నడిచేవి కావు. సర్వాత్మ భావాన్ని ప్రసాదించేవీ కావు. అవన్నీ ధ్యానసాధన లోనే లభ్య మవుతాయి. అందుచేత యోగి కర్మల కంటే కూడా శ్రేష్ఠమైన వాడు ***(కర్మిభ్యః అధికః యోగీ విశిష్టః).***

ధ్యాన వైశిష్ట్యము

తపో జ్ఞాన కర్మలు, మార్గం స్థాయి నుండి చూచి నపుడు అధిక శ్రమతో, అతి ప్రయాసతో కూడి ఉన్నాయి. గమ్యం స్థాయి నుండి చూచినపుడు అనిత్యంగా తెలుస్తూ ఉన్నాయి. కాని ధ్యానయోగం ప్రశాంత మార్గంలో సాగిపోతూ ఉంది. సర్వోత్కృష్ట మైన మోక్షమే గమ్యంగా కలిగి ఉంది. కనుక ధ్యాన యోగాన్ని అనుష్ఠించే ధ్యానయోగి తపస్వుల కన్నా, జ్ఞానుల కన్నా, కర్మల కన్నా విశిష్ట మైన వాడుగా తెలుస్తూ ఉన్నాడు.

మరొక ప్రధాన విషయ మేమిటంటే, ఇంతవరకు మనం చూచిన మార్గా లన్నిటిలో ఒక్క ధ్యానం లోనే ఈశ్వరుని ప్రస్తావన ఉంది. భక్తి మిళితమై ఉంది. ధ్యానయోగికి కళ్ళు తెరచినా దైవ దర్శనమే. కళ్ళు మూసినా దైవ దర్శనమే. ఈ విషయాన్ని తరువాత, చివరి శ్లోకంలో కూడా చూడబోతాము. ఈ విధంగా ధ్యాన యోగము విశిష్టంగా, పరమోత్కృష్టంగా ఉంది. అందుకే ధ్యానయోగి ఉత్కృష్టంగా గోచరిస్తున్నాడు. ఏకంగా భగవంతుడికే

పరమ ఇష్టు డయ్యాడు ***(స యోగీ పరమో మతః - 6 - 32).*** అందుచేత, అర్జునా! నువ్వు యోగివి కా! ***(తస్మాత్ యోగీ భవార్జున!)*** అని అర్జునునికి ఉపదేశిస్తూ ఉన్నాడు. వాస్తవానికి ఇది కేవలం అర్జునుని కొరకు చెప్ప బడింది కాదు. యోగులు కండి - యోగులు కండి అని సర్వ మానవాళికి యోగేశ్వరుడు వినిపిస్తున్న సందేశం.

యోగు లందరిలో సర్వ శ్రేష్ఠు డెవరో చెబుతున్నాడు.

యోగినా మపి సర్వేషాం మద్గతే నాన్తరాత్మనా ।
శ్రద్ధావా న్భజతే యో మాం స మే యుక్తతమో మతః ॥ **47**

యోగినాం-అపి-సర్వేషాం-మద్గతేన-అంతరాత్మనా
శ్రద్ధావాన్-భజతే-యః-మాం-సః-మే-యుక్తతమః-మతః

సర్వేషాం	=	సమస్తమైన	మాం	=	నన్ను
యోగినాం అపి	=	యోగులలో కూడ	భజతే	=	సేవించు చున్నాడో
యః	=	ఎవడు	సః	=	అతడు
మద్గతేన	=	నన్ను పొందిన	మే	=	నా చేత
అంతరాత్మనా	=	అంతఃకరణముతో	యుక్తతమః	=	ఉత్తమ యోగిగా
శ్రద్ధావాన్	=	శ్రద్ధావంతుడై	మతః	=	భావింప బడుతున్నాడు

అర్జునా! నా యందే మనస్సు నిలిపిన వాడు, నా యందే శ్రద్ధ గల వాడు, నన్నే ధ్యానించు వాడు యోగు లందరిలో శ్రేష్ఠు డని నా అభిప్రాయము.

వ్యాఖ్య

శాస్త్రాలు ఏవైనా, అవి ఏయే విషయాలను బోధించినా, అవాంతరంగా అనేక అంశాలను ప్రస్తావించినా, బాగా పరిశీలించి అర్థం చేసుకుంటే, వాటిలో అతి ప్రధానమైన, కేంద్ర విషయం ఏదో అది ప్రతి అంశం లోనూ అంతర్లీనంగా కనిపిస్తూనే ఉంటుంది. అదే చివరగా మనకు స్పష్టం చేయ బడుతుంది.

ఆరవ అధ్యాయ మైన ఈ ఆత్మసంయమ యోగము సాధన ప్రధానంగా, ధ్యానమే ముఖ్య విషయంగా నడిచింది. యోగవిధానం, యోగశిక్షణ, యోగ ప్రతిబంధకాలు, వాటిని అధిగమించే ఉపాయాలు, యోగ ఫలము - ఇలా ఎన్నో విషయాలను మహాద్భుతంగా ప్రవచించిన గీతాచార్యుడు, చివరగా **తస్మాద్యోగీ భవ!** అని తన మనస్సు లోని మాటను వినిపించి నలభై ఆరవ శ్లోకాన్ని పూర్తి చేశాడు. చివరి శ్లోకంలో, అంటే నలభై ఏడవ శ్లోకంలో అతడే యోగు లందరిలో మిక్కిలి శ్రేష్ఠుడు అంటూ అధ్యాయాన్ని సమాప్తి చేశాడు. ఇక్కడ భగవంతుడు మెచ్చుకుంటున్న యోగి ఎవడో కాదు. పూర్వ శ్లోకం లోని యోగియే. అతనిని గూర్చే ఈ చివరి శ్లోకంలో వివరిస్తున్నాడు. యోగిగా మనకు తెలిసిన వ్యక్తినే ఇక్కడ భక్తుడుగా పరిచయం చేస్తున్నాడు.

శ్రేష్ఠత్వము అద్వైతానిదే

యోగు లందరిలో కూడా **(యోగినా మపి సర్వేషాం)** అతడే మిక్కిలి శ్రేష్ఠుడు **(సః యుక్త తమః)** అన్నాడు భగవంతుడు. అతడెవడు అంటే, (1) మిక్కిలి శ్రద్ధ కలిగిన వాడు (2) మనస్సును శ్రీకృష్ణుని యందే నిలిపిన వాడు.

యోగు లందరిలో శ్రేష్ఠుడు అంటే, ఒకే యోగమును అనుష్ఠించే అనేక మందిలో శ్రేష్ఠుడు అని అర్థం కాదు. అనేక యోగాలు, అంటే రుద్రాదిత్యాది దేవతలను ధ్యానించడంలో అభిరుచి కలిగి, అనేక మంది

దేవతలను అనేక యోగాల ద్వారా సేవించే వారందరిలో శ్రేష్ఠుడు అని అర్థము. ఎవడైతే శ్రీకృష్ణుని యందే మనస్సును నిలిపి ధ్యానిస్తాడో వాడే యుక్తతముడు ***(యుక్తతమః).*** అంటే, వాసుదేవుని యందు స్థిరంగా మనస్సు నిలిపిన వాడు అని అర్థం ***(మయి వాసుదేవే సమాహితేన, అన్తరాత్మనా అన్తః కరణేన).***

వాసుదేవః - అంటే వాసువు, దేవుడు అని రెండు పదాలుగా అర్థం చేసుకోవాలి. ***వసన్తి అస్మిన్ జగన్తి ఇతి వాసుః -*** లోకము లన్నీ ఎవరి యందు ఉంటాయో, అతడు వాసువు. ***దీవ్యతీతి దేవః -*** ప్రకాశించు వాడు దేవుడు. ***వాసుశ్చ అసౌ దేవశ్చ వాసుదేవః -*** జగన్నివాసుడు, ప్రకాశైక స్వరూపుడు అయిన భగవంతుడే వాసుదేవుడు. అట్టి వాసుదేవుని యందు మనస్సును లగ్నం చేసిన వాడే యోగిశ్రేష్ఠుడు ***(మద్గతేన అంతరాత్మనా).***

అన్య దేవతలను ధ్యానించే వారు ఒక దేవత మరొక దేవత కన్నా అన్య మనే భావనలో ఉంటారు. రుద్రుని ధ్యానించే వారికి సూర్యుడు వేరే దేవత. సూర్యోపాసన చేసే వారికి రుద్రుడు వేరే దేవత. ఈ విధమైన యోగులు ఆచరించే ధ్యానాలలో ద్వైతమే ప్రధానంగా ఉంది. కాని, వాసుదేవుని ధ్యానించే భక్తుడు ద్వైతి కాడు. అతడి మనస్సు తన అంతరంగ మందు ప్రకాశిస్తున్న వాసుదేవుని యందే లగ్నమై ఉంది. సర్వభూతాల హృదయాలలో వసించే వాడు వాసుదేవుడు. ఆయన కన్నా అన్యంగా జగత్తు లేదు. జీవులలో ప్రకాశించేది తానే. జీవ చైతన్యము ఈశ్వర చైతన్యమే ***(అయమాత్మా బ్రహ్మ).*** ఇది అద్వైత ధ్యానమే గాని, ద్వైత ధ్యానం కాదు. అద్వైత భావనలో అద్వితీయ ధ్యానాన్ని కొనసాగించే యోగి, ద్వైత ధ్యానాలను సాగించే వారందరిలో శ్రేష్ఠుడు ***(యుక్తతమః).*** అందుచేత అతడు శ్రద్ధావంతుడు.

శ్రద్ధావంతుడు

శాస్త్ర విషయము నందు, శాస్త్రమును వివరించి చెప్పే ఆచార్యుని యందు అకుంఠిత మైన విశ్వాసమే శ్రద్ధ ***(శాస్త్రస్య గురు వాక్యస్య సత్య బుద్ధ్యవధారణమ్ శ్రద్ధా!).*** ఈ విధమైన శ్రద్ధ చేత బ్రహ్మ వస్తువు పొంద బడుతుంది ***(యయా వస్తు ఉపలభ్యతే).***

బ్రహ్మ మొక్కటే సత్యము. అదే నీవు. దానికి అన్యమైన దంతయు మిథ్య అని శాస్త్రము నందు, గురు వచనము నందు లభించే విషయముపై విశ్వాసమే శ్రద్ధ ***(బ్రహ్మైవ సత్యం, తదేవ త్వం, అన్యత్ సర్వం మిథ్యా, ఇతి గురుణా వేదాంతైః బోధ్యమానం వస్తు విశ్వసితి).*** ***తత్త్వమసి*** అనే మహావాక్యమును ప్రతిపాదించేదే శాస్త్రము. గురు వాక్యము అంటే, శాస్త్రము ప్రతిపాదించిన ***తత్త్వమసి*** వాక్యమును వ్యాఖ్యానించే ప్రసంగ విషయము ***(శాస్త్రం తత్త్వమస్యాది శాస్త్రం, 'గురువాక్యం' తదనుసారి).*** ఈ రెండు విషయాల యందు విశ్వాసమే శ్రద్ధ. శ్రద్ధ గల వాడు జ్ఞానాన్ని పొందుతాడు ***(శ్రద్ధావాన్ లభతే జ్ఞానం).*** ఇక్కడ పొందే జ్ఞానము బ్రహ్మాత్మ జ్ఞానము. ఆత్మయే బ్రహ్మము అనే జ్ఞానము. జగద్రూపంలో ఉన్నది జగత్తునకు అభిన్న నిమిత్త ఉపాదాన కారణ మైన బ్రహ్మమే. కనుక జగత్తు బ్రహ్మము కన్నా అన్యంగా లేదు. బ్రహ్మమే విశ్వము ***(బ్రహ్మైవేదం విశ్వమితి, సర్వం ఖలు ఇదం బ్రహ్మ).*** ఇక ఆత్మ ఏదైతే అంతర్యామిగా ఉందో అది కూడా బ్రహ్మమే అని గ్రహించాము ***(అయమాత్మా బ్రహ్మ).*** బ్రహ్మము, జగత్తు, ఆత్మ - ఈ మూడూ ఒక్కటే అనే అఖండ జ్ఞానములో రెండెక్కడ ఉన్నాయి? ఇదే అద్వైత జ్ఞానము. అద్వైతానుభూతి. ఇది అన్య దేవతలను ద్వైత భావంతో ఆరాధించే వారికి కలగదు. కనుక యోగు లందరి కంటే శ్రద్ధావంతుడై, మనస్సును ఆత్మ యందే లగ్నం చేసిన ధ్యానయోగి శ్రేష్ఠుడు అని చెబుతూ, ఏ పాకమైనా అగ్ని సంపర్కము లేకుండా తయారు కానట్లు, ఏ యోగ మైనా ప్రేమ స్వరూపమైన భక్తి లేకుండా పూర్ణత్వాన్ని సంతరించుకోదు అనే అద్భుత మైన సత్యాన్ని కూడా అందించి అధ్యాయానికి, అధ్యాయ షట్కానికి ముగింపు పలుకుతున్నాడు ముకుందుడు. ***మాం భజతే -*** యోగి నన్నే సేవిస్తున్నాడు అని పలికాడు.

ఈ అధ్యాయంతో ప్రథమ అధ్యాయ షట్కం ముగిసింది. భగవద్గీత ***తత్త్వమసి*** వాక్య వివరణమే నవి ముందే తెలుసుకొని ఉన్నాము. మొదటి ఆరు అధ్యాయాలు ***త్వం*** పద నిర్దేశ మని, మూడవ ఆరు అధ్యాయాలు ***అసి*** పద నిర్దేశ మని, రెండవ ఆరు అధ్యాయాలు ***తత్*** పద నిర్దేశ మని గ్రహించాము.

త్వం - అంటే నీవు. నీవు అంటే ఆత్మ. ఆత్మను గూర్చిన సంపూర్ణ విషయాన్ని అందించిన ఈ ప్రథమ అధ్యాయ షట్కము ఆత్మధ్యానంతో సమాప్త మైంది. ఇక రాబోయే రెండవ అధ్యాయ షట్కము ***తత్*** పదమును నిర్దేశిస్తుంది. ***తత్*** అంటే అది. అది అంటే బ్రహ్మము. పరమేశ్వరుడు. పరమేశ్వరునికి సంబంధించిన ఈ రెండవ ఆరు అధ్యాయాలు, అంటే ద్వితీయ అధ్యాయ షట్కము పరమేశ్వరుని గురించి విశేషంగా ప్రవచించి, పన్నెండవ అధ్యాయ మైన భక్తి యోగంతో సమాప్త మవుతుంది. ఏడవ అధ్యాయంతో భక్తి షట్కము ప్రారంభ మవుతూ ఉంది కనుక, ఈ రెండు షట్కాలను అనుసంధానం చేస్తూ ***మయ్యాసక్త మనః*** అనే ఏడవ అధ్యాయం యొక్క ప్రారంభ శ్లోకాన్ని ***మాం భజతే*** అనే ఈ ఆరవ అధ్యాయం యొక్క చివరి శ్లోకాన్ని భక్తి పాశంతో ముడి వేస్తున్నాడు.

భక్తియే ముక్తి

భక్తి శ్రేష్ఠ మైనది. పవిత్ర మైనది. నిరపాయ మైనది. ప్రేమయుత మైనది. మోక్షానికి ఉపకరించే సాధనలలో భక్తియే విశిష్ట మైనది అన్నారు శ్రీ ఆదిశంకరులు ***(మోక్ష సాధన సామగ్ర్యాం భక్తి రేవ గరీయసీ).*** మరి భక్తి అంటే ఏమిటి? భక్తికి నిర్వచన మేమిటో కూడా ఆచార్యులే తెలిపారు. స్వస్వరూప సంధానమే భక్తి అని నిర్వచించారు. అంటే, జీవబ్రహ్మైక్యము, లేదా బ్రహ్మాత్మ జ్ఞానమే భక్తి ***(స్వస్వరూపాను సంధానం భక్తి రిత్యభిధీయతే).***

ద్వితీయ అధ్యాయ షట్కము తత్పదము. భక్తి తత్పదానికి సంబంధించింది. భక్తి గల హృదయం లోనే జ్ఞానాంకురము దర్శన మిస్తుంది. భక్తి లేకుండా కర్మయోగం లేదు. భక్తి లేకుండా జ్ఞానయోగమూ లేదు. కర్మయోగి భక్తుడు. జ్ఞాని కూడా భక్తుడే అని భగవంతుడే ప్రబోధించాడు *(7 - 16).* ఆత్మజ్ఞు డైన జ్ఞాన భక్తుడికి తాను, తనకు జ్ఞాని భక్తుడు ప్రియుడు అని కూడా చెప్పాడు *(7 - 17).* శ్రేష్ఠుడైన భక్తుడు నాకు ప్రియుడు అని గీతలో అనేక చోట్ల ప్రస్తావించిన పరమేశ్వరుడు, ఆరవ అధ్యాయాన్ని కూడా ఆ భావం తోనే సమాప్తి చేసి *(6 - 47)* ద్వితీయ అధ్యాయ షట్కంలో ప్రవహించే భక్తి నదిలో మన లందరిని మంగళ స్నానం చేయించాలని సంకల్పించి ***తస్మాద్యోగీ భవార్జున!*** అందుచేత యోగివి కా, అర్జునా! కర్మయోగివి కా! ధ్యానయోగివి కా! భక్తియోగివి కా! అని అర్జునుని నిమిత్తంగా చేసుకొని, తనను విశ్వసించి బ్రతుకుతున్న మనందరి చెవులకు అమృత సందేశాన్ని అందించాడు.

కరిష్యే వచనం తవ - అయ్యా! నీ మాటే నాకు శిరోధార్యం. నువ్వు చెప్పినట్లే చేస్తాను అని గీత ముగింపు లోనే కాదు, ప్రారంభం నుండి అడు గడుగుకు మ్రొక్కుతూ పలకాలి. ***అడుగు అడుగుకు కొండల రాయా దండము గైకొనవా!*** అంటూ పాడుకొంటూ ముందుకు సాగాలి. అంతేకాదు, ఆ బాటలో నిశ్చింతగా సాగి పొమ్మని మనస్సుకు తట్టి మరీ చెప్పాలి. అది అభయమార్గ మని పదే పదే బుద్ధికి పట్టించాలి. భక్తి పీయూషంతో చిత్తాన్ని ముద్దముద్దగా తడపాలి.

మనసా! మహిని చూశావు. మహిలో మాయలు చూశావు. మమతలు చూశావు. వాటిలో మోసాలు చూశావు. అంతా మంచే అనుకున్నావు. వంచనను జీర్ణించుకోలేక పోయావు. నాది - నాది అంటూ తిరిగావు. ఏది నాది? అంటూ నిరాశలో నిలబడ్డావు. అందా లనుకొని ఆశించావు. బంధాలని తెలిసి అలమటించావు. ఎంతో శ్రమించావు. ఎంతగానో పరిశ్రమించావు. కుదుట పడిం దెక్కడ? ఊరట చెందిం దెప్పుడు? విరామ మెక్కడ? విశ్రాంతి

ఎప్పుడు? నిర్దయ గుడిసెలో అశాంతి కప్పు క్రింద ఎంత కాలం మనుగడను సాగిస్తావు? రా! ఇలారా! ఆ మాయాజాలం నుండి బయటపడు!

వచ్చావా! వచ్చేశావా! ఇక పోదాం పద. వెను దిరిగి చూడకు. శాంతి సదనం ముందుంది. మన కొరకు నిరీక్షిస్తూ ఉంది. భారాలు లేని, బాధలు తెలియని, భయాలు అర్థం గాని అభయ సదన మది. శాంతి నిలయ మది. ముకుందుని మందిర మది. అదిగో . . . పో. . . పో . . . అలాగే ముందుకు పో!

ఏహ్యేహి బుద్ధే భవతీతి శాన్త్యై
గచ్ఛాశు గోవింద పదార విన్దమ్ ।
యద్యన్తరా త్వాం విషయా నిహన్త్యుః
క్రోశత్వ మంభోరుహ లోచనేతి ॥

మనసా! వెళ్ళు. . . వెళ్ళు . . ! బాధల నుండి బయటపడి శాంతిని పొందాలని ఉందా? అయితే, వెళ్ళు! గోవిందుని చరణార విందాలను పట్టుకో! మార్గమధ్యంలో విషయాలు అడ్డు తగిలి అవరోధాలను సృష్టిస్తా యేమో నని భయపడకు! అదే జరిగితే, కమలలోచనా! కృష్ణా! అని బిగ్గరగా అరిచేయ్ *(ఆక్రోశః)!*

ఆర్తుల బాధలను చూచి ఆదుకొనేందుకే అచ్యుతునికి అంభోరుహ లోచనా లున్నాయి. కనిపెట్టుకొని కాపాడేందుకే కన్నయ్యకు కమల నయనా లున్నాయి. ఆలోచించకు! ఆనందాన్ని దూరం చేసుకోకు! నీకు అంతా శుభమే జరుగుతుంది! తప్పక కైవల్యం ప్రాప్తిస్తుంది! అస్తు.

ఇతి శ్రీమద్భగవద్గీతా సూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం
యోగశాస్త్రే శ్రీకృష్ణార్జున సంవాదే ఆత్మసంయమ యోగో నామ షష్ఠోఽధ్యాయః

ఈ విధంగా ఉపనిషత్తులు, బ్రహ్మవిద్య, యోగశాస్త్రము, శ్రీకృష్ణార్జున సంవాదము అయిన భగవద్గీత యందు ఆత్మసంయమ యోగ మనే ఆరవ అధ్యాయము.

చైతన్య భగవద్గీత

అథ సప్తమోఽధ్యాయః - ఏడవ అధ్యాయము

విజ్ఞాన యోగః - విజ్ఞాన యోగము

త్వం పదార్థ శోధనము

ఇది ఏడవ అధ్యాయము. సంఖ్యాపరంగా లెక్కించే టప్పుడు ఏడు అనే అంకె వద్ద మనిషి సంశయిస్తాడు. ఏడు అన కుండా ఆరు న్నొకటి అంటాడు. ఏడు అంటే ఏడుపే మిగులు తుందేమో, దుఃఖం ప్రాప్తిస్తుందేమో అని సందేహిస్తాడు.

అలాగని అంకెల ఆగడాలకు జడిసి, జాతకాల జగడాలకు బెడిసి, వచ్చే దుఃఖం పారి పోతుందా? పిల్లి శాపాలకు ప్రారబ్ధం మారి పోతుందా? దుఃఖాన్ని ఎవ్వరూ ఆహ్వానించరు. **మా కశ్చిత్ దుఃఖభాగ్ భవేత్** - ఎవ్వరికీ దుఃఖం కలుగకుండు గాక! అనే బుధజను లందరూ భావిస్తారు. ప్రార్థిస్తారు. చీకటివి పొమ్మంటే పోతుందా? వెలుగు వస్తే చీకటి పోతుంది. దూరం కమ్మంటే దుఃఖం దూర మవుతుందా? పరమేశ్వరుడు హృదయంలో ప్రవేశిస్తేనే శోకం అంతరిస్తుంది.

పరమేశ్వరుడు హృదయంలో ప్రవేశించడానికి ఆయన హృదయంలో లేకపోతే కదా! ఆయన మన హృదయంలో ఉన్నాడు అనే సత్యాన్ని గ్రహించడమే, తెలుసుకోవడమే ఇక్కడ ప్రవేశ మంటే. దేవుడు ఎక్కడో మబ్బులో దాగి ఉన్నాడని తలలు పైకెత్తి మతాలు ప్రార్థిస్తే, హృదయం లోనే ఉన్నాడని గ్రహించి, తలలు దించి, అంతర్ముఖులై ఋషులు ధ్యానమగ్ను లయ్యారు. **వేదాహ మేతం పురుషం మహాన్తం** - మహామహాభావు డైన ఈ పురుషోత్తముని నేను తెలుసుకున్నాను అని పలికారు. నేను తెలుసుకున్నాను అంటే, ఆ మహాపురుషుడే నేను అని తెలుసుకున్నాను అని అర్థం. **అహం బ్రహ్మైవ** - నేను బ్రహ్మమునే అని తెలుసుకున్నాను అని బ్రహ్మాత్మజ్ఞానంతో దివ్యంగా పలికారు. నా విషయంలో 'నేను' అని చెప్ప బడేదే నీ విషయానికి వచ్చే సరికి 'నీవు' అని పలకడం జరుగుతూ ఉంది **(త్వం)**. నీవు అని ఏదైతే చెప్ప బడిందో అదే 'తాను' **(తత్)**. ఇలా నీవుగా, తానుగా వ్యవహరింప బడుతున్న ఇద్దరూ ఒక్కరే అయి ఉన్నారు. అదే **అసి** అనే క్రియాపదము. సమన్వయార్థక క్రియాపదము **(అసి)**. **తత్ - త్వమ్ - అసి** - ఈ మూడు పదములను పరిశోధించి వాటి స్వరూపాన్ని సంపూర్ణముగా గ్రహించడమే మోక్షము.

త్వం పదార్థ శోధనను మొదటి ఆరు అధ్యాయాలలో చెప్పుకొని కర్మసన్యాస రూపమై, సాధన ప్రధాన మైన ప్రథమ అధ్యాయ షట్కమును ముగించుకున్నాం. ఆత్మ స్వరూపాన్ని అవగతం చేసుకున్నాం. అదే సాంఖ్యం. రెండవ అధ్యాయం. శుద్ధ ఆత్మతత్త్వ విజ్ఞానం. జ్ఞాన ప్రాప్తికి, ఆత్మజ్ఞాన ప్రాప్తికి అవసర మయ్యే చిత్తశుద్ధికి ఉపాయ మైన కర్మయోగము అనే బహిరంగ సాధనను మూడు, నాలుగు, ఐదు అధ్యాయాలలో వీక్షించాము. అందులోనే, అంతరంగ సాధన మైన ధ్యానమును ఆరవ అధ్యాయంలో దర్శించాం. అంతటితో **త్వం** పదార్థ శోధన ముగిసింది. ప్రథమాధ్యాయ షట్కం ఇంతటితో సమాప్త మైంది.

తత్ పదార్థ శోధనము

ఏడవ అధ్యాయంతో **తత్** పదార్థ శోధన ప్రారంభమై పన్నెండవ అధ్యాయమైన భక్తియోగం వద్ద సమాప్త మవుతుంది. ఈ ద్వితీయాధ్యాయ షట్కము **తత్** పద నిర్దేశము. పరమేశ్వరుని స్వరూపాన్ని గూర్చి చర్చిస్తుంది.